

diyanet

Aylık Dergi | Ağustos 2025 | Sayı: 416

HELAL GIDA

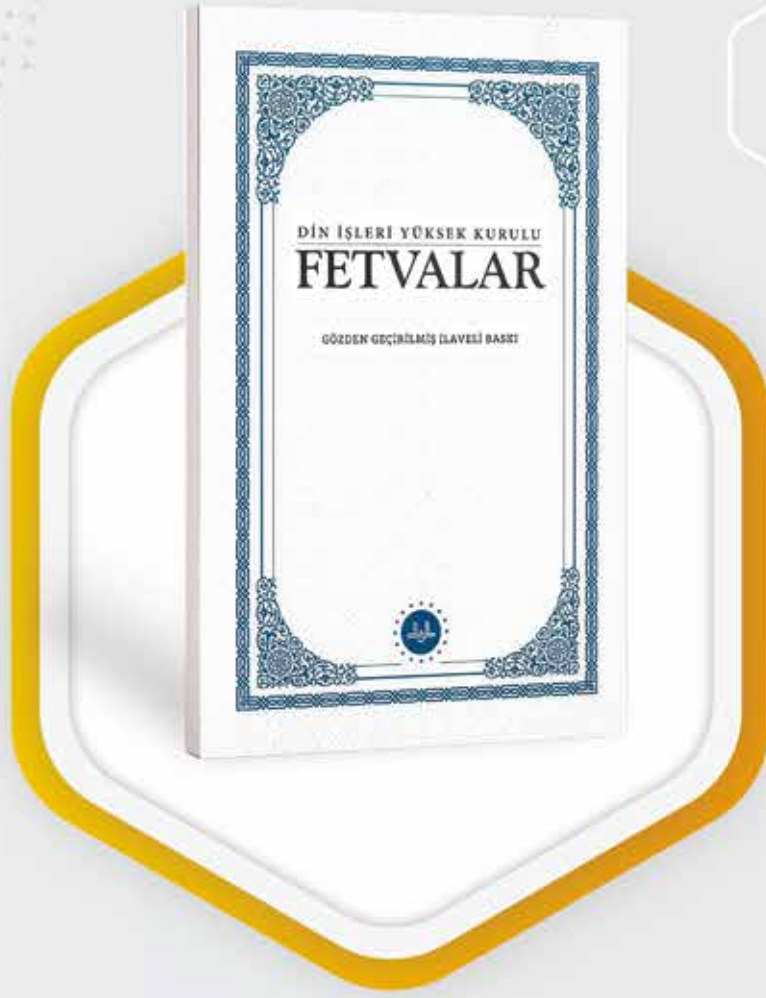
■ Gıda Maddelerinde
Helal ve Harama
Riayetın Önemi

■ Helal ve Sağlıklı
Gıda Bilinci

■ Dünyada ve Türkiye’de
Helal Standart Çalışmaları
ve Uygulamaları

■ Prof. Dr. Fatih Gültekin
İle Helal Gıda Üzerine
Söyleşi

■ Zaferin Anahtarı
Sabır

“İtikat, namaz, zekât, oruç, hac ve umre, aile hayatı, miras ve vakıf, helal ve haramlar, sosyal hayat ve ticari hayat gibi ana başlıklar altında toplanan ve 1086 fetvadan oluşan eserin gözden geçirilmiş ve ilaveli baskısı; kurul üyeleri ile uzman ve uzman yardımcılarının uzun ve titiz çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır.”

www.yayinsatis.diyenet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

İnsanı ahsen-i takvim üzere yaratan Yüce Allah, yeryüzünde hayatını devam ettirebilmesi için de maddi ve manevi pek çok nimeti onun hizmetine sunmuştur. Arzı bir yerleşme alanı, semayı bir kubbe kılan Yaradan, dünyayı insanı hoşnut edecek nimetlerle müzeyyen kılmıştır. Gökten düşen yağmur da yerden biten nebat da Rabbimizin insanoğluna birer lütfudur. Verilen onca nimetle ilgili insanoğlundan istenen şey ise ayetle açıklanmıştır: “Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyeceğiniz!” (Bakara, 2/168.) Bu gereklilikten hareketle ayetlerin ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünnet-i seniyyesi ışığında İslam âlimleri yiyecek, içecek konusunda büyük özen göstermişler, helal gıda meselesine hassasiyetle eğilmişlerdir. İslam hukukunun şiarlarından biri olan “Eş-yada ibaha esastır.” ilkesi mucibince aksine bir delil olmadığı müddetçe dünya nimetlerinden istifade etmek helal sayılmış ancak ayet ve hadislerde belirtilenlerin yanı sıra âlimlerin içtihadıyla haramların çerçevesi netleştirilmeye çalışılmıştır. Zira zaman içerisinde tüketici davranışları değişmiş, yiyecek içecekler çeşitlenmiş, endüstri elinde gıda ürünlerinin içeriği de başkalaşmıştır. Gıda sektöründeki bu değişim de yeni hassasiyetleri gündeme getirmiştir. Maalesef artık insanoğlunun bir ürünün üretim aşamalarına dair bilgisi kısıtlanmış, tarladan sofraya gelen ürünler yerini büyük bir sektöre bırakmıştır. Ürünlerin içeriği, daha tohumdan başlayıp ilaçlamaya, oradan market raflarına ulaşana kadar bütün süreçleri çeşitli harf ve rakamlara indirgenmiştir. Marketlerde boy gösteren paketli gıdalardan sağlık sektörüne, temizlik malzemelerinden giyim kuşama kadar tüketiciye sunulan her türlü hizmetin aşamalarına dair bu kısıtlı bilgi insanları hem sağlık hem de dinî hassasiyetler açısından düşünmeye sevk etmiştir: Ne kullanıyoruz?

Diyanet Aylık Dergi olarak biz de Ağustos sayımızda “Helal Gıda” konusuna yer verdik. Prof. Dr. Abdullah Kahraman dosyamız için “Gıda Maddelerinde Helal ve Harama Riayetın Önemi, Helal ve Haramı Belirleme Kriterleri”ni yazdı. Konuyla ilgili ayet ve hadislerin açıklayıcı bilgiler verdiği işaret eden Kahraman, İslam hukukçularının helal ve haram tespitinde başvurdukları kriterleri ele aldı. İsmail Sert “Helal ve Sağlıklı Gıda Bilinci” yazısıyla dosyamıza katkı sundu. SMIIC Genel Sekreteri İhsan Övüt ise “Dünyada ve Türkiye’de Helal Standart Çalışmaları ve Uygulamaları” yazısında küreselleşmeyle birlikte ham madde ve gıda sektörünün hızla büyüdüğüne dikkat çekerek ortak helal standardının; üreticiler, belgelendirme kuruluşları ve tüketiciler için açık, güvenilir, tutarlı bir sistem sağlayacağını vurguladı.

Bu ayki söyleşimizi Lokman Hekim Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fatih Gültekin ile gerçekleştirdik. Gültekin, beslenme konusunda emanet bilincinin üzerinde durarak dinimizin, bedenimizin bize emanet olduğunu söylediğini ve her yönüyle beden sağlığının korunması gerektiğini dile getirdi.

Ağustos sayımızla birlikte sizleri birbirinden kıymetli kalemlerden neşet eden yazılarımızla baş başa bırakırken; Malazgirt Zaferi başta olmak üzere büyük mücadeleler ve zaferlerle bu toprakları bizlere miras bırakan ecdadımızı, şehitlerimizi ve gazilerimizi minnetle yâd ediyoruz. Geçtiğimiz günlerde şehadet şerbeti içen ve acılarını yüreklerimizde taşıdığımız askerlerimizi cennetinde cemaliyle müşerref kılmasını Yüce Rabbimizden niyaz ediyoruz.

Bereketli okumalar...

Cafer Tayyar DOYMAZ

6 GÜNDEM

GIDA MADDELERİNDE HELAL VE
HARAMA RIAYETİN ÖNEMİ HELAL
VE HARAMI BELİRLEME KRİTERLERİ
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN

10 GÜNDEM

HELAL VE SAĞLIKLI GIDA BİLİNCİ
İsmail SERT

14 GÜNDEM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE HELAL STANDART
ÇALIŞMALARI VE UYGULAMALARI
İhsan ÖVÜT

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. FATİH GÜLTEKİN:
"DİNİMİZ, BEDENİMİZİN BİZE EMANET
OLDUĞUNU SÖYLER VE HER YÖNÜYLE
SAĞLIĞIN KORUNMASINI EMREDER."
Dr. Esma GÜNER

23 DİN DÜŞÜNCE YORUM

AİLENİN ÖNEMİ VE SÜREKLİLİĞİ
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

DİN EĞİTİMİNİN PÜF NOKTASI
Dr. Musa MERT

30 VAHYİN AYDINLIĞINDA

ZAFERİN ANAHTARI SABİR
Dr. Mahmut KAYIŞ

32 HADİSLERİN IŞIĞINDA

SEVGİ, MERHAMET VE İLAHİ ADALET
Dr. Halil KILIÇ

34 RAHLE-İ TEDRİS

GEÇEN ASRIN MÜCAHİT RUHLU
HOCA EFENDİLERİ
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

38

KUDÜS SURLARI VE
KAPILARI
Betül ALTUN ERİNCİK

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Mehmet YAZICI

Editör
Dr. Esma GÜNER

Yayın Koordinatörleri
Mustafa Mirza DEMİR
Sema DEMİR
Nisanur Mukaddes UYANIK
Rüya TÜRKBEY TEMEL

Sosyal Medya
Asuman BARAN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım

Epa-Mat Basım Yayın Prom. San. Tic. Ltd. Şti
www.epamat.com.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları

Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

40 YARININ DÜNYASI

HER ŞEYİ DEĞİŞTİREN TEKNOLOJİ
DEMOKRASİYE NE YAPACAK?
Ahmet Melih KARAĞÜZ

44 KISSADAN HİSSE

BİR ÇANAK BAL VE BİR ÇADIRIN
HATIRLATTIKLARI
Prof. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

46 BUNU KONUŞALIM

MAHİR DEMİRKOL:
"KENDİNİZİ DÜNKÜ HAFIZLIĞINIZLA
KIYASLAMANIZ, BAŞKASININ BUGÜN SAHİP
OLDUĞU HAFIZLIK İLE KIYASLAMAKTAN DAHA
AKILLICADIR."
Mahir KILINÇ

48 DİN TARİH TOPLUM

VATAN SEVGİSİ
Mustafa Mirza DEMİR

52 KUR'AN SURELERİ

SECDE SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

54 DİJİTAL DÜNYA GERÇEK HAYAT

DİJİTAL EBEVEYNLİK 2
EKRANIN ARDINDAKİ ÇOCUK
M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ

56 NEYE NASIL İNANIYORUM?

MÜSLÜMAN ANNE BABADAN DOĞMAK
LÜTUF MU İMTİHAN MI?
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

rengâhenk 60

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

KIRILGANLIĞIN TERAZİSİ
Seda Nur ÇETİNKAYA

64 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

EDEBİYAT VE SOFRALAR
R. Gazel DEMİR

ASRIN İDRAKI

68 EVLİLİK ÜZERİNE...
Abdurrahman AKBAŞ

70 KIRILMA NOKTASI

OTLUKBELİ SAVAŞI
Alparstan AKÇA

72 SAHABENİN AYAK İZLERİ

KUSEM B. ABBAS
SEMERKAND'IN MUHAFAZISI
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

DUYGU FARKINDALIĞI
VE DUYGU DİLİYLE
KONUŞMANIN
İNSAN ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ
Hilal RAMAZAN

78 HATIRA DEFTERİ

GÖNÜLDEN GÖNÜLE UZANAN YOL
AFRİKA'DA BİR KALBIN YANIŞI
Dr. Mehmet Fatih TUNÇ

80 KİTAPLIK

ÇOCUK İLMİHALİ
-İBADET REHBERİ-
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -

Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Basım Tarihi: 23.07.2025

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

HELAL GIDA, HELAL HAYAT

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Yaratılışından bugüne insanoğlu, her daim kendini tanıma, varoluşunu ve varlık âlemindeki yerini anlama arayışı içinde olmuştur. Bütün peygamberler ve kutsal kitaplar, insanoğlunun bu anlam arayışında ona rehberlik ederek dünya ve ahiret saadeti için yol göstermiştir. Bununla birlikte vahiy, yaratılışı ve yönelimleri bakımından insanı tanımlamış, onun üstün özelliklerine, zaaflarına ve eğilimlerine işaret ederek varoluş gayesini öğretmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de, "Andolsun, biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık." (İsra, 17/70.) buyuran Yüce Rabbimiz, insanın mükerrem ve saygın bir varlık olduğunu birçok ayette beyan etmektedir. Ona başta akıl olmak üzere zekâ, düşünme ve konuşma gibi birtakım özellikler ve çeşitli nimetler bahsettiğini haber vermektedir. Bütün bu ayrıcalıklar, insa-

noğlunu diğer varlıklar arasında üstün ve seçkin bir konuma yükseltmekte ve ona yaratılış gayesi doğrultusunda huzurlu bir hayatın yolunu göstermektedir. Bu bağlamda insanların, rızasına uygun ve helal dairelerinde bir hayat yaşamalarını murat eden Cenab-ı Hak, ideal bir hayat nizamı olarak İslam'ı göndermiştir. İlk vahiyden bu yana İslam'ın temel hedefi de canı, malı, nesli, akli ve dini korumak olmuştur.

Hiç şüphesiz İslam'ın hedeflediği müstakim bir hayat yaşamada hususunda helal kazanç ve helal gıda önemli bir yer tutmaktadır. Tarihin her döneminde önemini koruyan gıda konusu, ortaya çıkan teknolojik ve endüstriyel gelişmeler neticesinde insanlığı derinden etkilemesi sebebiyle günümüzde daha stratejik bir hâl almıştır. Bugün insanlar, teknoloji marifetiyle üretilmiş ve muhtevası fazlaca bilinmeyen gıdalarla beslenmeye başlamışlardır. Dünyanın birçok bölgesinde bir taraftan kuraklık ve yetersiz beslenme problem-

leri yaşanırken diğer taraftan da sağlıksız beslenme ve israf, insanları ve hemen hemen tüm toplumları tehdit eder hâle gelmiştir. Geline nokta itibarıyla bu alanda ortaya çıkan sorunlarla mücadele kaçınılmaz olmuştur. Bu mücadele de ancak vahyin telkin ve teklif ettiği prensipler doğrultusunda oluşturulacak helal ve temiz gıda temin etme ve tüketme bilinciyle mümkündür.

Tarih boyunca gönderilen bütün peygamberler, insanları tevhide davet etmenin yanında yaşantılarıyla da nezih bir hayatın ilkelerini öğretmişler ve böylece temiz bir toplum inşa etmeyi amaçlamışlardır. Bu yüzden İslam'da Allah'a kulluk, yalnızca namaz, oruç, zekât ve hac gibi şekli ibadetlerle sınırlandırılmamıştır. Yüce Allah'ın hoşnut ve razı olduğu, O'nun rızası gözetilerek sergilenen her davranış, söylenen her söz, geniş anlamda ibadet kapsamında kabul edilmiştir. Bununla birlikte İslam dininin birtakım amaçlarla ortaya koyduğu kurallara ve sınırlara uymak, haksız kazançtan sakınmak, helal kazanca talip olmak, helal ve temiz gıdalarla beslenmek de yine dindarlığın, takvanın, Allah'a karşı gösterilmesi gereken bağlılık ve kulluğun bir gereği kabul edilmiştir.

Hayat rehberimiz Kur'an-ı Kerim'deki, "Ey peygamberler! Tertemiz (tayyib) nimetlerden yiyip için, güzel işler ya-

pın. Kuşkusuz ben yaptıklarınızı eksiksiz bilmekteyim." (Müminun, 23/51.) mealindeki ayet, İslam dininin helal konusuna hangi açıdan baktığına dair önemli bir ipucu sunmaktadır. Peygamber Efendimizin de (s.a.s.) uzun yolculuklar yapmış, üstü başı tozlanmış, saçları dağılmış halde ellerini göğze uzatarak "Ya Rab! Ya Rab!" diye dua eden bir kimse için: "Fakat onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdı. Haram ile beslenirdi. Peki, böyle birisinin duası nasıl kabul edilsin?" (Müslim, Zekât, 65; Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 2.) buyurması, İslam dininin helal hassasiyetine dair başka bir önemli yaklaşımı ortaya koymaktadır.

İnsanların maddi ve manevi sağlığına etkileri bakımından helal gıda, genel itibarıyla yalnızca beslenme alışkanlıklarını değil, bununla birlikte müminlerin yaşantılarını da etkileyen hatta şekillendiren temel bir unsurdur. Din, ahlak ve sağlık açısından Müslümanların ihtiyaçlarını karşılamak için büyük bir öneme sahip olan helal gıda, İslami ölçüler esas alınarak belirlenen kurallara uygun bir şekilde üretilmiş temiz, sağlıklı ve güvenilir gıdaları kapsarken helal hayat da Cenab-ı Hakk'ın uygun gördüğü doğru ve temiz bir hayat tarzını ifade etmektedir. Bu sebeple helal dairesinde elde edilen kazanç ve helal gıda ile oluşan bir hayat hedefine ulaşabilmek adına ibadetle hayat bütünleş-

meli ve tıpkı helal gıda gibi helal bir hayat için çalışmanın da geniş anlamda ibadet olduğu bilincine varılmalıdır.

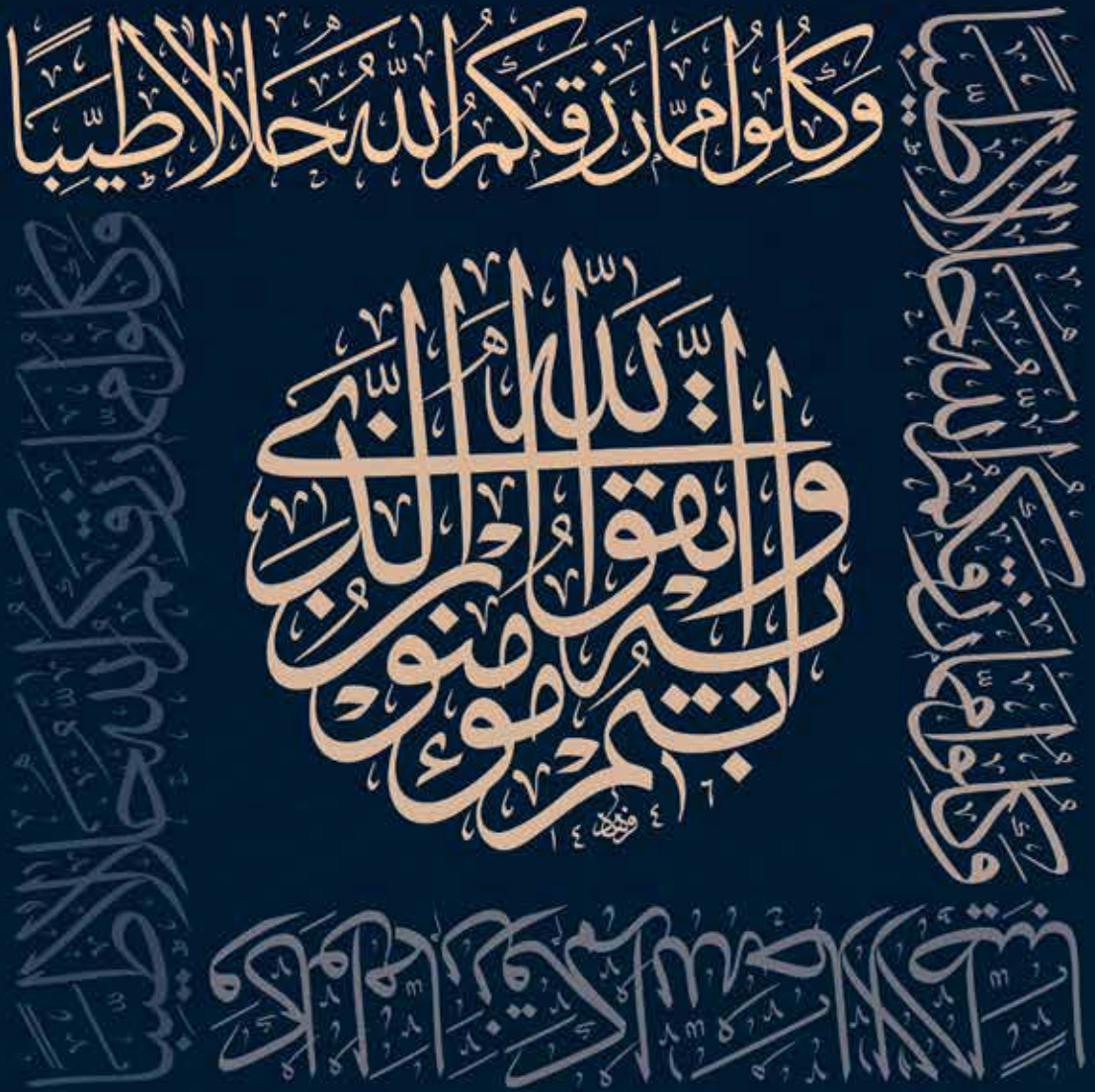
Müminlerin evine, çarşı ve pazarına nasıl üretildiği bilinmeyen, muhtevası anlaşılmayan, haram ve kirli yollarla edinilmiş gıda, mal ve servet asla girmemelidir. Allah'ın ismini anarak besmele ile açılan iş yerleri, besmelenin ruhuna uygun olarak işletilmelidir. İnsanlar hizmet ve ürünleri helal dairesinde üretmeli, bu yönde çaba sarf etmeli, helal olmayan veya insan sağlığına zarar veren maddelerin ürünlere katılmamasına ve üretim kaynaklarının helal olmasına özen gösterilmeli; her türlü kirli sermayeden ve haksız kazançtan uzak durulmalıdır. Tüketiciler ise kazançlarına kul ve kamu hakkı karıştırmama, Allah'ın nimetlerinden meşru ve helal ölçülerde yararlanarak tükettikleri gıdaların helal olduğu ve içinde insan sağlığına zarar veren nesneler bulunup bulunmadığı hususunda titiz davranmalıdır. Yüce Rabbimizin, "Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarından yiyin. Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık düşmandır." (Bakara 2/168.); "Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk ediyorsanız size verdiği- miz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin." (Bakara 2/172.) fermanıyla bizden istediği de budur. ■

GIDA MADDELERİNDE HELAL VE HARAMA RİAYETİN ÖNEMİ

HELAL VE HARAMI BELİRLEME KRİTERLERİ

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Islam dini insanın beslenmesine önem vermiş, bunun için de helal gıda ile beslenmeyi emretmiştir. Mekke döneminde ilk inen ayetler arasında yenilecek ve içilecek şeyler konusunda ölçü getiren ayetler de vardır. Bunun için de her Müslümanın, gıdaların helallliğini incelemesi gerekmektedir. Bu gereklilikten hareket eden İslam âlimleri, yiyecekler konusunda helal ve haramın belirlenmesine hassasiyet göstermişlerdir. Zira beslenme, insanın fiziki yapısı kadar şahsiyetini, dinî hayatını ve ibadetlerini de etkilemektedir. Kur'an'a baktığımız zaman Yüce Allah'ın peygamberlere helal ve temiz şeyleri yemelerini ve peşinden salih amel yapmalarını emretmiş olduğunu görürüz. Bu durum, beslenme ile ibadet ve ibadet ile salih amel arasında sıkı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple Müslüman, hayati zaruretler olmadığı sürece daima helal gıda ile beslenmelidir.

Kur'an'ın müfessiri olan Hz. Peygamber'in helal lokmaya teşvik etmesi, helal ile beslenmeyenin dua ve ibadetinin kabul edilmeyeceğini ifade etmesi de (Müslim, Zekât, 65; Tirmizi, Kıyame, 25.) konunun dikkatle incelenmesini gerekli kılmaktadır. Kur'an'ın haram ve helal olan bazı gıdaları sayarken iyi ve temiz şeylerin (tayyibat) yenmesinin helal, pis ve kötü (habais) şeylerin yenmesinin ise haram olduğu yolundaki genel ve ilkesel ifadesi, temiz ve pis olanın belirlenmesi için çaba sarf edilmesi gerektiğini göstermektedir. Konuyla ilgili hadisler helal ve haram gıdalar konusunda açıklayıcı bilgiler içermekle birlikte gerek hadislerin sıhhati, gerek yerel unsurlar içermeleri ve gerekse aynı konuda farklı hadislerin varlığı, fıkıh kitaplarına yansıyan farklı görüşlere zemin hazırlamıştır.

Esasen mezheplerin helal ve haram gıdalar konusunda birbirinden farklı görüşleri benimsemelerinin temelinde de Kur'an'ın genel ifadelerine verilen özel anlamlar, hadislerdeki farklı açıklamalar ve ilgili hadislerin delil oluşu ve delalet şekli yatmaktadır. Bir başka ifadeyle, "İslam bilginleri, belirtilen amaç ve ilkeler ışığında içtihat ederek hangi hayvanların etinin helal ve haram olduğunu ya tek tek ya da gruplandırarak belirlemeye çalışmışlardır. Bu belirlemelerde, bazı hadislerin sahih kabul edilip edilmemesi veya farklı yorumlanmasının yanı sıra, mahalli âdet ve damak zevkinin, ilkeyi somut olaylara uygulamadaki değerlendirme farklılıklarının, hatta aynı hayvanın değişik yerlerde çeşitli isimlerle anılmakta oluşunun etkili olduğu bir gerçektir. Öte yandan, yeryüzündeki bütün hayvan cinslerinin ismen fıkıh eserlerinde anılmış olması beklenemez. Bu sebeple de fıkıh kitaplarında eti yenen ve yemeyen hayvanlar konusunda zengin bir bilgi birikimine ve birbirinden oldukça farklı görüş ve temayüllere rastlanır." (TDV İlmihal, c. II, s. 32-33.)

İslam hukuk düşüncesinde yer alan bir kurala göre eşyada aslolan mübah/helal olmasıdır. Aksine bir delil olmadıkça evrenin imkânlarından yararlanmak insanoğluna serbest kılınmıştır. Ancak bu serbestlik prensibi yanında ilahi irade bazı konularda yasaklamalar ve kısıtlamalar da getirmiştir. Gıda konusu da bazı yasaklarla yararlanması kısıtlanan maddeler arasındadır. Buna göre bir Müslümanın her şeyi yemesi ve içmesi helal değildir. Yiyecekler konusundaki yasakların en başta gelen amacı, insanın beden ve ruh sağlığının korunmasıdır. İnsanın beden ve ruh sağlığına zararlı olduğu sabit olan maddelerin yenilip içilmesi yasaklanır. Bu konuda fıkıh ilmiyle tecrübi ilimlerin karşılıklı bilgi alışverişi içinde olması, tecrübeyle ve bilimsel metotlarla elde edilen sonuçların dinî hükümlerde de dikkate alınması gerekir.

”

Kur'an'ın haram ve helal olan bazı gıdaları sayarken iyi ve temiz şeylerin (tayyibat) yenmesinin helal, pis ve kötü (habais) şeylerin yenmesinin ise haram olduğu yolundaki genel ve ilkesel ifadesi, temiz ve pis olanın belirlenmesi için çaba sarf edilmesi gerektiğini göstermektedir.

İslam hukukçuları gıda maddelerinde helal ve haramın tespiti için bazı kriterler geliştirmişlerdir. Bunları şu şekilde açıklamak mümkündür:

1. Nas kriteri

Bir şeyin helal veya haram olması öncelikle hakkında açık nas bulunmasıyla yani konuyla ilgili ayet ve hadislerle belirlenir. Kitap ve sünnet esasen helal ve haramı belirleme yetkisini Allah'a ait kılmaktadır. Bir ayette şöyle buyrulmuştur: "Dilleriniz yalana alışageldiğinden dolayı, Allah'a karşı yalan uydurmak için, 'Şu helaldir,' 'Şu haramdır.' demeyin. Şüphesiz, Allah'a karşı yalan uyduranlar, kurtuluşa eremezler." (Nahl, 16/116.)

Hz. Peygamber de bir hadisin de şöyle buyurmuştur: "Helal, Allah'ın kitabında helal kıldıklarıdır. Haram da Allah'ın kitabında haram kıldıklarıdır. Hakında bir açıklama yapmadıkları ise serbest bıraktığı (mübah olan) şeylerdir." (Tirmizi, Libas, 6; İbn Mace, Et'ime, 60.)

Hz. Peygamber de Allah'ın verdiği yetki çerçevesinde bazı şeyleri helal ve haram kılma hakkına sahiptir. (Araf, 7/157.) Nitekim bu yetkiye binaen bazı yiyecek ve içecekleri yasaklamıştır.

2. Taabbudilik kriteri

Bir şeyin haram oluşunun belirlenmesinde o şeyin akılla tam olarak gerekçelendirilemiyor olması (taabbud) da bir kriterdir. Bu, Kur'an'da yer alan ve gerekçesi akılla tam olarak kavranılamayan bazı haramların dinî bir temele dayandırılarak anlaşılmasına yöneliktir. Zira Kur'an'da, aslında temiz ve helal olan bazı yiyeceklerin haram

kılınmasının hikmeti açıklanmadığından bunlar ancak taabbud anlayışıyla izah edilebilir. Çünkü bu yiyecekler belli toplumlara onları cezalandırmak maksadıyla haram kılınmıştır. (Nisa, 4/160-161; En'am, 6/146.) Mesela, zulüm yapmaları, birçok kimseyi Allah yolundan saptırmaları, kendilerine yasak olduğu hâlde faiz almaları ve insanların mallarını haksız olarak yemeleri sebebiyle önceden helal kılınan temiz ve hoş şeyler Yahudilere haram kılınmıştır. (Nisa, 4/160-161.) Böylece onlara tırnaklı hayvanlar, koyun ve sığırların ise sırt ve bağırsaklarında kiler hariç iç yağları haram kılınmıştır. (Enam, 6/146.) Bu, onlara yönelik bir cezalandırmadır. Cezanın neden bu şekilde verildiğini ise akıl tam olarak idrak edemediğinden teslim olmaktan başka çare kalmaz. Hz. Âdem'in yaklaşması yasaklanan ağaç da bu kriter gereğinden dolayı helal kılınmıştır.

3. Fayda-zarar kriteri

İslam'ın temel ilkeleri arasında insan hayatının tehlikeye atılmaması (Bakara, 2/195.), canın korunması ve zararın defedilmesi yer almaktadır. (İzzüddin b. Abdisselam, *Kavâidü'l-ahkâm*, II, 201. İlgili maddeler için bkz. Mecelle, md. 19, 20.) Bu yüzden geçmişte olduğu gibi günümüzde de helal ve haram gıdaların belirlenmesinde başvurulacak kriterlerden birisi fayda-zarar kriteridir. (Örnek için bkz. İzzüddin b. Abdisselam, II, 190 vd.; Karadavi, *el-Helal ve'l-haram*, 77; Karaman, 32, 33, 45, 46, 47.) Zira beslenmenin temel amacı, insanın akıl, beden ve ruh sağlığını korumak ve sağlıklı yaşamasını temin etmektir. Allah'ın, yemesini helal kıldığı bütün mad-

deler prensip olarak faydalı, haram kıldıkları ise zararlıdır. (Karadavi, 31; Bilmen, Ö. Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, 446; Başyazıcı, Alpaslan, *Alkollü İçkiler; Sigara ve Diğerleri*, DİB, Ankara, 1999; Kaya, Remzi, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Helal ve Haram Gıdalar*, İstanbul 2000, 19-20.)

4. Temiz-pis olma kriteri

Kur'an ve sünnette helal ve haram kılınan gıdalar gerekçelendirilirken işaret edilen kriterlerden biri de temiz (tayyib) veya pis (habis) olma özelliğidir. İlgili ayetlerde bu kriter şöyle yer almaktadır: "(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helal kıldığını soruyorlar. De ki: 'Size temiz ve hoş olan şeyler, bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helal kılındı. Onların sizin için tutuklarından yiyin. Onu (av için) salarken üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah hesabı çabuk görür.' (Maide, 5/4.), 'Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resul'e, o ümmi peygambere uyan kimselelerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helal, kötü ve pis şeyleri haram kılar.' (Araf, 7/157. Ayrıca bkz. Nisa, 4/2; Maide, 5/100.)

Kur'an'da yer alan "tayyibat", hoş, giden, beğenilen, yenilmesi helal olan yiyecekler, Kitap ve sünnette haram kılınmamış yiyecekler, usulüne uygun olarak kesilmiş hayvanlar anlamına gelmektedir. (el-İsfahâni, *Râgıb, el-Müfredat fi garibi'l-Kur'an*, Beyrut ts., 308-309; Zebidî, Murteza, *Tacu'l-arus*, III, 288; İbn Cüzey, *et-Teshîl*, I, 365.)

Bu kelime, gıdalar bağlamında, helal olan ve insanın hoşlandığı temiz yiyecekleri ifade etmektedir. (el-İsfehâni, 308-309; Kurtubi, *el-Cami' li ahkami'l-Kur'an*, Beyrut 1988, II, 140. İlgili ayetlerden bazıları için bkz. Bakara, 2/168; Maide, 5/88; Araf, 7/58; Enfal, 8/69; Nahl, 16/114.) “Habais” kelimesi ise bunun zıddı bir anlam içermektedir. (el-İsfehâni, 141; Zebidî, V, 231.) Buna göre insanın hoşlandığı, faydalı ve temiz yiyecekler prensip olarak helal sayılırken; hoşlanmadığı, zararlı, iğrenç ve temiz olmayan şeyler ise prensip olarak yasaklanmıştır. (Bilmen, 446; Kaya, 23, 65-67.) Ebu Hanife ve İmam Şafii gibi müçtehitlere göre “habais”, genel olarak insanların (veya Kur'an'ın indiği sırada Arap toplumunun) tiksindiği ve iğrendiği şeylerdir. Pislik ve leş yiyen hayvanlar da pis (habis) kabul edilmiştir.

5. Tabiatında iğrençlik, tiksindiricilik ve vahşilik olma kriteri

Bu kriter daha çok hayvansal gıdalar için geçerlidir. Buna göre bazı hadislerde tabiatında iğrençlik, tiksinti ve vahşilik bulunan hayvanların yasaklandığını görüyoruz. Buradan hareketle mesela Hanefi mezhebinde, bazı hadislerle dayanılarak (bkz. Şevkani, *Neylül-evtar*, VIII, 125-146.), özellikle hayvanlarda tabiatı bakımından iğrenç, pislik ve vahşilik bulunup dişleri ve tırnaklarıyla kendilerini savunan, avlarını azı dişleriyle kapıp avlayan ve parçalayan hayvanların yenmesi helal kabul edilmemiştir. Buna göre fare, yılan, akrep gibi hayvanlar tab'an iğrenç bulunduklarından; çaylak, kartal, akbaba gibi kuşlar ve kurt, ayı, aslan

gibi hayvanlar yırtıcı olmaları sebebiyle helal kabul edilmemiştir.

6. Boğazlama kriteri

Dinimizin hayvansal gıdaların helal olması için getirdiği temel kriterlerden biri de usulüne uygun olarak boğazlamadır. Zira bu usule göre boğazlanmayan hayvanlar leş hükmünde kabul edilerek haram sayılmaktadır. (Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, I, 150-154; İbn Arabi, *Ahkamu'l-Kur'an*, Beyrut 2003, I, 77.)

7. Beslenme şekli kriteri

Hayvansal gıdaların helal olması için beslenme şekli de önem arz etmektedir. Buna göre beslendiği maddeler arasında kan, hayvan artığı gibi dinen necis sayılan maddelerin bulunduğu ve “celale” denilen hayvanların etinin hükmü tartışma konusu olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber pislik yiyen hayvanların etinin yenmesini uygun bulmamıştır. (Ebu Davud, Et'ime: 25; Tirmizi, Et'ime, 24.)

8. İstihale kriteri

Fıkıh kitaplarında necasetten temizlenme yollarından biri de istihale yani yapı değişikliği yoluyla temizlenmedir. Buna göre aslı necis olan maddeler kimyasal değişikliğe uğrayıp eski durumları tamamen değişince temiz kabul edilmektedir. (bkz. Şürünbülali, Hasan b. Ammar, *Nuru'l-izah ve necatii'l-ervah*, 53; İbn Abidin, İstanbul 984, I, 315; Bilmen, 63-64; Mehmed Zihni, *Nimet-i İslam*, Diyarbakir 1393, I, 221-222; *el-Mevsuatu'l-fikhiyye*, III, 213, X, 278-281.) Ancak istihale yöntemini kabul eden Hanefiler bu konuda “yapı değişikliği” ile “vasıf değişikliği”ni farklı değerlendirmektedirler. (*el-Mev-*

suatu'l-fikhiyye, X, 279.) Buna göre aslında necis olan madde eski özelliğini tamamen kaybedecek şekilde yapısal değişikliğe uğrarsa artık adı da değişeceği için hükmü de değişip helal olmaktadır. Şarabın sirkeye dönüşmesi gibi... Ancak necis olan bir sütün yoğurda dönüşmesi gibi sadece vasıf değişikliği o gıdayı helal hâle getirmez. (İbn Abidin, I, 315, Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, İstanbul 1991, 131.)

9. Örf ve telakki kriteri

Gıda maddeleriyle ilgili helal ve haramın belirlenmesinde Kur'an ve sünnette zikredilen ilke ve amaçların yanı sıra fakihlerin özel bilgi ve tecrübe birikimlerinin, bölgesel örf ve telakkilerin de etkisi olmuştur. (TDV *İlmihal*, c. II, s. 32.) Bunun temelinde de Hz. Peygamber'in bazı uygulamaları yatmaktadır. Zira Hz. Peygamber'in yiyecekler konusunda bütün uygulamalarının ve şahsi tercihlerinin daima dinî bir emir veya yasak kapsamında değerlendirilmesi doğru değildir. Gıda maddeleri konusunda Hz. Peygamber'in damak zevkine göre bazı tercihleri olmuştur. Ümmetine yasaklamadığı hâlde kendisinin hoşlanmadığı ve tüketmediği sarımsak gibi maddeler bunlar arasında sayılabilir.

Mevcut maddelerin helal ve haram olanları yılların tecrübesi ve uygulamasıyla Müslümanlar tarafından bilinmektedir. Yeni üretilen birtakım madde ve karışımlar da bu kriterlere göre değerlendirilmek suretiyle Müslümanlar gıda konusunda helali tespit etme imkânına her zaman ve her yerde sahiptirler. ■

HELAL VE SAĞLIKLI GIDA BİLİNCİ

|| İsmail SERT

İslam dini, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak için beslenme hayatını da kuşatan “helal yaşam” prensiplerini ortaya koymuş, beden ve ruh sağlığının bozulmasına sebep olacak hiçbir boşluk bırakmamıştır. Ayrıca helalin kapsamını geniş tutup haramın kapsamını daraltarak insanın özgürlük alanını olabildiğince genişletmiştir. (Bülent Dilmaç, “Helal Kavramının Günlük Yaşama Uyarlanması Metodolojisi”, 4. Uluslararası Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi Bildiri Kitapçığı “Helal Yaşam, Helal Gıda, Helal Ürün, Helal Hiz-

met”, [Ankara: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2017], 6.)

Helal ve sağlıklı yaşama bilinci, çocuğa henüz anne karnında iken anne adaylarının beslenme konusunda nitelik ve niceliğe verdikleri önemle kazandırılmaya başlanmış; gelişim dönemi özellikleri doğrultusunda ruhi, fiziki, sosyal ve ahlaki gelişim düzeyleri dikkate alınarak küçük yaşlardan itibaren anne babalar, rol model olmayı önemsemişlerdir.

Kişilik gelişiminin önemli unsurlarından biri olan “zıtların

dinamiği” temel prensibiyle helal ve haram kavramlarının birlikte ele alınması, manalarının anlaşılmasını kolaylaştırdığı gibi “davranışsal entropi” yasası çerçevesinde insanlar tarafından daha kolay benimsenmesini ve davranışa dönüştürülmesini de beslemektedir. Bu doğrultuda helalin ön plana çıkarılması, haramın etkisini azaltırken helal hassasiyetinin geri planda bırakılmasıyla haramlar hayatı kuşatmaya başlayacaktır. Bu sebeple zıtların dinamiği sisteminin sonucu olarak helal gıda

kavramının gündemde baskın olarak yer alması, “temiz, helal, faydalı, sağlıklı” gibi olumlu fikir ve eylemlerin benimsenmesine daha fazla imkân sağlayacak; “necis, haram, zararlı, sağlıksız” gibi menfi eylem ve kavramların sebep olacağı olumsuzluklardan insanları koruyacaktır. (Nevzat Tarhan, “Helal Kavramının Günlük Yaşama Uyarlanması Karakter Eğitiminin Rolü”, 4. Uluslararası Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi Bildiri Kitapçığı “Helal Yaşam, Helal Gıda, Helal Ürün, Helal Hizmet” [Ankara: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2017], 5.) Helal ve sağlıklı gıda bilincinin yaygınlaşmasına yönelik gayret ve çabalar insan ve toplum sağlığının korunabilmesi için ihtiyari değil bir zorunluluktur.

Bedeni birçok hastalıktan koruduğu dile getirilen adaptasyon, kondisyon ve spor için beden vücut direnci amacıyla ihtiyaç duyduğu gıdaların helal hassasiyetiyle alınmasının akıl ve ruh sağlığına da olumlu katkı sağladığı ifade edilmektedir. (Fatih Kılınç, “Egzersiz Helal ve Sağlıklı Bir Hayat Sürmedeki Önemi”, 4. Uluslararası Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi Bildiri Kitapçığı “Helal Yaşam, Helal Gıda, Helal Ürün, Helal Hizmet” [Ankara: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2017], 7.) Öte yandan helal ve sağlıklı olmayan gıdaların insanın fitri duygularına zarar verdiği, bedenî ve ruhsal birçok problemlere sebep olduğu dile getirilmektedir. (Orhan Çeker, “Gıda Felsefemiz”, 1. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi Kongre Kitabı 19-20 Kasım 2011 “Gıda Katkı Maddeleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” [Ankara: Pozitif Tanıtım Hizmetleri, 2011], 24.)

İnsanların davranışlarında görülen farklı boyutlardaki tutarsızlık ve aşırılık ruhsal probleminin beslenme kaynaklı olduğundan bahisle helal gı-

danın psikiyatrik hastalıklardan önlemesi ve geciktirmesinin yanı sıra ruhi bunalımların hızlıca tedavisinde, ruhsal hastalığa bağlı yeti yitimini azaltmasındaki önemi de ayrıca ifade edilmektedir. (İbrahim Balcıoğlu, “Ruh Sağlığının Helal ve Sağlıklı Bir Hayat Sürdürmede Önemi”, 4. Uluslararası Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi Bildiri Kitapçığı “Helal Yaşam, Helal Gıda, Helal Ürün, Helal Hizmet” [Ankara: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2017], 8.)

Helal gıda, insan ve toplum sağlığına yönelik tehdit oluşturan ruhsal problemlerin oluşmasını zayıflatması itibarıyla İslam hukukunun temel ilkelere olan “olumsuzlukların ve kötülüklerin önlenmesi” hedefine önemli katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda insanın, kâmil manada tam bir ruh sağlığı içinde anlamlı, üretken, sağlıklı ve huzurlu bir hayat yaşamasında, kendini aşan bir ulvi amaca yönelik gayret göstermesinin yanında helal ve sağlıklı besinlerle yeme içme disiplinini yerine getirmesinin önemi ortaya konulmaya çalışılmaktadır. (İbrahim Balcıoğlu, “Ruh Sağlığının Helal ve Sağlıklı Bir Hayat Sürdürmede Önemi”, 8.)

Kur’an’da helal ve sağlıklı gıdalarla (tayyibat) beslenmenin ve peşinden salih amel yapılmasının emredilmesi (Müminun, 23/51.), Hz. Peygamber’in ise helal ile beslenmeyen kişinin dua ve ibadetinin makbul olmayacağını ifade etmesi; (Müslim, Birr, 59, Zekât, 19, 65; Tirmizi, Kıyame, 25.) helal ve sağlıklı beslenmeyle elde edilebilecek “manevi huzur”dan mahrum kalmanın ortaya çıkaracağı ruhi bunalımlara gıda-ibadet ilişkisi üzerinden dikkat çekmektedir.

Sağlıklı ve helal beslenmenin merkezinde insan vardır. Temiz ve sağlıklı hayat sürme isteği ve insanın zararlı olana karşı kendini koruma duygusu, insan fıtratındandır. Bu doğrultuda helal kazanç şuuru ve kul hakkı bilincini de içine alan helal lokma şuuru ile beden ve ruh sağlığının korunması bilincinin kazandırılmasına, helal ve sağlıklı yaşam tarzının farkındalığının oluşturulmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Helal gıdanın insan sağlığına, insan sağlığının ibadete etkisi

İnsanın şer’î hitaba muhatap olabilmesi için akıl sağlığının yerinde olması, kişinin teklif edilen ibadetleri fiilen yapabilmesi için vücudunda mükellefiyeti yerine getirmesine mâni olacak derecede noksanlık ve hastalığın bulunmaması gerekir. Bu sebeple sağlık, Allah’ın insana en önemli emanetlerindendir.

Kur’an-ı Kerim’de rızık olarak verilen nimetlerin temiz ve helallerinin yenilmesini, belirlenen sınırların aşılmamasını (Maide, 5/87.), yeme içme konusunda israf edilmemesini (Araf, 7/31.) ifade eden ayet-i kerimeler, helal gıdadan itidalli yararlanılmasını isteyerek ölçünün kaçırılmamasını ve sağlığını tehdit edecek olan zararlılardan insanı korumak istemektedir. İnsan, yaratılışına uygun bir denge içinde yaşamalıdır. Hem bedenî hem ruhi ihtiyaçlarını ihmal etmeden, aşırılıklardan kaçınarak bir hayat sürmelidir.

Tarihin seyri içinde sınırlı kişiyi etkileyen ve çoğu zaman fiziksel bir problem olarak değerlendirilen şişmanlık, bugün sağlığı ciddi şekilde tehdit eden yaygın bir hastalık hâlini almıştır. Beden sağlığını olumsuz etkileyen şişmanlık, aynı şekilde huzurlu bir ibadet için de bir engel oluşturmaktadır. Peygamberimizin (s.a.s.) “Âdemoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır.” şeklinde başlayan hadis-i şerifinde zikrettiği midenin bir bölümünün boş bırakılması (Tirmizi, Zühd, 47.) tavsiyesine uyarak aşırı kilolu olmanın önüne geçilebilir.

Beslenme kaynaklı veya gıda maddesi içerik problemlerinden kaynaklanan sağlık sorunlarının ibadet hayatına olumsuz etkilerine dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. İnsanın sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi için hem bedenini hem ruhunu beslemesi gerekir. Beden, helal ve temiz gıdalarla beslenmelidir. Vücuda gereken besinler verilmediğinde beden zayıf düşer, hastalanır. Ancak sadece bedenin ihtiyaçlarını karşılamak insanı tatmin etmez. Çünkü ruh, maddi gıdalarla doymaz; onun besini imanı ve inancına uygun gıdalarla beslenmesidir.

Allah’ın nimetlerinden yerken tefekkür, şükür ve zikir bilinci içinde olmak gerekir. Mevlana’ya göre Allah’ın yarattığı güzellikleri görmeden, O’nu anmadan yenilen lokmaların içimize sinmesi mümkün değildir.

Helal ve tayyib olan ürünlerle beslenmenin önemi

İslam dini, hayatın her alanında olduğu gibi beslenme konusunda da Müslümanlara rehberlik eder. Helal ve temiz (tayyib) olanı tüketmek, sadece dinî bir zorunluluk değil, aynı zamanda kişinin ruhsal ve bedensel sağlığını koruyan bir değerdir. Kur’an-ı Kerim’de bu konuya birçok ayette dikkat çekilmiştir. “Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıklardan temiz olanlarından yiye...” (Bakara, 2/172.) ayet-i kerimesi Müslümanların tükettiği gıdanın sadece helal olmasıyla yetinilmemesi gerektiğini, aynı zamanda temiz olmasına da dikkat edilmesi gerektiğini vurgular.

Helal gıdaya dikkat etmek, bir Müslümanın sorumluluğudur. Bu duyarlılık, sadece bireysel ibadetlerin değil ailevi huzurun ve sağlıklı nesillerin inşasının da temel taşlarındandır. Tükettiğimiz her lokma sadece midemizi değil kalbimizi ve dualarımızı da etkiler. Bu nedenle Müslüman, alışveriş yaparken ürün etiketlerini okumalı, güvenilir olanları tercih etmeli, şüphe duyduğu ürünlerden uzak durmalı ve Allah’ın rızasını gözetmelidir.

Sağlık ve yaşam hakkı açısından helal gıda

Sağlıklı olmak ve sağlıklı yaşamak her insanın en önemli isteği olmakla birlikte yaşama hakkı, bütün hukuk sistemlerinde en önemli hak olarak kabul edilmiştir. Yaşamını yitiren

bir insan diğer bütün haklardan mahrum kalacağından yaşama hakkının ihlali kişinin diğer haklarının ihlali anlamına gelmektedir.

Beslenme ise insanoğlunun yaşamını devam ettirmesi için zaruri ihtiyaçlardandır. Ayrıca insanın yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesinde “helal ve tayyib” gıdaların önemli bir yeri vardır. Helal beslenmenin uhrevi sorumluluk yönü olmakla beraber, aynı zamanda dünyada sağlığa yönelik zarureti de vardır.

Kişinin yaşamını devam ettirmeye yetecek kadar helal ve sağlıklı gıda maddesine ulaşabilme hakkı İslam hukukunun temel ilkeleri arasında yer alan ve cemiyetin varlığını sürdürmesinde zorunlu gördüğü temel ihtiyaçların karşılanmasında beş asıl haktan biridir. Bu hakkın elde edilmesi noktasında sunulan hizmetlerin de aynı hassasiyetleri taşıması beklenir. Nitekim Hz. Ömer’in, “Bizim çarşımızda dini bilen kimseler satıcılık yapsın.” (Tirmizi, Vitr, 21.) sözü de dininin emirlerine riayet eden insanın ekonomik faaliyetlerinde doğru olacağı, dürüst davranacağı, aldatmayacağı ve üretkenlikle birlikte kanaat sahibi olacağı, özellikle gıdaya taalluk eden hususlarda da insan sağlığını riske atacak davranışlardan uzak duracağı manalarını da kapsamaktadır.

Günümüzün helal ve sağlıklı gıda hususunda en önemli konularından biri hâline gelen “tüketicinin sıhhi ve ticari olarak korunması”na yönelik

uygulama ve tavsiyeler ilk defa Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından ortaya konmuştur. O, insanın beden ve ruh sağlığına doğrudan etki eden alışveriş gibi her alanda aldatmayı reddetmiş (Müslim, İman, 164; İbn Mace, Ticaret, 36; Tirmizi, Büyü, 74.), aldanma ve aldatmanın olmaması için ölçü ve tartı kullanılmasını (Buhari, Büyü, 51.), ölçü ve tartıda adil olunmasını, ürünlerin adaleti sağlayacak terazilerde tartılmasını, malın cinsi, kalitesi başta olmak üzere her yönüyle hiçbir şeyin gizlenmemesini, memnun olunmayan durumlarda muhayyerlik hakkının tanınmasını (Buhari, Büyü, 19; Müslim, Büyü 47; Ebu Davud, Büyü, 53; Tirmizi, Büyü, 26.) ilke olarak ifade ederek ahlaki, iktisadi ve hukuki ilkeler ortaya koymuştur. Kur'an'da da helal ve sağlıklı gıda tüketicilerine yönelik ticaret (Nisa, 4/29.), akid (Maide, 5/1.), faiz (Bakara, 2/275.), ölçü ve tartı (Hud, 11/85; İsra, 17/35; Şuara, 26/181-183; Mutaaffin, 83/1-3; Rahman, 55/8.) gibi ticari hayata yönelik İslam hukukunun temel ilkeleri birçok örneğiyle ortaya konulmuştur.

Hz. Peygamber de kişinin ticari olarak yeterli ve sağlıklı gıdaya ulaşabilmesi için birçok ilke vazetmiştir. Gıdanın sıhhi denetiminin de mündemiç olduğu çarşı-pazar düzenlenmesi ve denetlenmesi (Müslim, İman, 164.), temel gıda ve ihtiyaçlara kolay ulaşılabilmesi için ihtikâr yasağı (Müslim, Müsakât, 129.), yeterli beslenmenin önündeki hileyi ölçü-tartı kontrolüyle önleme (İbn Mace, Ticaret, 35.), özellikle dar gelirlilerin yeterli beslenebilmesi için

narh politikası (İbn Mace, Ticaret, 27; Ebu Davud, Büyü, 49; Tirmizi, Büyü, 73.), neceş yasağı (Buhari, Büyü, 60; Müslim, Büyü, 13.), muhayyerlik hakkının tanınması (Buhari, Büyü, 42; Müslim, Büyü, 11.), garar satışı yasağı (Müslim, Büyü, 4; İbn Mace, Ticaret, 23.), şehirlinin köylü adına satış yapmasının yasaklanması (Buhari, Büyü, 58, 64, 68, 69, 70, 71; Müslim, Büyü, 11, 12, 18, 21.), pazara gelen malların yolda karşı-

lanmasının yasaklanması (Buhari, Büyü, 71; Müslim, Büyü, 14, 17; İbn Mace, Ticaret, 16; Nesai, Büyü, 18.) gibi hadisleriyle helal ve sağlıklı gıda tüketicilerinin korunmasına yönelik çok ileri düzeyde çağlar üstü prensipler belirlemiştir. Klasik İslam hukuku kitaplarında ihtikârın sadece insan ve hayvan yiyeceklerinde olması da gıdaya ulaşmanın kolaylaştırılmasına en bariz örneklerdendir. Gıda ürünlerinde İslam hukukuna göre insan sağlığına zararlı bir kusur bulunmasının sonradan fark edilmesi sebebiyle ayıp muhayyerliği, aranan vasfın üründe bulunmaması veya elde edilememesi sebebiyle vasıf muhayyerliği hakkı ile akdin feshedilebilmesi bu çerçevede değerlendirilebilir.

Kişi, zararlara ve hastalıklara sebep olan beslenme türlerinden uzak durarak, helal ve sağlıklı beslenme koşullarına uyarak "koruyucu sağlık" şeklinde adlandırılan anlayışla canını teleften koruyabilir. Bu bağlamda özellikle beslenme kaynaklı hastalıklar önce birtakım organları etkilemekte, daha sonra bedenin tamamına sirayet etmektedir. Helal ve sağlıklı beslenme ile bulaşıcı hastalıklara yönelik direnç sağlanması, organların sağlığının korunmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda yukarıda yer verilen hadis-i şeriflerde de ifade edildiği gibi insanların kullanımına sunulan ürünler insan hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürmeyecek derecede muteber ve sağlıklı olmalıdır. Aksi durumlara engel olunması gerekir. ■

Helal gıdaya dikkat etmek bir Müslümanın sorumluluğudur. Bu duyarlılık, sadece bireysel ibadetlerin değil, ailevi huzurun ve sağlıklı nesillerin inşasının da temel taşlarından. Tükettiğimiz her lokma sadece midemizi değil, kalbimizi ve dualarımızı da etkiler.

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE HELAL STANDART ÇALIŞMALARI VE UYGULAMALARI

İhsan ÖVÜT

SMIIC Genel Sekreteri

Giriş

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte tüketici davranışları, giderek artan bir şekilde dinî ve kültürel hassasiyetleri de içerecek şekilde çeşitlenmektedir. Bu eğilim, özellikle Müslüman toplumlar açısından büyük bir öneme sahip olan helal kavramını, yalnızca dinî bir yü-

kümlülük olmanın ötesine taşımış; ekonomik, ticari ve toplumsal bir boyut kazandırmıştır. Helal ürün ve hizmetlerin tanımlanması, üretimi, dağıtımı ve tüketimi gibi süreçlerde standardizasyon ihtiyacının ortaya çıkması, bu alandaki helal standartları ve belgelendirme çalışmalarının önemini gün geçtikçe artırmaktadır.

Birçok ülke, helal uygunluk değerlendirme sistemlerini kendi ulusal düzenleyici kurumları aracılığıyla yürütmeye çalışmıştır. Örneğin, Malezya bu çalışmaları Malezya İslami Gelişme İdaresi (JAKIM); Endonezya, Helal Ürün Güvencesi Düzenleme Kuruluşu (BPJPH); Suudi Arabistan ise Suudi Gıda ve İlaç Kurumu (SFDA) ara-

cılığıyla yerine getirmektedir. Ancak bu sistemlerin her biri farklı kriter ve gerekliliklere dayandığı için helal ürün ticaretinde uyumsuzluklar ve engeller oluşabilmektedir. Bu durum, küresel helal ticaretinde yeknesaklık sağlanmasını zorlaştırmakta, özellikle sınır ötesi ticarete belirsizlik ve ilave maliyetler doğurmaktadır.

Bu bağlamda İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsüne (SMIIC-Merkezi İstanbul’da, 48 İslam ülkesinin üyesi olduğu, uluslararası, bağımsız, teknik ve standardizasyon çalışmalarında önceliği helal konuları olan bir İİT kuruluştur) ev sahipliği yapan Türkiye, son dönemde yürürlüğe koyduğu yeni düzenleme ile önemli bir adım atmıştır. Yeni sistem kapsamında, helal sertifikalı ürünlerin ithalatçıları, sertifikalarının Helal Akreditasyon Kurumu (HAK) tarafından akredite edilmesini sağlamakla yükümlüdür. Türkiye’nin yaklaşımı, kendi özgün kurallarını dayatmaksızın, ortak OIC/SMIIC standartlarını temel alarak akreditasyonu esas alması bakımından önemlidir. Bu yönüyle Türkiye, uluslararası uygulamalarla uyumlu ve örnek alınabilecek nitelikte bir model sunmaktadır.

Öte yandan, OIC/SMIIC helal standartlarının, evrensel olarak kabul gören Uluslararası Standart Kuruluşları tarafından geliştirilen diğer uluslararası standartlardan yapısal veya yöntemsel açıdan bir farkı bulunmamaktadır. Aynı uzlaşa temelli süreçlerle geliştirilen bu standartların temel

farkı, İslami kural ve ilkelerin entegrasyonudur. Ortak helal standardı; üreticiler, belgelendirme kuruluşları ve tüketiciler için açık, güvenilir ve tutarlı bir sistem sağlar. Bu durum hem belgelerin karşılıklı tanınmasını hem de sınır ötesi ticaretin kolaylaşmasını beraberinde getirir.

SMIIC’in helal gıda konularına katkısı

a-Teknik Komitelerden standartlara

Küreselleşmeyle birlikte ham madde ve gıda ürünlerinin farklı ülkelerden temin edilebilmesi ve sektörün hızla büyümesi, helal gıdada güvenilirlik, izlenebilirlik ve standartlara duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu bağlamda, İslam İşbirliği Teşkilatı’na (İİT) bağlı olarak faaliyet gösteren SMIIC, helal gıda alanında küresel ölçekte önemli katkılar sunmaktadır. SMIIC’in helal gıdaya yönelik teknik komiteleri ve bu komitelerdeki standart çalışmaları ve standartların uygulanmasına ilişkin eğitim faaliyetleri; sadece Müslüman tüketiciler için değil, aynı zamanda uluslararası ticaret için de önemli bir zemin oluşturmaktadır. Bu kapsamda, OIC/SMIIC Helal Standartları, dünya çapında belgelendirme kuruluşları, üreticiler ve akreditasyon kurumları tarafından baz alınmakta ve kullanılmaktadır.

SMIIC bünyesinde kurulan Teknik Komiteler, helal gıda başta olmak üzere birçok alanda standart geliştirilmesinde kilit rol oynamaktadır. Helal gıda standartlarının oluşturulmasında önemli rol oy-

nayan TC1 – Helal Gıda Teknik Komitesi, SMIIC üyesi ülkelerden uzmanların katılımıyla farklı kültür ve uygulamaları ortak bir çerçevede buluşturarak önemli bir rol üstlenmektedir. Komitenin hedefi, helal tanımının İslami esaslara uygun şekilde teknik kriterlerle desteklenmesi ve bu kriterlerin helal gıda üretim süreçlerine entegrasyonudur. Böylece hem tüketici güveni artmakta hem de ticaretin önündeki belirsizlikler azalmaktadır.

SMIIC’in bu alandaki en somut katkısı, uluslararası düzeyde kabul gören OIC/SMIIC helal standartlarını geliştirmiş olmasıdır. 2025 itibarıyla sayısı 21’e ulaşan bu standartlar; helal gıda ve gıda katkı maddeleri, kozmetik, ilaç, sağlık, turizm, yönetim sistemleri ve tedarik zinciri gibi kritik alanlara yönelik uzmanlar tarafından hazırlanmış rehber dokümanlardır.

Bu standartlar, yalnızca dinî kuralları değil, aynı zamanda uluslararası gıda güvenliği, hijyen, üretim koşulları ve izlenebilirlik gibi teknik gereklilikleri de kapsar. Bu sayede hem İslami kurallara uygunluk sağlanır hem de uluslararası gıda güvenliği standartlarıyla uyum yakalanır.

b-Eğitim ve kapasite geliştirme

Helal gıda alanında yalnızca standartları belirlemek yeterli değildir, bu standartların doğru anlaşılması ve uygulanması da kritik önem taşır. Bu noktada SMIIC, eğitim, kalite alt yapısı kapasitesini geliştirme programları, webinar (web ta-

banlı seminerler), konferanslar ve zirveler ile üye ülkelerdeki kurumların, belgelendirme kuruluşlarında ve üreticilerde çalışan uzmanların OIC/SMIIC standartlarının kullanımı konusunda bilgi düzeyini artırmayı hedeflemektedir.

Helal belgeli / logolu ürünlerde neler önemlidir?

Öncelikle, belgeli ürünlerde nelere dikkat edilmelidir? Her logolu ürüne güvenebilir miyiz? Burada en önemli husus, belgelendirmeyi kimin yaptığı ve hangi kriterlere göre yaptığıdır. Aynı zamanda belgeyi veren firmaların da akredite ve yetkin olması büyük önem taşır. Her türlü şüphe ve helale zarar verecek hususa ve muğlak hiçbir noktaya fırsat verilmemelidir. Bir ürün üzerinde helal logosu gördüğümüzde mutlaka incelememiz ve doğruluğundan emin olmamız gerekir. Yanıltıcı logo ve kandirmaların olabileceğini bilmek zorundayız.

Eğer ürünün içerik ve kaynağını bilebiliyorsak ayrıca logo aramamıza gerek yoktur. Özellikle et ve et ürünlerinde, hayvanın nasıl beslendiğinden kesimine ve markette satışa sunulmasına kadar olan süreci tam anlamıyla biliyorsak herhangi bir logoya ihtiyaç duymayız. Günümüz dünyasında, işlenmiş ürünlerin ve çok sayıda katkı maddesi içeren gıdaların yaygın olduğu pazarlarda bu ne yazık ki kolay bir durum değildir. Helal belge ya da logo, bu bağlamda her yönüyle tam güven için önemli araçlardır. Burada önemli olan tükettiğimiz ürünlerde gizli ve açık

olarak nelerin yer aldığını ve onların helallik durumunu tam olarak bilebilmektir.

TSE'nin helal gıda standartlarına yönelik çalışmaları

Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Türkiye'nin ulusal standardizasyon ve belgelendirme kuruluşu olarak helal belgelendirme faaliyetlerinde stratejik bir aktör konumundadır. Enstitü, başta helal gıda, kozmetik, turizm ve ilaç olmak üzere çeşitli sektörlerde SMIIC bünyesinde OIC/SMIIC standartlarının geliştirilmesi süreçlerinde yer almakta ve bu standartları temel alarak Diyanet İşleri Başkanlığı iş birliğinde helal belgelendirme faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

TSE'nin HAK tarafından OIC/SMIIC 2:2019 (Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları İçin Genel Şartlar) standardına göre helal gıda, kozmetik ürünleri ve turizm hizmetleri kapsamında akredite edildiği konularda belge düzenlemiş olması ve SMIIC bünyesinde yürüttüğü teknik ve uluslararası faaliyetleri, sadece ulusal düzeyde değil küresel ölçekte de Enstitüye güven ve itibar sağlamaktadır. Söz konusu durum, Türkiye'nin helal ürün ve hizmet piyasasında uluslararası düzeyde etkinliğini artırmakta ve ülkenin küresel helal ekonomisindeki liderlik pozisyonunu pekiştirmektedir. Bu liderlik, uluslararası ticaretin önündeki standart farklılıklarından kaynaklanan engelleri azaltarak Türk firmalarının küresel helal pazarına daha kolay erişimini sağlamaktadır.

TSE bünyesinde OIC/SMIIC standartlarına göre yürütülen helal gıda belgelendirme süreci; başvuru, doküman incelenmesi, yerinde denetim, numune analizleri ve komisyon değerlendirmesi olmak üzere çok aşamalı bir yapıya sahiptir. Denetimler; ham maddelerin helallığı, üretim ortamının hijyeni, çapraz bulaşma riskleri ve ekipman uygunluğu gibi kriterleri kapsar. Süreç, TSE teknik denetçileri ve Diyanet İşleri Başkanlığınca atanan dinî uzmanlardan oluşan ekip tarafından raporlanır ve bu raporu değerlendiren Helal Gıda Belgelendirme Komisyonu'nun oy birliği ile aldığı karar ile sonuçlandırılır.

TSE'nin helal belgelendirme sürecindeki en ayırt edici özelliklerinden biri, Diyanet İşleri Başkanlığı ile olan güçlü iş birliğidir. Nihai belgelendirme kararı, Helal Gıda Belgelendirme Komisyonu tarafından oy birliği esasıyla verilmektedir. Bu komisyonun çalışmalarında Diyanet İşleri Başkanlığınca atanan bir üyenin katılımı zorunludur ve bu üyenin katılımı olmadan hiçbir karar alınmamaktadır. Bu zorunluluk, TSE'nin helal belgelendirme faaliyetlerine önemli bir dinî meşruiyet ve güven katmaktadır.

TSE'nin Diyanet İşleri Başkanlığı ile iş birliği içinde yürüttüğü helal belgelendirme faaliyetleri ve SMIIC bünyesindeki aktif katkıları, yalnızca teknik bir standardizasyon ve belgelendirme süreci olarak değerlendirilmemelidir. Bu çalışmalar, Türkiye'nin helal ekosistemine sunduğu stratejik katkının yanı

sıra, ülkenin küresel ölçekteki konumunu güçlendiren, vizyoner ve bütüncül bir yaklaşımın somut yansıması niteliğindedir.

HAK'ın helal gıda alanındaki rolü

Günümüzde gıda üretiminden tüketimine kadar uzanan süreçte, helal haram ayrımı yalnızca dinî bir hassasiyet değil, aynı zamanda sağlık, hijyen, etik üretim gibi birçok boyutu içeren çok yönlü bir sorumluluk alanı hâline gelmiştir. Bu noktada HAK, helal belgelerinin güvenilirliğini ve izlenebilirliğini temin eden stratejik bir kurum olarak öne çıkmaktadır.

HAK, 2017 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından kurulmuş ve Türkiye'yi SMIIC bünyesindeki Akreditasyon Konseyi'nde (AK) temsil etmektedir. HAK'ın temel amacı, helal belgelendirme kuruluşlarını akredite ederek piyasada yer alan "helal" ibaresinin gerçekten bilimsel, etik ve dinî standartlara uygun biçimde denetlenmesini sağlamaktır. Böylece tüketicinin güveni korunurken haksız rekabetin ve yanıltıcı etiketlemenin de önüne geçilmektedir.

Tüketicilerin sıkça karşılaştığı bir durum, ürün ambalajlarında yer alan farklı yazı tipleriyle yazılmış "helal" ibareleridir. Ancak burada altı çizilmesi gereken en önemli nokta şudur: Ambalaj üzerindeki her "helal" yazısı o ürünün helal olduğu anlamına gelmez. Çünkü helal belgelendirme; ham madde den üretim sürecine, lojistikten hijyen şartlarına kadar birçok aşamada yapılan kapsamlı

bir denetimi gerektirir. Bu denetim yalnızca SMIIC tarafından yayımlanan OIC/SMIIC standartlarına göre akredite edilmiş belgelendirme kuruluşları tarafından yapılabilir.

HAK tarafından akredite edilen kuruluşlarca verilen belgeler, OIC/SMIIC standartlarına uygunluğu garanti altına alır. Dolayısıyla HAK logolu helal uygunluk değerlendirme belgeleri tüketici açısından güvenilirliğin göstergesidir. Bunun dışında kalan, özellikle yurt dışından gelen ürünlerde rastlanan bazı semboller veya renkli "helal" ibareleri, çoğu zaman herhangi bir denetime dayanmamakta ve tüketiciyi yanıltabilmektedir.

HAK, yalnızca Türkiye içinde değil, aynı zamanda İİT'ye bağlı ülkelerle de iş birliği yaparak IFHAB (İslam Ülkeleri Helal Akreditasyon Forumu) çatısı altında faaliyet göstermektedir. IFHAB'ın amacı, helal belgelendirmede küresel çapta güvenilirliği artırmak, farklı ülkelerdeki belgelendirme uygulamaları arasında birlik sağlamak ve ticaretin önündeki helal belge engellerini kaldırarak IFHAB tarafından oluşturulan Karşılıklı Tanınma Anlaşması'na (MRA) taraf olan İİT ülkeleri arasında helal belgeli mal ve hizmetlerin tekrardan bir belgelendirmeye ihtiyaç duymadan ithalat ve ihracatına imkân sağlamaktır. HAK, bu bağlamda IFHAB'ın idari ve teknik organlarında aktif olarak görev almakta ve OIC/SMIIC helal standartlarının etkin uygulanmasını desteklemektedir.

Sonuç

SMIIC'in helal gıda konusundaki çalışmaları, sadece İslam dünyasında değil helal ürünlere yönelik artan küresel talep nedeniyle dünya genelinde önemli bir rol oynamaktadır. SMIIC Teknik Komiteler aracılığıyla geliştirilen standartlar ve eğitim faaliyetleri hem üreticiler hem de tüketiciler için güvenilir bir çerçeve sunmaktadır.

Helal gıda sektörü büyümeye devam ettikçe SMIIC'in rehberliği, bu büyümenin sürdürülebilir, şeffaf ve İslami esaslara uygun biçimde gerçekleşmesini sağlayan temel unsurlardan biri olmaya devam edecektir. Bu kapsamda, Türkiye'nin ortak OIC/SMIIC helal standartları doğrultusunda yapılandırılmış bir sistemle hareket etmesi ve helal kalite alt yapısını tamamlamış uzman kuruluşları aracılığıyla alana sağladığı katkılar, diğer ülkelere de örnek teşkil etmektedir.

Helalin yalnızca bir tüketim tercihi değil, aynı zamanda sağlıklı ve etik bir yaşam tarzı olduğunu hatırlatarak helal tüketime ve bilinçlenmeye katkı sağlamak adına;

- Ürünün üzerinde OIC/SMIIC standartlarına göre düzenlenmiş helal logosunun yer almasına dikkat edilmelidir.
- Belge veren kuruluşun HAK tarafından akredite edilmiş olup olmadığı sorgulanmalıdır.
- "Helal" ibaresi olan ancak tanıdık bir logoya sahip olmayan ürünlerde, üretici firma veya belgelendirme kuruluşu hakkında bilgi edinmeden güvenmek risklidir. ■

Söyleşi
Dr. Esma GÜNER

Prof. Dr. Fatih GÜLTEKİN:

“Dinimiz, bedenimizin bize emanet olduğunu söyler ve her yönüyle sağlığın korunmasını emreder.”

İslam hukukunda haram veya necis olan bir şeyin istihlak veya istihale gibi yöntemlerle temizlenebilme durumu vardır. Günümüzde hangi tür fiziksel, kimyasal süreçler kullanılarak temizleme yöntemleri yapılmaktadır? Hiçbir yöntemle temizlenemeyen şeyler de var mıdır?

İşin fıkhi boyutunun detayını fıkıh uzmanlarından almak uygun olur. “Necis” kelimesi fıkhi bir kelimedir. Sağlık açısından yaklaşırken biz necis kelimesini kullanmıyoruz. Hijyenik midir, sağlığa zararlı yanı var mıdır, ona bakıyoruz. Bulaşan veya katılan maddelerin fiziksel, kimyasal veya biyolojik olarak zarar vermeyecek düzeyde olması gerekir. Örneğin kimyasal bir madde kalıntısı varsa veya gıda katkı maddesi katıldıysa bu, kimyasal açıdan zarar vermeyecek miktarda olmalıdır. Biyolojik olarak da üründeki mikroorganizmalar hastalık yapacak düzeyde olmamalıdır. Bir gıdaya zararlı bir madde karışmış ise o madde uygun fiziksel ve kimyasal metotlar kullanılarak uzaklaştırılır. Zararlı mikroorganizmalar varsa onlar da pastörizasyonla veya kimyasal metotlarla yok edilir.

Helal uygunluk, yalnızca gıdanın kendisi değil kapsamlı bir sistemin uygunluğunu zorunlu kılar. Gıdanın bu standarda göre üretilmesi helal uygunluğunun yanı sıra sağlık açısından da güvenilir ve kaliteli olduğuna bir işarettir diyebiliriz.

Her sağlıklı gıda helaldir ya da her helal gıda sağlıklıdır, diyebilir miyiz? Veya haram olduğu hâlde zararlı olmayan ya da zararlı olduğu hâlde haram olmayan gıdalar var mıdır? Yiyeceklerle ilgili olarak Bakara suresinin 168. ayet-i kerimesinde “tayyib” (temiz) kavramı geçmekte. Tayyib kavramı ile tıp literatüründeki hijyen kavramının farkı nedir?

Helal, fıkhi bir kavramdır. Fıkıh uzmanları Allah'ın haram kılmadığı dinen yasak olmayan her şeyin helal olduğunu ifade eder. Fakat bir gıdanın helal olması onun her zaman sağlıklı olduğu anlamına da gelmez. Mesela, çok fazla şeker içeren, etil alkol içermeyen bir içecek helaldir ancak sağlıksızdır. Helal kesilmiş bir etle yapılan ancak oldukça fazla trans yağ içeren fast food ürünlerini tüketmek de uygun değildir. Bununla beraber her sağlıklı olan helaldir de diyemeyiz. Örneğin protein, vitamin vb. besin maddeleri yönüyle zengin bir

gıda, helal kesilmemiş bir hayvandan elde edilmiş bir katkı maddesi içeriyorsa yine helal olmayacaktır. Sağlık, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam bir iyilik hâlidir. Aslında bu açıklamalarımız bedensel sağlık yönüyledir. Dinimiz, bedenimizin bize emanet olduğunu söyler ve her yönüyle sağlığın korunmasını emreder.

Bu bağlamda her haram olan zararlı mıdır sorusuna gelirsek. Bugünkü bilgilerimize göre her haram gıda sağlıksız olmaya bilir. Örneğin, Allah'tan (c.c.) başkasının adına kesilmiş bir hayvan eti sağlıklı olabilir, ama Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği üzere helal değildir. Bununla beraber bazı fıkıh uzmanları her zararlı şeye biz haram diyebiliriz diyorlar. Hekimler, alan uzmanları bir şeye zararlı derse biz onun helal olmadığına fetva veririz diyorlar. Çünkü bedenimiz bize emanet ve onu korumak görevimiz.

Tayyib kavramı, hijyenden daha genel, daha üst düzeyde

bir kavramdır. Fıkıh uzmanları tayyib kavramının güzel, temiz, helal, sağlıklı, kaliteli, insanın içine sinen gibi özelliklerin tümünü kapsadığını söyler. Dolayısıyla helal ve tayyib olan gıdaları tercih etmek, sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sürmeye kapı açan, bedensel ve ruhi hayatımızın bütününe etki eden önemli bir anahtardır diyebiliriz.

Yemek yemede temel felsefemiz ne olmalıdır? Müslümanlar olarak midemizin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe ayırıp diğer üçte birini de nefes alıp vermek için boş bırakma ile ilgili hadisi (Tirmizi, Zühd, 47.) uygulamada ne kadar başarılıyız? Bir süre revaç bulup sonra değişen diyet çeşitleri hayatımıza nasıl yön veriyor?

Yemek yemede temel felsefemiz vücudun ihtiyacı olan besin maddelerini içerecek şekilde gıdaları uygun zamanda ölçülü olarak tüketmek ve israf etmemek olmalıdır. Tabagımızda

kalanları doyduğumuz hâlde tüketmek de israftır, midemize, bedenimize zarardır. Tavsiye edildiği üzere midemizin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe ayırmak, kalan üçte birini de nefesimiz için boş bırakmak gerekir. Ancak maalesef bu konuda pek başarılı olduğumuz söylenemez. Acıkmak, midenin boş olması anlamına gelmez aslında. Kanda bazı besleyici maddelerin yokluğu veya eksilmesi durumunda açlık başlar. Bu nedenle esas olan vücutta yokluğu hissedilen, azalan maddelerin alınmasıdır. Ayrıca fazla dolan mide fonksiyonlarını rahat bir şekilde yerine getiremez. Reflü hastalığı genellikle midenin aşırı dolması ve asitli mide içeriğinin yutak borusuna kaçması sonucu ortaya çıkar. Mideyi tıka basa doldurma, ayaküstü beslenme ile her geçen gün şişmanlık oranları daha da artmaktadır. Bununla beraber şeker hastalığı, yüksek tansiyon ve diğer kronik rahatsızlıklarda da hızlı bir artış olduğunu görüyoruz. Günümüzde dört bir taraftan yemeye içmeye teşvik vardır. Göze, kulağa hitap eden reklam unsurları ve sosyal medya çoğunlukla tüketim arzusunu arttırmaya yöneliktir. Hâlbuki bizi ayakta tutacak kadar yemek gerekir. Dolayısıyla çevreden gelen çeldiricilerin de farkında olmak, ihtiyacı doğru belirlemek de oldukça önemlidir. Özetle yeterli ve dengeli beslenmek gerekir. Sağlıklı bir yaşam için beslenme şekli yaşa, cinsiyete, fiziksel aktivite düzeyine göre değişir.

Diyetler yapılıyor. Çünkü arzularımız çok güçlü ve ihtiya-

”

Helal ve tayyib (temiz) olan gıdaları tercih etmek, sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sürmeye kapı açan, bedensel ve ruhi hayatımızın bütününe etki eden önemli bir anahtardır.

cımızdan fazla yiyoruz. Az yemeye çalışmak için muhtelif diyetler yapıyoruz. Ancak yaptığımız çalışmalarda gördük ki ilk aylarda diyet sonuçları yüz güldürüyor, ancak daha uzun zamanda bu fayda büyük ölçüde ortadan kalkıyor. Bu yüzden kısa süreli diyetler değil hayat boyu sürecek sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazanmak üzerine çalışmak gerekiyor.

Gıdalarda dinen haram-helal, mübah-mekruh, caiz gibi ölçüler vardır. Sağlıkta ve tıp biliminde de beslenme açısından kesinlikle yenilip içilmemesi gerekenler ile mutlaka yenilmelidir, vücutta alınmalıdır veya yenilse de olur yenilme de olur denilebilecek türler, çeşitler var mıdır?

Sağlık açısından mutlaka alınması ve alınmaması gereken gıdalar vardır. Vücudumuzun ihtiyaç duyduğu besin maddeleri karbonhidrat, protein, yağ, su, vitamin ve minerallerdir. Besin gruplarının öğünlerde dengeli ve yeterli olarak alınması gerekir. Tek yönlü ve aşırı olmayacak şekilde bu besinler tüketilmelidir. Böyle olduğu takdirde mutlaka dışarıdan almamız gereken besin maddelerini almış oluruz.

Kesinlikle alınmaması gereken besinler de vardır. Bunlar vücuda zarar veren besinlerdir. Örneğin zehirli mantar yerseniz ölebilirsiniz. Bunun yanında sağlığa zararlı olabilecek katkı maddeleri ve zirai ilaç kalıntıları söz konusudur. Bunlardan da olabildiğince kaçınmak sağlığımızı korumak açısından önemlidir.

Helal gıdaya dair birçok kongre ve çalıştayda yer alıyorsunuz. Aynı zamanda helal ürünlerin belgelendirilmesine ilişkin çalışmalar yapan bir uygulama ve araştırma merkezinin de kurucusunuz. Bir gıdaya helal demek için kriterler nelerdir? Ne olursa bir gıda helal olmaktadır çıkar?

İslam İş Birliği Teşkilatının (OIC) ilgili kuruluşu olan İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) helal standartlarını hazırlar. Bu hazırlama süreçlerinde üye devletlerdeki hem İslami hem teknik alandaki uzmanlardan destek alınır ve tüm paydaşların katkısıyla görüş birliğine varılarak yeni standartlar yayımlanır. Gıda ve kozmetik ürünler veya turizm gibi hizmetler için standartlar olduğu gibi helal belgelendirme yapan kuruluşlar ile bunları akredite eden akreditasyon kuruluşlarının çalışma prensipleri için de standartlar vardır. Standarda göre bir gıdanın helal olması için hammaddenin işlenmesinden piyasaya arzına kadar tüm süreçlerde öncelikle gıdanın sarhoşluk vermediği, sağlığa zararlı olmadığı gibi hususlar yani güvenli olduğu garanti altına alınmalıdır. İslami kurallara göre helal olmayan herhangi bir madde veya unsur içermemelidir. Sadece üretimde değil ambalajlama, etiketleme, depolama, sunum ve taşıma gibi tüm aşamalarda bu şart sağlanmalıdır. Diğer yandan tüm bu süreçlerin uygunluğu sürekli geçerli kılınmalı ve doğrulanmalıdır.

Ayrıca gıdanın helal uygunluğunun takibi için de izlenebilir kılınması gereklidir.

Görüldüğü üzere helal uygunluk, yalnızca gıdanın kendisi değil kapsamlı bir sistemin uygunluğunu zorunlu kılar. Özetle gıdanın bu standarda göre üretilmesi helal uygunluğunun yanı sıra sağlık açısından da güvenilir ve kaliteli olduğuna bir işaretir diyebiliriz.

Helal ve mübah olanda sınırlar var mıdır? Mesela şu anda yok edilmek üzere olan Filistinli kardeşlerimize bu soykırımı uygulayanların elini güçlendireceği düşünülen ürünleri alıp yememe hususunda bir hassasiyet var. Bu bağlamda neler söylemek istersiniz? Tüketim felsefemizde hangi hususları yeniden düşünmeliyiz?

Bu çok önemli bir konu. İşin fetva kısmını fıkıh uzmanlarına bırakırsak bir insan olarak, bir Müslüman olarak zulme destek olamayız, zulmü destekleyenleri destekleyemeyiz. Bir ürünü almasak ne olur dememek lazım. Çünkü zalimler bizim sırtımızdan zenginleşiyorlar ve bu imkânları yine Müslümanların aleyhine kullanıyorlar. Boykot ürünlerini almamakla ilgili çok hoşuma giden sözler var Filistinlilere destek olmak için söylenen. Ben de burada paylaşmak isterim:

“Almazsan ölmezsin, alırsan öölürler.”

Helal sertifikası sadece gıdalar için değil turizmde, ambalajlarda, sağlık sektö-

ründe vs. karşımıza çıkmakta. Helal sertifikası sektörde nasıl veriliyor, askıya alınıyor veya iptal ediliyor? Bu süreç nasıl işliyor?

Daha önce de bahsettiğimiz üzere İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) ihtiyaca binaen çeşitli ürün veya hizmet grupları için helal standartlarını hazırlar. Örneğin Kozmetik ürünleri için “OIC/SMIIC 4 Helal Kozmetikler Genel Gereklilikler”, turizm hizmeti için “OIC/SMIIC 9 Helal Turizm Hizmetleri Genel Gereklilikler” adlı dokümanlar günümüzde kullanılan standartlardandır. Helal üretim veya hizmet sunumu yapanların gerçekten doğru ve güvenilir bir şekilde yapıp yapmadığını belgelendirme kuruluşları kontrol eder. İşte bu kuruluşların da nasıl bir sistem çerçevesinde kontrol gerçekleştireceğine dair kurların tanımlandığı OIC/SMIIC 2 standardı vardır. Bu standart ise yönetici ve çalışanların İslami hassasiyeti, yetkinliği, tarafsızlık, şeffaflık ve gizlilik gibi ilkeler ile belgelendirme süreçlerinden kuruluşun yönetim sistemine tüm gereklilikleri açıklar.

Helal uygunluk belgesi, sertifikası isteğe bağlı olarak alınır ve zorunlu değildir. Gıda, kozmetik, turizm fark etmez hepsi için aynı durum geçerlidir. Öncelikle helal belgesi almak isteyen üretici ya da hizmet veren firma yasal statüsü, marka tescilleri, genel olarak altyapısı gibi temel bilgiler ile başvurusunu gerçekleştirir. Firmanın

bilgileri incelenerek başvuru kapsamında belgelendirme yeterliliği değerlendirilir. Kabul edilmesi durumunda tetkik yani denetim sürecine geçilir. Firma, en az bir İslami işler/konular uzmanı ve ilgili alanda yetkin baş teknik tetkikçi, gerekirse teknik uzmandan da oluşan tetkik ekibi ile Merkezin ön gördüğü şartlarda ve ortamda ilgili OIC/SMIIC standardına göre incelenir. İncelemede ürünlerin/hizmetlerin niteliğine göre gerekli numuneler alınır, ilgili laboratuvarlarda muayene ve deneyler yapılır. Tüm muayene ve deney sonuçları değerlendirilerek tetkik ekibi tarafından tetkik raporu hazırlanır. Rapor, en az bir İslami konular uzmanı bulunan karar vericiler -bu bir komite, kurul olabilir- tarafından değerlendirilir. Uygun bulunması durumunda incelenen ürün/hizmet grubu oy birliği ile üç yıl süreli olarak belgelendirilir.

Belgelendirme sonrasında birinci ve ikinci yıllarda gözetim tetkikleri ve gerekli durumlarda özel tetkikler yapılır. Tespit edilen uygunsuzluk söz konusu olduğunda, uygunsuzluğun önemi ve derecesi dikkate alınarak belgenin askıya alınması (kullanım hakkının belirli bir süre durdurulması) veya iptali ile sözleşmenin feshi gerçekleştirilir. Görüldüğü gibi süreç oldukça fazla iş gücü, uzmanlık ve hassasiyet istiyor. Ancak bu şekilde tüketilen ürünler, alınan hizmetler helallik açısından daha güvenilir duruma geliyor.

Peki sertifikasyon kuruluşlarının tamamı bu standartları esas alarak mı çalışıyor?

Yoksa farklı farklı uygulamalar da var mı? Helal logosunu gördüğümüzde hepsine güvenebilir miyiz?

Geçtiğimiz yıllarda helal konusunu sahipsizdi. İsteyen istediği standarda göre belge verebilirdi. Ayrıca bir kontrol ve denetimi yoktu. Ancak artık ülkemizde, Ticaret Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olan Helal Akreditasyon Kurumu (HAK) bulunmaktadır. Helal uygunluk belgesi veren tüm kuruluşlar bu otorite tarafından denetlenir. İslam İş Birliği Teşkilatı üyesi ülkelerin katkılarıyla hazırlanan OIC/SMIIC standartları esaslarına göre çalışmaları kanunen zorunludur. Dolayısıyla

ülkümüzde helal uygunluk veren tüm sertifika kuruluşları, buna üniversitemiz de dâhil olmak üzere, aynı standarda göre belge vermekte ve denetlenmektedir.

Ancak yurt dışında farklı uygulamalar vardır. Bunların kimisi güvenilir olabilir kimisi de değildir. Aynı standartlar dizisine göre verilip denetlenmediği için net bir şey söylemek zor oluyor. HAK, bu standartların etkinleşmesi ve harmonize bir akreditasyon sisteminin hayata geçirilmesi için gayret etmekte ve uluslararası görüşmeler yaparak önemli bir örneklik teşkil etmektedir. ■

Öz Geçmiş

1966 yılında Konya'da doğan Fatih Gültekin, Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesini 1990 yılında bitirdikten sonra Konya Numune Hastanesi'nde çalıştı. Bu dönemde Biyokimya doktorasını bitirdi. Isparta'da bulunan Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyokimya Anabilim Dalında 2002 yılında doçent oldu. 2007 yılında da Profesörlük ünvanını aldı.

Doçentlik yıllarında araştırmalar yapmak üzere gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nde melatonin hormonu ile ilgili araştırmalar yaptı ve gıda katkı maddeleriyle ilgili seminerler verdi. 2012 yılında Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) asli üyeliğine seçildi. 2015 yılında atandığı Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesinde Tıp Fakültesi Kurucu Dekanlığı ve Rektör Yardımcılığı yaptı. 2017 yılında ise Sağlık Bilimleri Üniversitesine geçti. Beş yıl çalıştığı Sağlık Bilimleri Üniversitesinde Hamidiye Eczacılık Fakültesi, Hamidiye Diş Hekimliği Fakültesi ve Hamidiye Uluslararası Tıp Fakültelelerinin kurucu dekanlıklarını yürüttü. 2022 yılında ise Ankara'da bulunan Lokman Hekim Üniversitesine öğretim üyesi olarak başladı ve rektör olarak atandı. Hâlen Lokman Hekim Üniversitesi rektörlüğü görevini sürdürmektedir.

Beslenme ve gıda katkı maddeleri üzerine eğilen Dr. Gültekin'in, araştırma alanıyla ilgili altı kitabı ile ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış, kongrelerde sunulmuş, yüzün üzerinde çalışması bulunmaktadır.

AİLENİN ÖNEMİ VE SÜREKLİLİĞİ

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Aile, insanoğlunun içinde doğduğu, yetiştiği ve ilk eğitimini aldığı sosyal bir topluluktur. İnsanın yeryüzüne ayak basmasıyla birlikte aile kurumu da oluşmuştur. Yüce Allah insanı kadın ve erkek olarak çift yaratmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ilk insanın yaratılışı ile ilgili geçen ayetlerde söy-

le buyrulur: "Allah sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir." (Araf, 7/189.) "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının." (Nisa, 4/1.) Bu ayetlerden anladığımız kada-

rıyla Hz. Âdem ve Hz. Havva, tek bir nefisten yaratılmışlardır. Aynı nefisten, özden yaratılan kadının, erkeğin yanı başında bulunmasının hikmeti, iyi bir eş ve eşini sükûnete erdirmesi, aynı şekilde benzer özden yaratılan erkeğin de, eşinin yanı başında bulunmasının hikmeti, kadını huzur ve sükûnete kavuşturmasıdır.

Kur'an-ı Kerim, insanlık tarihinin Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan oluşan bir aile ile başladığını gösteriyor. Yeryüzünde yaşayan insanların ilk atası olan Hz. Âdem bir eşe sahip olmuş ve bu ilk karı kocanın çocuklarıyla beraber bir aile yuvası kurulmuştur. (Maide, 5/27; Araf, 7/23; Tahâ, 20/117-119.) Dolayısıyla dünya hayatı, Hz. Âdem ve eşiyle birlikte başlamıştır ve bu hayat onlardan doğan çocuklarla kıyamet gününe kadar devam edip gidecektir. Zira Âdem olmadan Havva olmaz; Havva olmadan da Âdem olmaz. Her bir eş, birbirini tamamlayan bir bütünün parçaları gibidir.

Aile, insanlığın sonradan tanıştığı bir kurum değildir. Bakara suresinin 35. ve Araf suresinin 19. ayetlerinde; Hz. Âdem, eş, mesken ve cennet kavramlarının birbiri ardınca kullanılması "bir değer olan aile" için son derece önemli bir anlatım biçimidir: "Dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz." Hz. Âdem'in eşiyle ikamet edeceği mekânın adı, "mesken"dir. Mesken, içinde sükûn ve huzur bulunan ev anlamına gelir. Bu bağlamda dünya meskenleri, cennetteki haz ve huzur veren köşklere (Tevbe, 9/72.) ilişkilendirilmiştir. Bunun anlamı, bir Müslüman ailenin evi, salt mimari anlamda değil, manevi ve ahlaki anlamda da bir mesken olarak huzur bulunan bir dünyaya cennetine dönüştürülmelidir. Yine aynı ayetlerde anlatılan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın şahsındaki uyarılarda "ağaç" metaforuyla haramlar dile getirilir. (Bakara, 2/35; Araf, 7/19.) "Bu ağaca yaklaşmayın" çağrısı, "Allah'ın

çizdiği sınırları ihlal etmeyin" anlamındadır. Kur'an'dan öğrendiğimiz kadarıyla Hz. Âdem'in yasağı çiğnemesinin teşvikçisi Hz. Havva değil, doğrudan şeytandır: "Derken şeytan ayaklarını oradan kaydırıldı. Onları, içinde bulundukları konumdan çıkardı." (Bakara, 2/36.) Bu sebeple yapılması gereken insan ve cin şeytanlarının aileyi ifsat etmesine fırsat vermemektir.

Her konuda olduğu gibi aile hayatı konusunda da bizim örneğimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. "Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." (Ahzab, 33/33.) ayet-i kerimesinde Peygamberin ev halkı tabiri, Hz. Peygamber'in hanımları ve çocukları için kullanılmıştır. Onun ailesi, bütün İslam ümmetine rol model oluşturacak olan bir ailedir. Ahzab suresinin 33. ayetiyle ehl-i beyte, "siz sıradan bir aile değilsiniz, dolayısıyla gündelik hayatınızda yapıp ettiklerinize çok dikkat ediniz, helal ve haramlar konusunda hassasiyetlerinizi ön planda tutunuz" denilmek istenmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), aileye büyük önem vermiş ve aile kurmayı daima teşvik etmiştir. Çünkü aile kişinin hem kendinin, hem eşinin hem de çocuklarının huzur bulacağı bir ortamdır. Aynı zamanda aile neslin devamının bir sebebi, ilk eğitim mekânı, kişiyi çeşitli kötülüklerden ve günahlardan koruyan bir hisar gibidir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.), evlilik çağına gelen gençleri aile kurmaya yönlendirici uyarı ve tavsiyelerde bulunmuştur: "Ey gençler topluluğu! Aranızdan evlenmeye gücü yetenler ev-

lensin." (Buhari, Nikâh, 3.) Bir başka rivayette de: "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir." (İbn Mace, Nikâh, 1.) buyurmuşlardır. İslam, maddi bakımdan yoksul olup da evlenme imkânı olmayan kız ve erkekleri evlendirmeyi topluma bir görev olarak verir. (Nur, 24/32.) İnsanı, kadın erkek olarak iki ayrı cinste yaratıp birini diğeriyle mutlu etmek, aralarında gönül ve sevgi bağı tesis etmek Yüce Allah'ın insanlığa en büyük bağışığıdır. (Nahl, 16/72; Rum, 30/21.)

İslam, evliliğe birey ve toplum açısından bir yücelik, temizlik ve korunması gereken bir değer olarak bakmıştır. Kur'an-ı Kerim'de aile yuvası ile ilgili bağlantılar çok ince ve dokunaklı tasvirlerle canlandırılır. Bu tasvirlerde bir şefkat meltemi eser, bir huzur gölgesi dağılır ve etrafa tatlı bir duygu yayılır: "Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi, onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." (Rum, 30/21.) İslam inancına göre aile kurmak, insanı Rabbin'e yaklaştıran ilahi emre itaat etmektir. Bu sebeple aile ilişkilerinde asıl olan kararlılık ve sürekliliktir. Bunu sağlamak için İslam, evliliği ve aile olmayı ibadet derecesine yükseltmiştir. Yoksa aile, salt iki kişinin biyolojik anlamda bir araya gelmesinden ibaret değildir. Çünkü evlilik, eşler arasında bir sözleşme biçimidir. Bu sözleşmenin kalıcı hâle gelmesi ve ailede mutluluğun devamı için taraflar arasında sevgi ve saygı bağlarının güçlendirilmesi gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), eşleri ara-

sında sevgi bağlarını pekiştirecek, aralarında yakınlığı artıracak şekilde hareket ederdi. Yine eşlerinin hoşuna gidecek tarzda onlara hitap eder ve sevgisini söz ve davranışlarıyla gösterirdi. Örneğin Hz. Aişe validemiz ile koşu yarışı yaptığı, Hz. Aişe'nin başını omzuna dayayarak Mescid-i Nebvi'de savaş oyunları oynayan Habeşli oyuncularını birlikte seyrettikleri bilinmektedir.

Mutlu aile bağlarının güçlenmesinde sevgi kadar eşlerin arasında saygının varlığı da çok önemlidir. Buna eskiden hüsn-ü muaşeret derlerdi. Yani güzel geçinme, hep iyi tarafları görme, nazik davranma, affedici olma, karşı tarafın da haklarının olduğunu bilme ve bunu kabullenme... Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Onlarla iyi geçinin..." (Nisa, 4/19.) "Affedici olmanız takvaya daha uygundur. Aranızdaki iyilikleri unutmayın." (Bakara, 2/237.) Saygının temelinde iki tarafın birbirlerini kendilerine benzetmeye çalışmamları ve olduğu gibi kabul etmeleri anlayışı vardır. Zira birbirlerini devamlı tenkit eden, kendini diğerine kabul ettirmeye, sürekli güvensizlik ve tek merkezli karar vermeye çalışan aile bireyleri arasındaki bu tür davranışlar mutlu aile yapılarını zayıflatır. Hâlbuki bu davranışların aksine, birbirlerini düşünen, uzlaşma yolunu tercih eden, birlikte paylaşmayı erdem sayan ve ortak karar almayı ahlaki bir tavır olarak gören aile bireyleri arasında sevgi, saygı ve sadakat bağları kuvvetlenir. Aile hayatında eşlerin birbirine güvenmesi, sadakatsizlik yapmayacakları konusunda birbirlerinden emin olmaları huzurun

mutlak adresidir. İlk vahiy geldiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.), üzerine yüklenen sorumluluğun ağırlığını düşünerek endişesini dile getirdiğinde eşi Hz. Hatice validemiz onu şöyle teselli edecekti: "Hayır, endişe etme! Allah seni asla utandırmaz. Çünkü sen, akrabalarına karşı sorumluluklarını yerine getiren, ailene değer veren, sözün en doğrusunu söyleyen, yokluk içinde yaşayanlara yardım eden güvenilir bir kimsesin." Görüldüğü gibi, Hz. Hatice'nin dile getirdiği Hz. Peygamber ile ilgili nitelikler arasında güvenilir oluşu da yer almaktadır. Bu bir sadakattir. Aynı şekilde huzurlu ve mutlu bir aile için doğruluk ve dürüstlük anlamına gelen sadakat, olmazsa olmaz ilkelere dendir. O hâlde aile mutluluğunun harcı, karı-koca ve çocuklarla birlikte karılacaktır. Hz. Peygamber (s.a.s.); "Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, İman, 164.) buyurmak suretiyle sadakatsizliği yermiştir. Dolayısıyla, sevgi, saygı, sadakat ve güven temelinde kurulan bir aile düzeni beraberinde huzur ve mutluluğu getirecektir.

Öte yandan aile içinde sevgi, saygı ve güven bağlarını zedeleyen huzur ve mutluluğu bozan nedenler arasında şiddet gelmektedir. Şiddet, bireyin bedenine ya da ruhen zarar görmesine, yaralanmasına sebep olan bireysel ve toplu hareketler şeklinde tanımlanır. Maalesef yerine göre kadın, erkek ya da çocuklar şiddete maruz kalabilmektedir. Bu konuda da bizim örneğimiz Hz. Peygamber olmalıdır. O, hiçbir zaman eşlerine karşı ne şiddet içerikli bir söz söylemiş ne de fiziksel şiddet uygulamıştır. Aile hayatında eşler arasında zaman zaman

baş gösterebilecek kırgınlıklar olabilir. Sorunlar şiddet yerine; sabır, sevgi ve karşılıklı anlayışla barış içinde çözüme kavuşturulmalıdır. Bu konuda Kur'an'ın çözüm tarzı şöyledir: "Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur." (Nisa, 4/19.) Dolayısıyla, eşler arasında çıkabilecek uyuşmazlık ve dargınlıklar, ailelerin en yakınlarından oluşan bir hakem heyetiyle de çözüme kavuşturulabilir. (Nisa, 4/35.) Bütün toplum kesimlerince insana ve canlılara yönelik her türlü şiddetin önlenmesinde alınacak yasal tedbirlerle birlikte; din, ahlak ve değerler eğitime ağırlık verilmelidir.

Netice olarak aile toplumun çekirdeğidir. İslam, aile kurmayı teşvik etmiş ve özendirmiştir. Biz geleceğimizi ya ailede kazanacağız ya da ailede kaybedeceğiz. Aile, hafife alınacak bir kurum değil, özenle tahkim edilmesi ve üzerine titrenilmesi gereken bir kurumdur. Aile bütün yönleriyle huzur yuvasıdır. Allah'ın emir ve nehiyelerinin korunduğu, ilahi bildirimin ihlal edilmediği bu kurum ebediyen varlığını devam ettirmelidir. Aile içinde barışın sağlanması ve devamlılığı, ancak aile bireylerinin birbirlerine gösterecekleri sevgi, sadakat, güven ve saygıya bağlıdır. Unutulmamalıdır ki sevgiye giden yol, saygıdan geçer. Ayrıca ailenin iyi zamanları olacağı gibi, sevimsiz geçen zamanları da olabilir. Önemli olan böyle durumlarda, hissî davranılmadan akılcı, yapıcı ve şükükanlı hareket edilmeli suhulet ve kararlılıkla sorunun üzeri- ne gidilmelidir. ■

DİN EĞİTİMİNİN PÜF NOKTASI

Dr. Musa MERT

Eğitimci

Allah Resulü (s.a.s.), Allah yolunda uzun seferlere çıkmış, üstü başı tozlanmış, saçları başı dağılmış, ellerini göğze uzatarak “Ya Rab, Ya Rab!” diye yalvarıp yakaran bir adamdan söz etti ve “Fakat onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram; haram ile beslenmiş. Pe-ki, böyle birinin duası nasıl ka-

bul edilsin!” buyurdu. (Müslim, Zekât, 65; *Müsned*, II, 328.)

Anne babanın çocukları üzerinde hakları olduğu gibi çocukların da anne babaları üzerinde temel hakları vardır. Bu hakların başında ise onları yalnızca bilgiyle donatmak değil; anlam, bilinç ve değer kazandıracak bir eğitimle büyütmek gelir. Ne var

ki eğitim çoğu zaman öğretimle karıştırılmakta; özellikle din eğitimi, kuru nasihatlere indirgenmektedir. Oysa öğretim; namazın vakitlerini, rekâtlarını, dualarını öğretir. Eğitim ise çocuğa namazla yaşamının anlamını kazandırır. Çünkü namaz sadece bir ibadet değil hayatla kurulan bir bağıdır.

Bu bağın kurulabilmesi için çocuğun içinde yetiştiği ev ortamı belirleyicidir. Her bitki kendi ikliminde yeşerir; iman ve İslam iklimiyle kuşatılmamış bir evde, dinî bilinç kalıcı bir kök salamaz. Çocuklar öğütlerden çok örneklerden etkilenir. Zira hâl, sözden daha güçlüdür. Dil, bir iddiaysa yaşam, bir delildir. Helal ve harama dikkat eden bir anne babanın çocukları, bu sınır duyarlılığını doğal bir şekilde içselleştirir.

Gerçekten çocuklar, öğrenmekten çok hatırlar. Onları eğiten şey dersler değil yaşanmış anılardır. Bilinçaltlarına dokunan, duygularını besleyen, düşseler bile tutunabilecekleri samimi, sahici, sağlam hatıralar... Bu yüzden anne baba ya da öğretmen olmak, en çok da unutulmaz güzel anılar bırakabilmektir.

Eğitimin en kalıcı ve en etkili biçimi, hayatın içinden süzülerek çocuğun zihnine ve yüreğine dokunan doğal anlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aile hayatı, bu anlamda sadece bireysel değil kuşaklar boyu sürecek ahlaki ve duygusal bir eğitimin izlerini taşır. Onun, sade ve samimi aile buluşmaları bile derin bir eğitimsel bilinç taşır. Tıpkı sıradan bir akşamda kızı Hz. Fatıma (r.a.) ile damadı Hz. Ali'yi (r.a.) ziyaret edişi gibi... Her aile ferдинin birbirine yaklaştığı o mütevazı buluşmada, kızı ve damadıyla sohbet edip torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile oyunlar oynayan Resulullah, geceyi de onların yanında geçirir. Bu tablo, sevgiyle örülmüş bir aile ortamında çocuğun eğitimi

nasıl olur sorusuna somut bir cevaptır. Gecenin bir vaktinde uyanan Hasan, susamış bir çocuğun masum talebiyle su ister. Hz. Peygamber (s.a.s.), kızından ve damadından önce davranır, kırbadan su doldurur ve bardağı Hasan'a uzatır. Tam o sırada uyanan Hüseyin, çocuk kalbiyle, "Önce ben içeceğim!" diyerek bardağa uzanır. Kardeşi vermek istemeyince çocuklar arasında ufak bir tartışma başlar. Hüseyin, küçüklüğünün avantajını kullanmak istercesine ağlamaya başlar. Anne ve baba, bu sahneyi sessizce ve dikkatle izlerken Hz. Peygamber'in yaklaşımı, yalnızca anı yatıştırmak değil çocukların bilinçaltına adalet duygusunu ilmek ilmek işlemektir. "Yavrucuğum, kardeşin suyu senden önce istedi. Önce kardeşine içirelim, sonra da sana içiririz." diyerek Hüseyin'i nazikçe engeller, suyu önce Hasan'a verir. Hasan'a suyu içirdikten sonra yeniden su getirir. Bu zarif adalet dengesini gören Hz. Fatıma (r.a.) merakla sorar: "Ey Allah'ın Resulü, sanırım Hasan'ı daha çok seviyorsunuz." Hz. Peygamber (s.a.s.) cevabında: "Hayır, öyle değil. Ben Hasan'ı Hüseyin'e tercih etmiyorum. Her ikisinin de benim gözümdeki değerleri birdir. Benim Hasan'ı savunmamın sebebi, önceliğin onun hakkı olduğu içindir. Çünkü o, daha önce su istemişti. Sıraya uymak gerekir. Yoksa kıyamet günü ben, sen, bu ikisi ve şu yerde yatan Ali, hepimiz cennette aynı yerde olacağız." der. (Müsned, I, 101.)

Bu kısa ama yoğun hadise, sıradan bir aile içi diyalog gibi görünse de gerçekte çocukların zihnine başkasının hakkına saygı göstermeyi yerleştiren, karakter inşasına katkı sunan derin ve kalıcı bir anlam taşır. Zira çocuklar nasihatten çok yaşanmışlığı hatırlar. O yaşanmışlık, bir gün davranışa dönüşür; kişiliğin omurgası olur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) örnekliği, her yönüyle yaşarken eğitmenin ne demek olduğunu en zarif biçimde bize öğretir.

Hz. Hasan (r.a.) yıllar sonra hâlâ unutmadığı, kendisinde derin izler bırakan bir anıyı şöyle anlatır: "Bir gün Hz. Peygamber elimden tuttu. Yolumuz sadaka hurmalarının bulunduğu yere uğradı. Ben o zaman çocuktum; eğildim ve bir hurma alıp ağzıma attım. Hz. Peygamber (s.a.s.) derhal onu ağzımdan çıkarıp attı. Oradakilerden biri: 'Neden böyle yaptınız, hurmayı yese ne olurdu?' dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) adama: 'Sadaka, Peygamber ve Ehl-i Beyt'ine helal değildir!' cevabını verdi." O sırada yanlarında bulunan Ebu Hureyre (r.a.) aynı olayı şöyle nakleder: "Hasan b. Ali (r.a.) sadaka hurmalardan bir hurma aldı ve ağzına koydu. Allah Resulü (s.a.s.) hemen müdahale ederek, "Tükür! Tükür! At onu! Bizim sadaka yemediğimizi bilmelisin." buyurdu. (Rivayetler için bkz. Buhari, Zekât, 60, Cihad, 188; Müslim, Zekât, 161, 167; Malik, Muvatta, Sadaka, 13, 15; Tirmizi, Zekât, 25; Nesai, Zekât, 95, Fey, 15; Müsned, I, 200, II, 279, III, 402; Heysemi, Mecmauz-Zevaid, I, 294-295.)

Henüz mükellefiyet çağına ulaşmamış bir çocukla olan bu konuşma, Hz. Peygamber'in değer eğitimine dair bilinçli ve derinlikli yaklaşımının çarpıcı bir örneğidir. Torunu Hz. Hasan'ın sadaka hurmasından bir tane alıp ağzına atması üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gösterdiği anlık, fakat ölçülü ve çok boyutlu tepkisi; sadece o anı yaşayan çocuğun değil, aynı zamanda olaya şahit olan tüm bireylerin zihninde helal-haram bilincine dair silinmez bir iz bırakmıştır.

Hz. Peygamber'in müdahale-i, pedagojik inceliği ve sembolik gücüyle dikkat çeker. “كَاهْ كَاهْ” (Kah, kah!) gibi bir çocuğun anlayabileceği düzeyde, boğazı kazıtarak tükürmeyi teşvik eden doğal ve etkili bir sesleniş kullanması, iletişimi çocuğun algı seviyesine indirgeyen örnek bir yöntemdir. Devamında gelen (At onu!) emriyle somut ve açık bir yönlendirme yapılmakta, davranış düzeltme süreci çocuğun zihinsel ve duygusal gelişim seviyesine uygun biçimde yürütülmektedir.

Ancak bu pedagojik müdahalenin yalnızca sözel bir uyarıdan ibaret olmadığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in hurmayı bizzat kendi eliyle çocuğun ağzından çıkarması, dinî değerlerin soyut anlatımlarla değil bedensel ve doğrudan etkileşimli deneyimlerle içselleştirilmesine verdiği önemi gösterir. Bu davranış, çocuğun zihnine yalnızca bir bilgi değil, aynı zamanda duyuya dayalı, somut ve travmasız bir farkındalık yerleştirme çabasıdır.

Özellikle dikkate değer olan husus, söz konusu çocuğun henüz mükellef olmamasına rağmen Hz. Peygamber'in bu derece dikkatli ve özenli bir eğitim müdahalesinde bulunmasıdır. Bu durum, helal ve haram bilincinin yalnızca şer'î mükellefiyetle değil kişilik inşası ve vicdan terbiyesiyle de doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koyar. Çocuğun ilerleyen yaşlarında bu tecrübesini net bir şekilde hatırlıyor olması da bu tür erken döneme ait yaşantıların ne kadar kalıcı, öğretici ve değer yönelimini belirleyici olabileceğini göstermektedir.

Bu örnek, anne babalara ve eğitimcilere; dinî ve ahlaki değerlerin aktarımında erken yaşların ne kadar belirleyici olduğunu, çocuklara hitap dilinin yaşa uygunluğu kadar davranışın eşlik eden sembolik gücünün de önem taşıdığını hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber'in bu yaklaşımı, çocuğu korkutmadan ama rehberliğin tesirini artırarak sınır bilinci inşa etmenin, hem ilahi hem de pedagojik boyutunu yansıtan nadide bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Medine'de geçen ve kahramanı o sıralarda henüz çocuk olan Rafi' b. Amr (r.a.) tarafından içtenlikle aktarılan başka bir anı, bireyin ahlaki gelişiminde derin ve kalıcı etkiler oluşturan evrensel bir deneyimi gözler önüne serer. Rafi' (r.a.) bu anıyı şöyle anlatır: “Henüz çocuktum, ensara ait hurma ağaçlarını taşladım. Bir gün beni yakalayıp doğruca Allah Resu-

lû'ne (s.a.s.) götürdüler. Allah Resulü, ‘Yavrucuğum! Hurma ağaçlarını niçin taşıyorsun?’ diye sordu. ‘Açtım, karnımı doyurmak için.’ dedim. Resulullah, ‘Yavrum, bir daha ağaçları taşıma, altına dökülenleri toplayıp ye. Allah onlarla seni doyurur.’ buyurdu ve başımı okşadı. Sonra da ‘Allah’ım, bu çocuğun karnını doyur.’ diye bana dua etti.” (Ebu Davud, Cihad, 85; Tirmizi, Büyü’ 54; İbn Mace, Ticaret, 67.)

Hz. Peygamber'in Rafi' b. Amr'a yaklaşımı, çocukların helal-haram algısının ve sınır bilincinin nasıl inşa edilmesi gerektiğine dair son derece dikkat çekici bir örneklik sunar. Ağaçları taşıyarak meyve toplamaya çalışan bir çocuğu cezalandırmak, azarlamak ya da günah kavramlarıyla korkutmak yerine, onu önce dinlemiş, açıklık sebebini öğrenince de hem insani hem pedagojik bir çözüm üretmiştir. Yere düşen meyveleri toplamasına izin vererek haramla helal arasındaki çizgiyi yaşatarak öğretmiş; “yavrucuğum” şeklindeki müşfik hitabıyla hem duygusal güveni tesis etmiş hem güvenli bir iletişim ortamı kurmuş ve böylece çocuğun mahcubiyet değil aidiyet hissetmesini sağlamıştır. Muhatabının yaş düzeyini dikkate alarak soyut dinî kategorilerle değil, somut ve uygulanabilir bir öneriyle -yere düşen meyveleri toplama izniyle- yönlendirme sağlamıştır. Açlık temelli bir davranışı ahlaki bir zaaf olarak değil, insani bir ihtiyaç olarak değerlendirmiş; pedagojik bir duyarlılıkla yalnızca ikazda bulunmakla ye-

tinmemiş, aynı zamanda dua ile onun maddi açlığını manevi bir merhametle kuşatmıştır. “Haram” veya “günah” gibi ifadeleri sürekli kullanmayarak, çocukla kurulan dinî iletişimde yaşa ve gelişim düzeyine uygun bir dil tercih etmiştir.

Bu yaklaşım, çocukların helal ve haramı soyut dinî kavramlar olarak değil somut ve yaşanabilir sınırlar üzerinden tanımlarının ne kadar kıymetli olduğunu gösterir. Küçük yaşta yaşanan bu tür deneyimler, sadece bilgi değil bilinç inşa eder. Dolayısıyla anne baba ve öğretmenler, çocuklara dinî değerleri aktarırken korku yerine rehberlik, yasak yerine yönlendirme, ceza yerine anlayış temelli bir dil kullanmalı; helali sadece anlatmakla kalmayıp çocukların onu güvenli ve saygılı bir ilişki içinde yaşayarak öğrenmelerini sağlamalıdır.

Çocuk terbiyesinde örnek davranışla model olmanın belirleyici rolü inkâr edilemez olmakla birlikte, bu rol nasihatle desteklenmediğinde eksik kalabilir. Ne var ki çocuklara yönelik nasihat, emredici ve tepeden bakan bir tonla değil; bilakis samimi, içten ve kalbi yumuşatıp incelten bir üslupla yapılmalıdır. Nitekim “vaaz ü nasihat”, yalnızca bilgi aktarma değil, “dostça ve içtenlikle, kalbe dokunan bir dil ile hakikati hatırlatma” olarak tanımlanmalıdır. Bu yaklaşım, çocuğun bireysel farklılıklarını, gelişimsel ihtiyaçlarını ve psikolojik durumlarını dikkate alarak gerçekleştirildiğinde anlam kazanır.

”

Anne baba ve öğretmenler, çocuklara dinî değerleri aktarırken korku yerine rehberlik, yasak yerine yönlendirme, ceza yerine anlayış temelli bir dil kullanmalı; helali sadece anlatmakla kalmayıp çocukların onu güvenli ve saygılı bir ilişki içinde yaşayarak öğrenmelerini sağlamalıdır.

Hız. Peygamber’in (s.a.s.) eğitim yöntemi, bu bağlamda dikkat çekici bir örneklik sunar. O, eğitimi teorik bir aktarım olarak değil, hayatın içinde doğal bir süreç olarak inşa etmiş; çoğu zaman bizzat yaşayarak, yerinde ve zamanında yaptığı müdahalelerle öğretmiştir. Modern pedagojik dille ifade edilecek olursa, Hız. Peygamber’in eğitimi, “öğretici eylem” değil, “eğitici yaşantı” ekseninde şekillenmiştir.

Bütün bunlar, çokça konuşarak çokça şey öğretilceği zannına kapılan bugünkü din eğitimi anlayışı için ciddi bir sorgulama zemini sunmaktadır. Pedagojik tecrübe bize göstermektedir ki, çok konuşmak çoğu zaman hiçbir şey anlatamamakta, hatta ters etkiyle sonuçlanabilecek bir bıkkınlık ya da itici etki doğurabilmektedir. Bu durum, dinî eğitimi hem içerik hem yöntem açısından sekteye uğratmakta, etkili olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Dolayısıyla, dinî bilgi taşıyıcısı konumundaki herkes -ister bir ebeveyn, ister bir öğretmen, ister bir din görevlisi olsun- öncelikle söylemini değil, yaşamını gözden geçirmelidir. Vaazdan önce şahitlik, sözden önce eylem, hitaptan önce temsil gelmelidir. Hız. Peygamber’in örnekliğinde olduğu gibi, İslam’ı öğretmenin en güçlü yolu onu yaşamaktır. Gerektiğinde ise, yerinde ve zamanında yapılacak sade ama anlam yüklü müdahaleler, sözle anlatılamayan hakikatleri çok daha etkili biçimde aktaracaktır. ■

ZAFERİN ANAHTARI SABİR

Dr. Mahmut KAYIŞ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِيشُونَ كَثِيرٌ
فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ

الصَّابِرِينَ

“Nice peygamber vardır ki onunla birlikte birçok Allah erleri savaştılar. Allah yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşemediler, yılmadılar, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.”

(Âl-i İmran, 3/146.)

On üç yıl süren Mekke döneminde Allah Resulü’nün ve ilk Müslümanların en önemli dayanağı sabırdı. Onlar, müşriklerin alay, istihza, tecrit, işkence ve cinayet gibi zulümlerine karşı sabır kalesine sığındılar. Sabrı kendilerine bir ışık ve kandil yaptılar. (Müslim, Taharet, 1.) Abdullah b. Mesud’un (r.a.) ifadesiyle sabrı, imanlarının diğer yarısı olarak görüp (Hâkim, *Müstedrek*, 4/1374.) istikbale ve ahirete öyle hazırlandılar. Uğradıkları sıkıntılardan dolayı asla ümitsizliğe kapılmadılar ve yılgınlığa düşmediler.

Uhud Savaşı’nın en karanlık anlarında Müslümanların zor zamanlardan geçtiği, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şehit edildiğine dair söylentilerin yayıldığı bir ortamda, Allah’a ve Resulü’ne verdiği söze tam bir sadakat gösteren yiğit sahabe Enes b. Nadr (r.a.) arkadaşlarına şöyle seslenmekteydi: “Eğer Allah’ın elçisi Muhammed (s.a.s.) gerçekten öldürüldüyse şüphesiz onun Rabbi öldürülmemiştir. Resulullah hangi gaye ve amaç için savaşırsa biz de o uğurda savaşacağız, o ne uğurda şehit oluyorsa biz de o yolda can vereceğiz!” Ardından Enes b. Nadr (r.a.), kılıcına sımsıkı sarıldı ve tereddüt etmeden savaş meydanına atıldı. Allah yolunda şehit oluncaya kadar savaştı. (Taberi, *Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’an*, 6/99.)

Geçmiş ümmetlerin Kur’an’da anlatılan mücadeleleri, her zaman ve mekânda Müslümanlar için yol göstericidir. Onların güçlükler karşısında nasıl mücadele ettiklerine yönelik Kur’ani beyanlar, müminlere zorluklar karşısında nasıl bir tavır takınmaları gerektiğini öğretmektedir. Bu duruşun ilk adımı Allah’ın dini ve rızası yolunda başa gelen sıkıntılardan dolayı

asla gevşeklik göstermemektir. Nitekim gevşeklik, kişideki potansiyelin tam olarak ortaya çıkmasını engelleyen bir durumdur. İkinci adım ise cesaretini kaybedip ümitsizliğe düşmemek, yılgınlık ve zayıflık göstermemektir. Çünkü gevşeklik, ümitsizlik ve zayıflık gibi duygular ruhu ele geçirdiğinde, bu hâl neticede teslim olmayı ve düşmana boyun eğmeyi getirecektir. Zorluklar karşısında Müslümanın kalbini ve ruhunu doldurması gereken duygu, azim ve gayret olmalıdır. Sebeplere sarılmalı, üzerine düşen sorumlulukları en ideal şekilde yapmalı, güçlüklerin boyutu ne olursa olsun mücadeleyi elden bırakmamalıdır. (Enfal, 8/45.) Aksine zayıflık ve gevşeklik insanlar arasında yaygın hâle gelirse toplumlar kısa sürede yıkılıp gider.

Allah'ın elçisi, zaferin sabırla beraber (Tirmizi, Kıyamet, 59.) olduğunu haber vermekte, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Talut ve Calut kıssası da bunun bize apaçık bir örneğini sunmaktadır. Talut'un ordusunda bulunan bir kısım asker, çoğu arkadaşlarının gevşekliğe ve zayıflığa düşmesine rağmen direnmiş, sabretmiş ve savaşmaktan çekinmemiştir. Allah'tan kendilerine sabır ihsan etmesi için niyazda bulunmuş, neticede Allah'ın izni ve yardımıyla muzaffer olmuşlardır. (Bakara, 2/249-251.) Kur'an ve sünnetin haber verdiği bu bilgiler, İslam coğrafyasının karşı karşıya kaldığı zorlukların ve sıkıntıların, ancak sabır zırhı ve sebat bilinciyle aşılabileceğini göstermektedir.

Zafere giden yolda Talut'un askerleri gibi güçlü bir imana, teslimiyete ve sabra sahip olabilmenin elzem olduğu aşikârdır. Ancak zor zamanlarda direnç ortaya koyabilmenin yolu da normal vakitlerde bir sabır eğitimi almaktan geçmektedir. Bu eğitimin birinci ve en önemli adımı, nefsin dinen meşru olmayan isteklerine karşı durmak, her daim nefisle ve onun kötü istekleriyle mücadele ve mücadele etmektir. Çünkü nefis aslında iyi ile kötünün mücadelesi olduğu mikro bir alandır. Mümin, fiziki düşmanın karşısına çıkmadan evvel manevi anlamda kendini güçlendirmeli, nefsinin kötü isteklerine karşı her daim teyakkuz hâlinde olmalıdır. Zira "Akıllı kişi, nefesine hâkim olan ve ölümden sonrası için çalışandır. Zavallı kişi ise nefsinin her türlü arzu ve isteklerine uyan ve buna rağmen hâlâ Allah'tan iyilik temenni edendir." (Tirmizi, Sıfatü'l-kıyame, 25.)

Müslümanın, Allah'ın emrettiği ibadetleri yapmaya devam etmesi, sabır eğitiminin diğer bir vechesini oluşturmaktadır. Çünkü kul, ibadetlerini yapmaya gayret ettikçe bu ibadetler aynı zamanda onu inşa eder ve sabırlı kul olmada ona yardımcı olur. Bu çerçevede namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetler aynı zamanda mümin için bir sabır ve irade eğitimi hâlini alır. Allah'ın rızasını kazanmak için namazını huşu içerisinde ikame etmeye çalıştıkça müminin tahammül etme yetkinliği güçlenir. Tuttuğu oruçla nefsi üzerindeki hâkimiyetini güçlendirip iradesini sağlamlaştırır. Çıktığı hac yolculuğu ve bu esnada

katlandığı zorluklar, ondaki sabır ve fedakârlık duygusunu en yüksek seviyeye çıkarır.

Dünya hayatının galesi içerisinde başa gelen olaylar, karşılaşılan zorluklar, üzüntüler ve kederler de sabır eğitiminin bir diğer yönünü oluşturmaktadır. Yüce Yaradan bu hâllerle karşılaşarak sabreden müminleri şöyle müjdelemektedir: "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneyiz. Sabredenleri müjdele." (Bakara, 2/155.) Ayrıca mülkün sahibi olan Allah, çeşitli hastalık ve musibetlere duçar olan Hz. Eyyub'u (a.s.) sabırlı bir kul (Sad, 38/44.) olarak vasıflandırmış ve insanlara örnek olarak göstermiştir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) "Vücuduna batan bir diken bile olsa başına gelen her türlü musibet karşısında Müslümanın günahları affolunur." (Buhari, Merdâ, 1.) buyurarak ümmetinin sabrettiği takdirde hangi müjdelere nail olacağını daha ayrıntılı olarak açıklamıştır.

Üç adımdan oluşan bu sabır eğitimine tam manasıyla riayet edip nihayete erdiren mümin kullar, Allah'ın izniyle geçmişte olduğu gibi bugün de zaferlere ulaşacaklardır. Çünkü onların kuşandığı sabır zırhı, İbn Kayyim'in dediği gibi tökezlemeyen bir at, keskinliği kaybolmayan bir kılıç, yenilmeyen bir ordu ve yıkılmayan sağlam bir kaledir. İşte bu ata binenler, bu kılıcı kuşananlar, bu orduya katılanlar ve bu kaleye sığınanlar Allah'ın izniyle hem bu dünyada hem de ahirette kazanacaklardır. (Âl-i İmran, 3/148.) ■

SEVGİ MERHAMET VE İLAHİ ADALET

Dr. Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

“إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي”

“Şüphesiz rahmetim gazabıma galip gelmiştir.”

(Buhari, Tevhid, 22 [7422].)

Sınıfta herkes yerini almıştı. Pürdikkat bütün öğrenciler, öğretmenin ağzından çıkacak ilk cümleyi beklemekteydi. Öğretmen, tebessümle sınıfa dönerek konuşmasına başladı: “Bugün belki de insanın en derin sorularından birine eğileceğiz: Allah bizi seviyor mu ve bu sevginin anlamı nedir?” Ardından şu soruyu sorarak sözü sınıfa bıraktı: “Sizce Allah’ın bizi sevdiğini gösteren şeyler nelerdir?”

Sınıftan bir öğrenci el kaldırdı: “Hocam, Allah’ın bizi yokluk âleminde varlık âlemine çıkarmış olması en büyük sevgidir.” Hemen ardından bir diğeri şunu söyledi: “O, bizi sadece var etmekle kalmamış, akıl ve irade gibi özelliklerle de donatmıştır.”

Aldığı cevaplar karşısında memnun olduğu öğretmenin yüzüne yansımıştı. Ancak bir başka öğrencinin sorusu, sınıfta derin bir sessizliğe neden oldu: “Ama hocam... Madem Allah bizi çok seviyor; neden cehenneme gönderiyor?”

Bu soru, sadece öğrencinin değil birçok insanın zihnini meşgul eden önemli bir meseledir. Gerçekten de Allah’ın sonsuz rahmeti ve sevgisi ile bazı kullarını cezalandırmasını nasıl izah edeceğiz?

İnsanın yaratılışı, ilahi sevginin en büyük tezahürüdür. Allah Teâlâ, insanı yoktan var etmiş, onu yer yüzünün halifesi kılmış; akıl, irade ve sorumluluk gibi yüce değerlerle donatmıştır. Dahası, melekleri bile insana secde ettirerek onun değerini ortaya koymuştur. Bu ilahi lütuflar, aslında Allah’ın kuluna olan sevgisinin birer göstergesidir. Allah, insanı melekler gibi de-

ğil; seçme hakkına sahip, iyi ile kötüyü ayırt edebilen özgür bir kul olarak yaratmıştır. Bu nedenle kulluğun değeri de insanın özgür iradesiyle bilinçli olarak Allah'ı seçmesinden doğar.

Göz ardı edilmemesi gereken bir hakikat de şudur: Allah hiçbir kulunu cehennem için yaratmış değildir. Ancak bazı insanlar, ısrarla Allah'a sırt çevirir, hakkı örter (küfre düşer), zulme meyleder ve tövbe etmeye yanaşmadan bu hayatı tamamlar. İşte böyle bir durumda Allah, adaleti gereği cezalandırır. Çünkü "Allah, kullarına zulmedici değildir." (Enfal, 8/51.) O, kimseyi zorla günaha sürüklememiş; hatta doğruyu ve yanlış ayırt edecek vahiy, akıl ve vicdan imkânı vermiştir.

Bu noktada şu benzetme, konuyu daha iyi açıklayabilir: Bir öğrenci düşünün. Öğretmeni ona kitap verir, ders anlatır, ödev verir ve sınav tarihini de açıkça bildirir. Ancak bu öğrenci hiçbirini ciddiye almaz. Sınavda da başarısız olur. Sonra da "Öğretmenim beni sevmiyor, sevseydi beni sınıfta bırakmazdı." derse bu ne kadar mantıklı olur? İşte bir insan da Allah'ın gönderdiği kitapları, peygamberleri, öğütleri ve vicdanını yok sayar; ona verilen aklı kullanmaz ve sonunda tövbe etmeden bu dünyadan geçerse, sonra da "Allah beni sevmiyor, sevseydi cehenne me atmazdı." derse bu da aynı ölçüde yanlış ve adaletsiz bir değerlendirmedir.

Bilinmelidir ki Yüce Allah'ın cezası keyfi değil adalet üzerine-

dir. Cehennem, Allah'ı inkâr edip zulümde ısrar eden, pişmanlık duymayan, kötülüğü hayat tarzı hâline getirenler içindir. Ancak O'nun sevgi ve rahmeti gazabını aşmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de geçen şu ayet, bu sevgi ve merhametin zirvesini ifade eder: "De ki: Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Zümer, 39/53.)

Rabbimizin kullarına bizzat hitabı olan bu ayette geçen "يَا عِبَادِي - Ey kullarım!" nidası, ne kadar günahkâr olursa olsun kuluna merhamet eden bir sevginin ifadesidir. Zira ayette normal günah işleyenlerden değil günah işleme konusunda haddi aşanlardan bahsedilmektedir. Yüce Allah bu kişilere bile "kullarım" diye hitap etmektedir. O'nun sevgisi, yalnızca günahsızlara değil; günah işleyip pişman olanlara, tövbe etmek isteyenlere de uzanır. Çünkü O, "Tevvab"dır; tövbeleri çokça kabul edendir. O'nun rahmet kapısı kulun hatalarıyla kapanmaz; "Şüphesiz Allah, çok tövbe edenleri sever." (Bakara, 2/222.) Ve O, "Rahman ve Rahim"dır; merhametiyle müminleri kuşatandır.

Allah'ın rahmeti, yalnızca affetmekle sınırlı değildir. O, kullarına karşı o kadar merhametlidir ki bir iyiliği düşünene -yerine getirmese bile- sevap yazar. Bu iyilik yerine getirildiği zaman on katıyla mükâfatlandırır. Kötülüğü düşünün-

ce günah yazmaz, işlenmiş bir kötülüğü ise sadece kendi kadar cezalandırır. (Buhari, Rikak, 31; Tevhid, 35; Müslim, İman, 203-207.) Bunların ötesinde samimi bir tövbe ile kötülükleri dahi iyiliklere çevirir. Bu da gösterir ki Allah'ın muradı kullarını cezalandırmak değil; affetmek, arındırmak ve cennete ulaştırmaktır.

Öte yandan bazı insanlar Allah'ın ceza vermesini sevgiyle bağdaştıramaz. Oysa sevgi, kişinin her istediğini hoş görmek değil; onun iyiliğini amaçlayan, onu kötülükten alıkoyan bir yönlendirmedir. Nasıl ki bir anne çocuğunu tehlikeden korumak için bazen kaşlarını çatır, bazen sesini yükseltir ve yeri geldiğinde de cezalandırır; Allah da kullarını uyarır, yönlendirir ve gerekirse cezalandırır. Unutulmamalıdır ki ceza, zulüm değil; adaletin bir gereğidir.

Tüm bu anlatılanlar, ilahi adaletin özünde sevgi ve rahmetin ağır bastığını gösterir. Ceza, Allah'ın muradı değil; haki kati ısrarla reddedenlere karşı adaletin bir yansımasıdır. Allah'ın asıl muradı, kulunun bağışlanması ve ebedî saadete ulaşmasıdır.

O'nun rahmet kapıları hiçbir zaman kapanmaz. Önemli olan, kulun ne kadar günaha battığı değil, ne zaman içten bir yönelişle Rabbine döndüğüdür. Dönmek isteyen için yol hep vardır; Allah, geri dönene yol açan ve onu rahmetiyle karşılayacak olandır. İşte gerçek sevgi de budur. ■

GEÇEN ASRIN MÜCAHİT RUHLU HOCA EFENDİLERİ

|| **Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI**
|| DİB Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Tarihte, İslam'ın yayılıp yaşanması uğruna ömrünü vakfetmiş sayısını bilemediğimiz nice âlimler, erenler ve salih insanlar gelmiş geçmiştir. Fazla geçmişe gitmeye gerek yok, geçen asırda yaşamış, bugün de yolumuza ışık tutan bu insanların yüzlerce örneğinden bahsedebiliriz. Onlardaki hizmet aşkına, gayret ve fedakârlık ruhuna bugün de şiddetle ihtiyacımız olduğu konusunda şüphe yoktur. Bu zatlar, kendileri için değil davaları için yaşamışlardır. Bugün onlara ruh, idealizm ve gayret veren manevi dinamikleri anlamamız oldukça önemlidir. Bunlar, aynı zamanda bir İslam davetçisi için dünya hayatını bir sevaphaneye, bir hayır yarışı ve bereket iklimine dönüştüren şartlardır.

Bu fedakâr şahsiyetler, din hizmetlerini üstlenmenin nasıl bir sorumluluk olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Bu sebepten zamanlarını milletin evlatlarına dini öğretmekle geçirdiler. Onlar, ifade yerinde ise gül yetiştirme peşinde idiler. Eğittikleri her bir vatan evladını, ülkenin aydınlık geleceğinin ve manevi ihyasının bir neferi olarak gördüler. En büyük sevinçlerini başka bir yerde değil din eğitimi ve hizmetleri alanında yaptıkları atılımlarda yaşadılar. Yine onlar, İslam'ın güzellikleriyle tanıştırdıkları her bir öğrenciyi, yarın Allah'ın huzurunda kendilerine şahitlik edecek kimseler olarak gördüler. Kısaca bu insanlar, din eğitimi ve hizmetlerini aydınlığa koşmanın ve sonsuz güzellikleri kucaklamanın bir fırsatı olarak kabul ettiler.

Bu hoca efendiler, müstağni hâllerıyla insanlara âdeta, “Dünyada toplayıp biriktirdikleriniz sizin olsun, bana Rabbim gerek, O'nun rızası gerek.” diyorlardı. Fâni olan dünya nimetlerini bir amaç değer değil sadece bir araç değer olarak gördüler. İşte bu hasbilikleri dolayısıyla Allah Teâlâ onlara eşsiz mükâfatlar vadetti. (Âl-i İmran, 3/148.) Dünyada itibar sahibi oldular, millet onları bağrına bastı. Vefatlarından sonra da hep gönüllerde yaşadılar, sevgi ve saygıyla anıldılar. Ruhları ve maneviyatlarıyla bizleri sarıp sarmalamaya ve bizlere ilham kaynağı olmaya devam ediyorlar. Çünkü onlar İslam'ı kalplerinin derinliklerine işleyen bir hâl, bir duygu, hayatlarında da bir dava olarak yaşamışlardı. İzzeti, şerefi ve değeri fâni varlıklarda değil ezeli ve ebedî olan Mevla'ya yakınlıkta, O'na muhabbet ve sonsuzlukta aramışlardı. (Nisa, 4/139.)

Onlar, dinî hayatın zayıflamasından kendilerini sorumlu tutar, görevlerinin hakkını verememenin rahatsızlığını yaşarlardı. Çünkü topluma karşı olan sorumluluk duyguları üst düzeydeydi. Bu, onlara Allah Resulü'nden tevarüs etmişti. Çünkü o, müşrikler iman etmedi diye üzüntüden neredeyse kendini yiyip bitirecek bir hâletiruhiyede idi. (Şuara, 26/3.) Dolayısıyla halkın irşadı, toplumun terbiyesi ve gençlerin eğitimi bu hoca efendilerin hayatlarının gayesi idi. Bütün mesailerini okumak, okutmak, anlatmak ve hayır işlerine koştırmaktan ibaretti. Rahatlarını ahirete bırakmışlardı. Camiyi bir eğitim yuvasına dönüştürmenin peşinde idiler. Onların hayatıyla ilgili yapılan tespitler, vaaz, sohbet ve eğitim faaliyetlerinde geçirdikleri vakitlerin, evlerinde kaldıkları zamanlardan daha fazla olduğunu bizlere anlatıyor. Onlar, öğrencilerine bir baba gibi davranır ve korurlardı. Kendi meslektaşlarıyla olan ilişkilerde de hüsn-i zannın bozulmasına sebep olacak tutum ve davranışlardan sakınırlardı.

Geçen asır, milletin fakirlik ve mahrumiyet içinde yaşadığı dönemdi. Derse bakmak için lambayı tutuşturacak gazyağı bulamayan, yine ilim aşkı uğruna saatlerce yol tepen öğrenciler vardı. Bırakın diğerlerini, kendi okudukları ders kitaplarını bulmakta dahi zorluk çekiyorlardı. Onlar, özgürlükler,

”

Bütün mesailerini okumak, okutmak, anlatmak ve hayır işlerine koştırmaktan ibaretti.

Rahatlarını ahirete bırakmışlardı.

Camiyi bir eğitim yuvasına dönüştürmenin peşinde idiler.

Onların hayatıyla ilgili yapılan

tespitler, vaaz, sohbet ve eğitim faaliyetlerinde

geçirdikleri

vakitlerin,

evlerinde

kaldıkları

zamanlardan daha

fazla olduğunu

bizlere anlatıyor.

sağlık, mesken ve ulaşım imkânları, özlük hakları, basın yayın, telif, tercüme kitapları açısından bugünle mukayese edilemeyecek bir mahrumiyet içindeydi. Hele bugün iletişim teknolojisinin sağladığı imkânların, onların dünyasında esamesi bile okunmazdı. Ama onlar hayatı iman ve cihat olarak anlamışlardı. Tebliğ ve irşatta Hz. Nuh'un, hakikati arama ve teslimiyette Hz. İbrahim'in, sabırda Hz. Yakup'un, güzel kullukta Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın vârisleri idiler. Onlar, hayatı bir mektep olarak görmüşlerdir. Bu mektebin iyi bir öğrencisi olmak için de hep kötülüklerden arınma ve iyiliklerle kendilerini bezeme peşinde olmuşlardır.

Bu maneviyat kahramanları, bir taraftan kısıtlamalarla diğer taraftan da yokluklarla mücadele ettiler. Ama yılmadılar, gevşemediler, "Bu kadar yeter!" deyip ahiretlerini riske atmadılar. Varoluş gayelerine tam odaklandılar. Çünkü Allah'a verecekleri hesabın kaygısını taşıyorlardı. Yapabilecekleri bir şey varsa ondan geri kalmanın vebal olduğunu düşündüler. Dolayısıyla onlar, hep etraflarındaki günah ve isyan ateşini hafifletmenin peşinde oldular. Olumsuz şartları davalarının lehine çevirmek için her kapıyı çaldılar, ruhları sefaletten kurtarmak için birçok zorluğa katlandılar. Bir gül yetiştirmek için bin dikenin kahrını çektiler. Onlar en olumsuz dönemlerde ümitsizliğe ve gevşekliğe kapılmadılar. Çünkü herkesin bir hesabı, ama Allah'ın da bir hesabı olduğuna derinden inanıyorlardı. Dola-

yısıyla onlar ötesine karışmıyor, kendilerine düşen görevi bihakkın yerine getirmeye çalışıyorlardı. İşte bu hâllerıyla onlar, hayatlarında olduğu gibi ölümden sonra da ilham kaynağı olmaya devam ettiler.

Bunlar Kur'an'a ve İslam'a hizmete gönül verdiler. Dolayısıyla milletin gönlünde taht kurdular. İnsanları manevi çöküşten kurtarmak için canla başla çalıştılar. Ellerinden gelen her şeyi yapma çabasında oldular, vicdanlarını böyle rahatlatıyorlardı. Mesailerine mesai kattılar, tatil ve emekliliklerinde dahi hizmet üretmeye devam ettiler. Çünkü zaman onlar için bir daha geri gelmeyecek, dolayısıyla asla zayi edilemeyecek bir hazineydi. Zira ebedî kurtuluş ve saadetleri ona bağlıydı. Dolayısıyla bütünüyle Allah'ın rızasına yöneldiler. O'na karşı sorumluluklarını nasıl yerine getirebilirler, bunun derdine düştüler. Bu samimiyet ve gayretleri dolayısıyla bulundukları her yerde ve mecliste baş tacı edildiler. Güven ve umut telkin ettiler, ışık olup etraflarını aydınlatıldılar.

Binbir türlü zorluk ve çileyle karşılaştılar. Ama zayıflık gösterip gevşemediler, 'artık yeter bu kadar' demediler. Çünkü onlar dünyanın rahatı değil, ahiretin sonsuz mükâfatı peşinde idiler. Bunların ayrı bir iç dünyaları vardı, rabbani kimselerdi. Hayatı zikir hâline getirmişlerdi. Mevla'nın her daim kendi yanlarında olduğu bilincinde idiler. Onların bütün derdi, kendilerini Allah'a beğendirmek ve O'nu razı etmekti. Allah'ı sevmek ve kalplerinin derinliklerinde onu hissetmek

en büyük özellikleriydi. Çünkü onların, Allah'ı sevince O'nun da kendilerini seveceğine, dost edinip yardım edeceğine inançları tamdı.

Bu hoca efendiler, yeni nesilleri günahın ve isyanın kışkacından kurtarmak için her türlü sıkıntıya katlandılar. Onların Mevla'ya olan sorumluluk ve bağlılıkları bambaşkaydı. Kendi beceri ve potansiyellerini maksimum derecede kullandılar. Yapamadıkları konusundaki ise kendilerini kınadılar, vicdanları rahatsız oldu, mahcubiyet duydular.

Bu örnek insanlar, ahiret için çalıştılar, Rablerine kavuşmayı ümit ve arzu ettiler. (Kehf, 18/110.) "Hayat her an sona erebilir, amel defterim kapabilir, öyle ise ona daha neleri ilave edebilirim..." gayretinde oldular. Bütün dertleri Allah'a iyi ve güzel bir kul olmaktır, O'na verecekleri hesapta mahcubiyet yaşamamaktır. Allah'ın koyduğu hudutlara riayet konusunda çok titiz idiler. Helal haram duyarlılıkları üst düzeydeydi. Şüpheli olan şeylerden kaçınırlardı.

Bu büyük insanlar, din eğitimi ve hizmetlerinde değişik toplumsal kesimleri kucaklayan bir tutum içerisinde idiler. Farklı çevrelere mensup insanlar kendilerine güvenir ve itibar ederlerdi. Taassuptan uzak, herkesle iletişim kurabilen, ufuklu ve geniş gönlü insanlardı. Çünkü onların davaları, belirli bir zümre ve zihniyetle, dar bir bakış açısıyla sınırlandırılmayacak, sığ yaklaşımların içine sıkıştırılmayacak kadar yüceydi. Üs-

telik İslam'ın getirdiği nimete, rahmete, hakikate, hayra ve güzelliklere herkesin ihtiyacı yok muydu? Dolayısıyla muhataplarını ya yaratılıştaki eş, ya da dinde kardeş olarak gördüler. Onlara etnik kökenleri, siyaset, mezhep, meşrep, coğrafya vb. kimliklerini esas alarak yaklaşmadılar. Zira aksi bir durum, bugün de görüldüğü gibi İslam kardeşliğine halel getiren, husumetlere yol açan hastalıklı bir tutumdur.

Bu örnek şahsiyetler, ömürleri boyunca cehaletten ilim ve irfanda derinleşmeye, dünya ve ahirete faydası olmayan işlerden dinî ve hayrî faaliyetlere koşmuşlardır. Çünkü din hizmetlerinde verim ve bereketin ancak ilim ve irfanla beslenmekle mümkün olacağına inanıyorlardı. Onlardan bazıları sadece dinî alanda kalmadılar, topluma katkı sağlayan birçok projede aktif rol aldılar. İnsan ilişkilerinde mütevazı, dost canlısı, vefakâr ve fedakâr kimselerdi. Bu hasletleriyle onlar, Müslümanlar arasında güvenin, kaynaşmanın, ülfet ve muhabbetin öncüleri idiler.

Bu mümtaz şahsiyetler, sahip oldukları iman kuvveti, teslimiyet ve tevekkülleri dolayısıyla bitmez, tükenmez bir enerjiye ve zorluklar karşısında dimdik ayakta kalmayı sağlayan bir dayanıklılığa sahip idiler. Cesaretli idiler, tek korkuları, yarın Allah'ın huzurunda hâllerinin nice olacağı, hesabı nasıl verecekleri idi. Karanlıkların çöktüğü, karamsarlıkların insanları kuşattığı zamanlarda onlar her daim etraflarında iyimser ve ümitli olmayı telkin etmişlerdir. Çünkü onların, her şeye

”

**Tebliğ ve irşatta
Hz. Nuh'un,
hakikati arama
ve teslimiyette
Hz. İbrahim'in,
sabırda Hz.
Yakup'un, güzel
kullukta
Hz. Davud ve
Hz. Süleyman'ın
vârisleri idiler.
Onlar, hayatı bir
mektep olarak
görmüşlerdir. Bu
mektebin iyi bir
öğrencisi olmak
için de hep
kötülüklerden
arınma ve
iyiliklerle
kendilerini
bezeme peşinde
olmuşlardır.**

gücü yeten, salih kullarına her daim yardımcı olan Yüce Allah'la kurdukları bağ, bütün bağların üstündeydi. Üstelik onlar, Allah Resulü'nün önderliğinde başlangıçta bir avuç müminin, kararlılıkla Allah'ın yardımıyla neleri başardıklarını iyi biliyorlardı. Karanlıkları aydınlığa çeviren muhteşem cihat ve aksiyonlarının bilincinde idiler. Hedeflenen başarıya belki kendileri ulaşamayacaklardı. Ancak onlar seferden sorumluydular. Olanca gayretlerini ortaya koymalı, çalışıp didinmeli idiler. Çünkü hiç olmazsa Cenab-ı Hakk'ın huzuruna vardıklarında, “Ya Rabbi biz elimizden gelen her şeyi yapmaya çalıştık.” diyerek beyan edecekleri bir mazeretleri olacaktı. (Araf, 7/164.)

Bu zatların, Kur'an'la olan ilişkileri ve onun feyzinden istifade etmeleri de farklı bir düzeydeydi. Kur'an'ı okurken coşkulu bir şekilde, Allah'ı dinliyormuşçasına ve ilahi kelamın mehabetini hissederek farklı bir hâletiruhiyeye bürünürlerdi. Tilavetlerinde tekellüflü bir kıraat yerine içten, kalpten kopup gelen bir okuyuşları vardı. Kur'an'ı dinlerken de zihin ve kalpleriyle kulak kesilirlerdi, her okuyuş onlar için ilahi müjdeleri yakalama ve ayetlerin uyarılarından ibret alma, böylece manevi bir inkişaf şeklinde gerçekleşirdi. Neticede ayetler imanlarını artırır, kalplerini sağlamlaştırır, ruhlarını inşirahla doldurur ve sorumluluk duygularını derinleştirirdi.

Mevla mekânlarını cennet, makamlarını yüce eylesin. ■

KUDÜS SURLARI VE KAPILARI

Kudüs, “iki Süleyman”ın şehridir: Mescid-i Aksa’yı inşa ederek Kudüs’ü kuran hükümdar peygamber Hz. Süleyman ile inşa ettirdiği surlarla şehrin doğal sınırlarını belirleyen ve Kudüs-i Şerif’e karakteristik görünüm ve kadim kimliğini kazandıran Osmanlı’nın kudretli sultanı Muhteşem Süleyman.

Günümüzde bütün ihtişamı ile ayakta duran ve tarihî şehrin ana hatlarını belirleyen Eski Şehir surları, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Nakkaş Mehmet Çelebi riyasetindeki mimarlar ve mühendisler heyeti tarafından inşa edilmiştir. Yapımı beş yıl süren (1536-1541), uzunluğu dört kilometreyi, yüksekliği on iki metreyi bulan surların otuz dört kulesi ve yedi açık kapısı vardır. Kapılardan altısı Kanuni dönemi eseri olup sonuncusu II. Abdülhamid döneminde 1887 yılında açılan Yeni Kapı’dır. Doğuda Esbat Kapısı, batıda el-Halil Kapısı, güneyde Nebi Davud ve Meğaribe Kapısı, kuzeyde Şam ve Sahira Kapısı ile Yeni Kapı bulunur.

Surların içinde dört mahalle vardır. Kuzeyde Müslüman Mahallesi -ki Kudüs’ün en büyük ve nüfusça kalabalık mahallesidir-, kuzeybatıda Hristiyan mahallesi, güneydoğuda Yahudi mahallesi, güneybatıda ise Ermeni mahallesi yer alır. Mescid-i Aksa ise doğudadır. Şam, Sahira ve Esbat kapıları Eski Şehrin Müslüman mahallesine açılır. Yeni Kapı ile el-Halil Kapısı, Hristiyan mahallesine; Meğaribe Kapısı, Yahudi mahallesine; Nebi Davud Kapısı ise Ermeni mahallesine açılır.

Günümüzde Müslümanlar daha çok Eski Şehrin Şam, Esbat ve Sahira kapılarını, Hristiyanlar el-Halil, Cedid ve Esbat kapılarını, Yahudiler ise Meğaribe, Nebi Davud ve el-Halil kapılarını kullanmaktadır. Şam ve el-Halil kapıları surların en işlek kapılarıdır.

Surlardaki Kapılar

1) Şam Kapısı / Amud (Sütun) Kapısı / Şehitler Kapısı / Nablus Kapısı

Kudüs surlarındaki en ihtişamlı kapıdır. Kuzeydeki Şam ve Nablus şehirlerine bakan bu gösterişli kapıya Müslümanlar Şam Kapısı, Yahudiler ise Nablus Kapısı adını vermişlerdir. Mevcut Osmanlı eseri bu kapının altında, Roma döneminden kalma dev bir sütun heykel bulunduğu için Amud (Sütun) Kapısı olarak da isimlendirilir.

Günümüzde Kudüs’teki direnişin sembollerinden biri hâline gelmesi sebebiyle halk arasında Şehitler Kapısı olarak da anılmaya başlanmıştır.

2) Sahira (Uyanık Kalanlar) Kapısı / Çiçek Kapısı / Herod Kapısı

Kudüs’ün ikinci fatihi Selahaddin Eyyubi, fetih günü Kudüs’e bu kapıdan girmiştir. Şehri Haçlı işgalinden kurtarmak için gecesini gündüzüne katan

Selahaddin ve askerlerine atıfla kapıya Sahira yani Uyanık Kalanlar ismi verilmiştir. Batılıların Herod ismiyle andıkları kapı, dış cephesinde bulunan çiçek süslemelerinden dolayı Çiçek Kapısı olarak da adlandırılmıştır.

3) Esbat Kapısı / Aslanlı Kapı / Sitti Meryem Kapısı / Eriha Kapısı

Adını kapı kemerlerinin iki yanında bulunan Memlük Sultanı Zahir Baybars dönemine ait aslan figürlerinden alır. Eriha yönünde olduğu için Eriha Kapısı, Hz. Meryem'in dünyaya geldiğine inanılan mağaranın yanında olduğu için Sitti Meryem Kapısı olarak da anılır. Kendisinin bu kapının hemen dışında şehit edildiğine inanan Hristiyanlar, kapıyı Aziz Stephen Kapısı olarak adlandırmıştır.

Surların doğu yönünde bulunan tek açık kapıdır. Mescid-i Aksa'ya en kolay ulaşılan sur kapısıdır. Mescid-i Aksa'nın aynı adı taşıyan Esbat Kapısı'na açılır. Diğer taraftan Hristiyanların hac yolu olan Via Dolorosa'ya (Çile Yolu) da bu kapıdan girilir.

4) Meğaribe (Mağripliler) Kapısı / Silvan Kapısı

Fethin akabinde Selahaddin Eyyubi tarafından Fas ve Cezayir civarından getirilip Kudüs'e yerleştirilen Müslümanların yaşadığı mahalleye açıldığı için Mağripliler Kapısı olarak adlandırılmıştır. Kudüs'ün güneyindeki Silvan Mahalle-

si'nde oturan Müslümanları Mescid-i Aksa'ya ulaştıran en kestirme yol olduğu için Silvan Kapısı olarak da isimlendirilmiştir. Sur kapılarının en küçüğüdür.

5) Nebi Davud Kapısı

Kapının hemen dışında Müslümanlar ve Yahudiler tarafından Hz. Davud'a ait olduğuna inanılan kabir bulunur. Kapının Nebi Davud olarak isimlendirilmesinin sebebi budur.

6) el-Halil Kapısı / Yafa Kapısı

Surların batı yönünde bulunan tek kapıdır. Şehri teslim almak üzere Kudüs'e gelen Hz. Ömer, el-Halil Kapısı'ndan şehre girmiştir.

Kapının şehre giriş kitabesinde Hz. İbrahim'in adı anılarak "Lâ ilâhe illallah İbrahim Halilullah" ibaresi yazar. Beytullahim ve Halil'den gelen gayrimüslimlerin Kudüs'e girdiği yer olduğu için bu kapıya böyle yazılmıştır. Bu kitabe Osmanlı'nın tüm farklılıkları gözetken adil yönetim tarzının Kudüs surlarına kazınmış açık bir belgesi niteliğindedir.

7) Cedid (Yeni) Kapı / Abdülhamid Kapısı / Hamidiye Kapısı

Kudüs şehir surları üzerinde -II. Abdülhamid'in emriyle- 1887'de açılan son kapıdır. Yeni Kapı olarak isimlendirilmesinin nedeni budur. Halk arasında Abdülhamid Kapısı yahut Hamidiye Kapısı olarak da anılır.

HER ŞEYİ DEĞİŞTİREN TEKNOLOJİ DEMOKRASİYE NE YAPACAK?

|| Ahmet Melih KARAUĞUZ

Çağlar önce Atina agorasında toplanan yurttaşlar, çakıl taşlarıyla oy vererek ortak kararlar alıyordu. Demokrasi, insanların aynı mekânda buluşup yüz yüze müzakere ettiği bir ortak akıl eylemiydi. Zamanla imparatorluklar genişledi, nüfuslar arttı ve doğrudan demokrasi-nin yerini temsilî sistemler aldı. Şimdi ise dijital devrim, binlerce yıllık yönetim tecrübesini tersine çevirme vaadiyle karşımızda: Blokzincir tabanlı oy sistemleri, yapay zekâ destekli

karar mekanizmaları, DAO'lar (merkeziyetsiz otonom organizasyonlar) ve akıllı sözleşmeler sayesinde, "Her vatandaş doğrudan yönetime katılabilecek, aracı kurumlar olmadan demokratik bir ütopya kurula-bilecek." deniyor. Peki, bu vaatlerin ardındaki gerçek ne?

Teknolojinin önümüzdeki 10–20 yılda demokrasi ve vatandaş katılımı üzerindeki etkilerini Neil Postmanvari bir mercekten geçirirsek manzara pek de tozpembe görünmüyor. Her yeni teknolojik çağ, bera-

berinde büyük sözler getirdi ama aynı zamanda beklenmedik bedelleri de oldu. Blokzincir, yapay zekâ ve türevleri, demokrasiyi kurtaracak birer dijital kurtarıcı mı, yoksa kültürümüzü teknolojiye teslim eden yeni bir *Teknopoli* mi inşa ediyor?

Teknolojinin demokrasiye vadettikleri

Blokzincir teknolojisinin getirdiği en büyük yeniliklerden biri, kayıtların tüm kullanıcılar için sürekli erişilebilir ve değiştirilemez hâle gelmesidir.

Geleneksel sistemlerde kayıtlar merkezî otoritelerin elinde tutulur. Blokzincir ise kayıtları tek bir merkezin kontrolünden çıkararak herkesin gözlemleyebileceği şeffaf bir platformda tutar. Böylece seçim süreçlerinde demokratik işleyişe zarar verebilecek ihtimallerin daha en baştan imkânsız hâle geldiği öne sürülmektedir. Vatandaşların, kullandıkları oyların gerçekten de kendi iradelerini yansıttığını anlık olarak denetleyebileceği, seçim sonuçlarının manipüle edilip edilmediğini kolayca sorgulayabileceği söylenmektedir.

Öte yandan, DAO'lar gibi yeni nesil dijital yapılar, demokratik katılımı tamamen dönüştürür. Geleneksel demokrasi modellerinde halk, seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetime katılır ve karar alma süreçlerinden büyük oranda uzaklaşır. DAO sistemlerinde ise aracılar veya temsilciler devre dışı bırakılır, vatandaşlar doğrudan doğruya karar alma süreçlerine katılırlar. Bu platformlarda herhangi bir temsilciye ihtiyaç kalmadan, kişiler doğrudan önemli politika, proje veya düzenlemeler üzerine oy kullanabilir, fikirlerini açıkça ifade ederek topluluğun kolektif iradesinin ortaya çıkmasına katkı sağlarlar. Böylelikle toplulukların gerçek anlamda kendi kaderlerini belirleme gücüne kavuştukları iddiasındadırlar.

Akıllı sözleşmeler ise hukuku ve düzenleyici işlemleri bambaşka bir noktaya taşır. Kanunlar ve yönetmelikler, blokzincir üzerinde çalışan ve otomatik olarak uygulanabilen bilgisayar programlarına dönüştürülür.

Bu programlar sayesinde, kurallar yazıldığı andan itibaren değişmez hâle gelir ve herhangi bir insan müdahalesine ihtiyaç duyulmadan, otomatik bir biçimde uygulamaya konulur. Böyle bir sistemde yargı kararları veya kamu yönetimi işlemlerinde adam kayırma, rüşvet ya da yolsuzluk gibi sorunların tamamen ortadan kalkacağı iddia edilir. Çünkü blokzincir üzerinde yer alan kodlar dışarıdan müdahaleye kapalıdır; hukuki süreçler de otomatik olarak işletilir.

Yapay zekânın yönetime entegrasyonu, verimlilik ve nesnellik açısından büyük bir gelişim sağlar. Yapay zekâ, devasa boyuttaki verileri analiz ederek hangi politikaların toplum için daha faydalı olacağına dair objektif önerilerde bulunma iddiasındadır. Bütçe planlamasından şehir planlamasına, ulaşım sistemlerinden sağlık politikalarına kadar pek çok alanda algoritmaların, veriye dayalı, en verimli ve akılcı kararların alınmasına imkân tanır.

Bu vizyon, teknolojiyi demokrasinin nihai kurtarıcısı olarak sunuyor. Özünde iddia şu: Yeter ki doğru kodu yazalım, “mükemmel demokratik düzen” kendiliğinden tesis olacak. İnsanın zaafları yerini makinenin taraf-sızlığına bırakacak. Ne de olsa blokzincir güvenilir kayıt tutar, yapay zekâ duygusuz ama adil karar verir, internet herke-se sesini duyurma imkânı sağlar... Gerçekten öyle mi?

Karanlık taraf: Sorular ve soru işaretleri

Neil Postman'ın *Teknopolî* adlı eserinde ifade ettiği gibi teknolojik ilerleme her zaman Fa-

ustvari bir pazarlık anlamına gelir; yani teknoloji, toplumsal yaşama asla yalnızca basit bir eklenti veya çıkarma yapmaz, aksine tüm dengeleri değiştiren ekolojik bir dönüşüm oluşturur. Postman'ın verdiği çarpıcı örneklerden biri, matbaanın icadıdır. Matbaa Avrupa'da yaygınlaştıktan sonraki elli yıl içinde, kıta artık eski Avrupa'nın basitçe matbaa ile zenginleşmiş hâli değildi; kültürel, siyasi ve sosyal dokusu köklü biçimde başkalaşmış yepyeni bir medeniyete dönüşmüştü. Bugün biz de benzer türden tarihsel bir kavşaktayız. Blokzincir ve yapay zekâ gibi devrim niteliğindeki teknolojiler, pek çok sıkıntıya çözüm sunarken yepyeni sorunları ve içinden çıkılması güç paradoksları da beraberinde getirme riskini taşıyor. İşte teknolojinin demok-rasi üzerindeki bu gölge etkilerine daha yakından bakmamız gerekiyor:

Öncelikle, blokzincir teknolo-jisinin temel vaatlerinden biri olan mutlak şeffaflık, mahremiyet ve kişisel gizliliğin sınırlarını belirsizleştirebilir. Her türlü işlemin, oyun veya kararın blokzincir üzerinde herkes tarafından izlenebilir ve silinemez kayıtlara dönüşmesi, vatandaşların özel yaşamının sürekli denetim altında olduğu, mahremiyetin tümüyle eridiği, “Büyük Birader” tarzı bir toplumsal gözetim düzenini gündeme getiriyor. Çünkü blokzincirin değiştirilemez doğası gereği, yapılan her bir işlem son-suza dek kayıt altında kalırken vatandaşların siyasi tercihle-rinden ekonomik faaliyetleri-ne kadar her türlü kişisel bilgi,

şirketler veya devlet kurumları tarafından derlenip ayrıntılı biçimde analiz edilerek bireylerin farkında olmadan dijital olarak fişlenmesi gibi karanlık senaryoları mümkün kılabilir.

Diğer bir sorun alanı ise dijital manipölasyon ve bilgi kirliliğinin yeni biçimleridir. Dijital demokrasiye katılmak, fiziksel olarak seçim sandığına gitmekten çok daha kolay hâle geldiğinde, sahte, bot destekli veya yapay zekâ tarafından üretilmiş içeriklerin demokratik süreçleri tahrip etme potansiyeli dramatik biçimde artar. Generatif yapay zekâ teknolojileri, deepfake videolar, algoritma tarafından oluşturulmuş sahte hesaplar veya botlar gibi araçlar, kamuoyunu hızla ve yoğun biçimde yönlendirebilir. Kreps ve Kriner'in belirttiği gibi böylesi dijital ortamlar büyük çaplı dezenformasyona ev sahipliği yaparak kamusal tartışma platformlarını zehirleyebilir ve gerçek vatandaş seslerinin bu gürültünün arasında kaybolmasına neden olabilir. Sonuç olarak demokratik temsil ve hesap verebilirlik ilkeleri zedelenirken toplumsal güven de ciddi anlamda zarar görebilir.

Teknolojinin demokrasiye getirdiği bir diğer paradoks da algoritmaların arkasında yer alan programcıların veya teknoloji şirketlerinin kontrolsüz iktidarudur. Algoritmaların nesnel, tarafsız ve objektif olduğunu varsayıyoruz ancak gerçekte her algoritmanın ardında onu yazan, şekillendiren ve yönlendiren insanlar bulunur. Blokzincir protokollerini geliştiren mühendisler, yapay zekâ modellerini eğiten şirketler ve

kodları belirleyen teknokratlar, böylece dijital çağda yeni türden iktidar merkezleri hâline gelirler. “Kod kanundur” sloganının altında gizli olan gerçek şudur ki “kodu kim yazar, kuralları da o koymaktadır.” Evgeny Morozov’un eleştirdiği teknolojik çözümçülük tam da burada karşımıza çıkar: Sosyal ve siyasi sorunları teknik çözümlerle aşmaya çalışırken aslında programcıların veya teknoloji devlerinin kendi ideolojik varsayımlarını sisteme gizlice yerleştirmelerine izin veririz. Bu durumda karşımızda hesap verilebilirliği olmayan, denetlenemeyen, ancak toplum üzerinde ciddi etkiye sahip dijital bir oligarşi oluşur.

Bir başka önemli mesele, hesap verebilirlik ve sorumluluk kavramlarının giderek belirsizleşmesidir. Demokrasi, sorumluların hata yaptığında hesap vermesi üzerine kurulu bir yönetim biçimidir. Ancak DAO (Merkeziyetsiz Otonom Organizasyon) veya akıllı sözleşmeler gibi dağıtık sistemlerde kararları anonim kitleler, algoritmalar veya yazılım kodları verdiğinde hataların hesabını kimden soracağız? Bir blokzincir üzerinde geliştirilen bir yatırım fonunun yaşadığı krizi hatırlayalım: Akıllı sözleşmeler aracılığıyla yönetilen bu fon, bir hackerın kodlardaki açığı keşfedip 50 milyon dolarlık kripto parayı çalmasıyla çökmüştü. Krizin çözümü olarak ilgili blokzincir topluluğu, merkeziyetsizliğin temel felsefesine aykırı biçimde blokzincir üzerinde merkezi bir müdahale yaparak işlemleri geri aldı ve zararı telafi etti. Bu durum, en

merkeziyetsiz yapılarda dahi kriz anında sorumluluğu üstlenecek merkezi bir insan faktörüne ihtiyaç duyulduğunu gösteriyor. Ayrıca DAO üyelerinin kolektif biçimde aldıkları bir karardan dolayı hukuki sorumluluk ortaya çıktığında, Wyoming gibi eyaletler DAO’yu tüzel kişilik olarak tanıyarak belli temsilcileri yasal sorumlu olarak belirlemek zorunda kalıyor. Yani nihayetinde hukuk ve etik sorumluluğun yükü yine insana ait olmaya devam ediyor.

Dijitalleşen demokrasi süreçleri, yurttaşlık kavramının temel anlamını değiştirebilir. Dijital teknolojiler sayesinde demokratik katılım nicelik olarak artabilir ancak vatandaşların siyasal yaşama katılma biçimleri yüzeyselleşme riski taşır. Her politik sorunun sürekli çevrim içi oylamalara indirgenmesi, vatandaşların sorunlar üzerine derinlikli tartışma ve müzakere süreçlerini zayıflatabilir. Düşünmeden, hızla verilen evet-hayır oyları, düşünsel tembellik ve popülizm riskini artırarak vatandaşları ciddi karar alma süreçlerinden uzaklaştırabilir. Her gün önüne gelen onlarca çevrim içi referandumla karşılaşan bir vatandaş, zamanla bu yoğun katılım talebi altında yorulup ilgisini kaybedebilir; politika, derinlemesine tartışılarak değil saniyeler içinde alınan yüzeysel kararlarla şekillenebilir. Bu durumda, dijital teknolojilerin demokratik katılımı artırmak gibi bir amacı olduğu öne sürülse de ironik biçimde vatandaşları demokratik süreçlere karşı ilgisiz ve kayıtsız bırakma tehlikesi de ortaya çıkar.

Görüldüğü gibi teknolojinin demokrasiye getirdiği yenilikler aynı anda yeni açmazlar ortaya çıkarıyor. Neil Postman'ın uyarısıyla ifade edecek olursak; Teknopoli düzeninde kültür, kutsalı teknolojiye teslim eder, ona âdeta tanrı muamelesi yapar. Eğer blokzincir veya yapay zekâyı mutlak doğru ve tek çözüm mertebesine koyarsak demokrasiye ait insani ve etik boyutları ikinci plana itmiş oluruz. Oysa demokrasi, sadece bir oy sayma mekanizması değil, aynı zamanda bir değerler manzumesidir: Eşitlik, adalet, tartışma kültürü, azınlık hakları, uzlaşma... Bu değerler ne salt bir protokole indirgenebilir ne de bir algoritma tarafından tam olarak anlaşılabilir. Teknoloji bu değerlerin uygulamasını destekleyebilir, ama onların yerini alamaz.

Tarihten dersler ve sonuç

Tarih bize şunu öğretiyor: Her yeni iletişim ve bilgi teknolojisi, başta heyecan uyandıran demokratik fırsatlar sunsa da zamanla istenmeyen sonuçlar doğurur: Telgraf, 19. yüzyılda haberleri ilk kez anında iletildiğinde, insanlık “küresel köy” olacağız sanmıştı ama beraberinde dezenformasyonun ve anlamsız bilgi selinin de temeli attı. Televizyon ortaya çıktığında kitlelerin daha bilgili yurttaşlara dönüşeceği umuluyordu ama öyle olmadı. İnternet geldiğinde otoriter rejimleri zayıflatacak, bilgi özgülleşecek diye beklendi; bugün internet hem sivil toplumu örgütleyen bir araç hem de otoriterlerin gözetim ve propaganda aygıtı olarak çift yönlü bir kılıç hâlini aldı. Şimdi ben-

zeri bir yol ayrımında, blokzincir ve yapay zekâ için benzer bir denge söz konusu: Bu araçlar demokrasiyi hem güçlendirilir, hem de istismar edildiği takdirde onu zayıflatabilir.

Önümüzdeki 10–20 yıl içinde şehir yönetimlerinden ulus devletlere kadar pek çok alanda bu teknolojilerin etkisini göreceğiz. Otonom oy verme sistemleri, dijital vatandaşlık uygulamaları, belki yapay zekâ

”

Her yeni teknolojik çağ, beraberinde büyük sözler getirdi ama aynı zamanda beklenmedik bedelleri de oldu. Blokzincir, yapay zekâ ve türevleri, demokrasiyi kurtaracak birer dijital kurtarıcı mı, yoksa kültürümüzü teknolojiye teslim eden yeni bir Teknopoli mi inşa ediyor?

destekli politik danışmanlar hayatımıza girecek. Ancak toplumsal ilerleme, sadece teknolojik yeniliklerle ölçülemez. Neil Postman'ın ifadesiyle, “Teknopoli'ye direnmenin yolu, teknolojinin hünelerini takdir ederken onu insanlığın en yüce amacı hâline getirmekten geçer.” Yani, sorgulama yetimizi koruyarak ilerlemek zorundayız. Blokzincir tabanlı bir oylama sistemi kurduğumuzda, “Bu sistem gerçekten adil mi, herkes için erişilebilir mi, kültürel değerlerimizi gözetiyor mu?” sorularını sormalıyız. Yapay zekâ bir karar önerdiğinde, onun tavsiyesini koşulsuz uygulamadan önce demokratik denetim ve vicdan süzgecinden geçirmeliyiz.

Unutmayalım ki vatandaş katılımı dediğimiz olgu, teknik bir veri toplama işi değildir. Bir akıllı sözleşme, kanunun lafzını uygulayabilir ama etkilerini göremez. Bir algoritma, çoğunluğun eğilimini hesaplayabilir ama azınlığın çılgınlığını duyamaz. Demokrasiyi yaşatan şey, mekanik kod satırları değil etkileşimdeki insanlar, onların diyalogu ve empatileridir.

Neil Postman'ın yıllar önce belirttiği gibi “Yeni bir teknoloji her şeyi değiştirir.” Ancak bu değişimin yönü, bizim değerlerimize sahip çıkıp çıkmayacağımıza bağlı olacak. Teknoloji, bir araç olarak kalıp insan onuruna ve toplumsal adalete hizmet ederse demokrasi de güç kazanacak. Fakat teknolojiye amaç muamelesi yapıp kültürümüzü ona teslim edersek bir Teknopoli karanlığına sürüklenmemiz işten bile değil. ■

Prof. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

BİR ÇANAK BAL VE BİR ÇADIRIN HATIRLATTIKLARI

Her sıkıntının ardında saklı bir ferahlık vardır; yeter ki insan ümit etmeyi unutmasın. Kur'an-ı Kerim de bize bu gerçeği hatırlatır: "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin." (Zümer, 39/53.) Bizim kültürümüz Ebu Ali Tenuhi'nin yazmış olduğu *el-Ferec ba'de's-şidde*'si gibi sıkıntılardan sonra Allah'ın mutlaka bir kapı açacağını haber veren hikâyelerle dolu kitap koleksiyonlarına şahittir. Medainî, İbn Ebu'd-Dünya ve Ebu'l-Hüseyin Ömer el-Ezdî de aynı hakikati ifade eden kitaplar yazmış, insanların umutlarını kaybetmemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bu eserler ümit duygusunu canlı tutan ibret aynalarıdır. Ümitsizliğe yer yoktur. Yeter ki insan her durumda insanlara gönlünü açabilsin, onların derdiyle dertlenebilsin. Allah, iyilik yapanların bu yaptıklarını dua niyetiyle karşılar ve onlara beklemediği kapıları açar. Kur'an, bu hususta, "Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolayla hazırlarız (onda başarılı kılarız)." (Leyl, 92/5-6.) buyurmaktadır.

Müslüman âlimler bu ruhla hareket etmişlerdir. Mısır'ın

önemli hadis ve fıkıh âlimlerinden Leys b. Sa'd, bal ticaretiyle de uğraşıyordu. Bir deniz ticaretinde bal yüklü fıçılarla dolu gemi karaya oturur, yaşlı bir kadın geminin yakınına gelerek Leys'ten, uzattığı bir çanağın içine Allah rızası için biraz bal koymasını ister ve ona torunlarının aç olduğunu söyler. Leys aldırış etmez görünür. Ne var ki oradakilerin bilmediği bir şey vardır. İlmiye olduğu kadar ameli ve hayırseverliğiyle de tanınan bu büyük âlim, yardımcısına kadının adresini bulmasını söylemiş ve bir fıçı balı onun evine bırakmasını istemiştir. Adam görevini yaptıktan sonra hayretler içinde Leys'e gelip, "Efendim bu işin sırrı nedir? Kadına bir çanak bal vermezken koskoca bal fıçasını ona gönderdiniz?" diye sorar. Leys, "Evladım! Bu kadın kendi isteyebileceği kadarını talep etti. Ben ise verebileceğim kadarını verdim. Daha fazla verebilecekken ne diye az bir şey vereyim? Her sadaka veren, verdiği sadakanın ihtiyaç sahibinin eline geçmeden Allah'ın eline geçtiğini bilseydi benim yaptığımı yapardı. Allah Resulü, 'Veren el alan

elden üstündür.' dememiş midir? Vermenin lezzeti, almanın lezzetinden çoktur." diye cevap verir. (Hassân Şemsi Bâşâ, *İndemâ Yuşriku's-Sabâh*, Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1438/2017, 274.)

Ümitsizlik, bir Müslümana yakışmaz; nitekim atalar boşuna, "Allah var, gam yok" dememiştir. Sonra insan bir sıkıntının kendisi için iyi mi kötü mü olduğunu nereden bilebilir? Yine bazen iyi gibi görünen şey kötü sonuçlar doğurmakta değildir midir? Bu hakikat, "Hakkınızda hayırlı olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 2/216.) ayetiyle ifade edilmiştir. Yusuf Peygamber'i hatırlamalı. "Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, almak isteyenler için ibretler vardır." (Yusuf, 12/7.) Babasının ona olan sevgisi görünüşte harikulade bir şeyken kardeşlerinin bu sevgiyi kıskanmaları yüzünden Yusuf kuyuya atılmıştır. Kuyuda olmak görünüşte korkunç bir şeydir. Ama bu sıkıntılı durum onun Mısır'ın muktedir vezirinin sarayına girmesine vesile olmuştur. Aziz'in sarayı görünüşte sığınacak en güzel yerdir, ama bu, Hz. Yusuf'un zindana atılmasına neden olmuştur. Hz. Yusuf'un zindana atılması görünüşte onun başına gelebilecek en kötü şeydir. Fakat bu durum, onun Mısır'da önemli bir mevkiye gelmesine vesile olmuştur. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki her imtihanda bir lütuf ve nimet gizlidir.

Muhacirler Mekke'yi terk etmek zorunda kalarak yurtlarından olmuş, ama Allah onlara bütün dünyanın kapılarını açmıştır. Zira her kim Allah'tan sakınırsa Allah ona mutlaka içinde bulunduğu sıkıntıdan bir çıkış yolu vermekte ve onu hiç beklemediği bir yerden türlü rızıklarla nasiplendirmektedir. (Talak, 65/2-3.)

Ömür, tek mevsim değildir. Bazen yaz olur, bazen kış... Bazen hayat hazan mevsimine dönüşür bazen ise çiçekler açıp bahar gelir. Yeter ki gönüllerde ümit olsun. Zira Allah Teâlâ, dilediği kimselere lütfu ile ikramda bulunur. (Yusuf, 12/100.) İnsanın önüne çıkan engeller, onun bedeniyile de ilgili olabilir. Fiziksel engeller de bir ümitsizlik kaynağı olmamalıdır. Yeter ki fikirler ve ruhlar engelli olmasın. Bu konuda Rib'î b. Amir'i hatırlamalı. Hani şu Sasani İmparatorluğu'nun kudretli komutanı Rüstem'e kafa tutan kahraman sahabi... Kendisi aksaktı, ne gam... Onun bu özelliği elçilik vazifesini en güzel şekilde yapmasına engel olamamıştır. Tarih kitapları onun dâhice stratejisini şöyle anlatır: Hz. Ömer zamanında İslam ordusu Kadisiye'ye dayanmıştır. Sasani İmparatorluğu'nun talebi üzerine onlarla bir anlaşma yapmak üzere bir heyetin gönderilmesi gündeme geldiğinde komutan Sa'd b. Vakkas'ın yardımcısı olan Rib'î, "Heyete gerek yok. Ben tek başıma gider, bu işi yaparım. Zira heyet hâlinde gidilirse onlar bizim Sasanilere önem verdiğimizizi zannedebilirler." der. Öyle de olur

ve tek başına Rüstem'in ordu-gâhındaki çadırına varır. Muhafızlar atından inmesini ve kılıcını teslim etmesini isterlerse de o, "Siz görüşmeyi talep ettiniz. Ben ne atımdan iner ne de kılıcımı size teslim ederim. Beni çadıra böyle alacaksanız alın yoksa dönerim." der. Bu durum Rüstem'e haber verilir. O, elçinin içeri alınmasını ister.

Rib'î çadıra girer. O ne çadır-dır öyle! Her yer altın işlemlerle kaplıdır. Yerdeki altın yaldızlı ipek minderler, gösterişli kaplar ve mücevherlerle kaplı bir tahtın üstünde, altın sırmalarla süslü kaftanı içinde komutan Rüstem... Rib'î atından iner, kılıcını yere saplar. İpek minder paramparçadır. "Biz sizin şatafatınıza iltifat etmeyiz, asıl olan İslam'ın tebliğ edilmesidir." mesajı en asil şekilde verilmiştir artık. (Abdüsselâm Yâsîn, *İmâmetü'l-Ümme*, Beyrut: Dâru Lübnân li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, ty., 267.) Sadece Rib'î b. Amir değil, İbn Ümmü Mektum, Eban b. Osman, Ata b. Ebu Rebah gibi sahabe ve tabiundan isimler engelleri aşmalarıyla bize örnektir.

Asıl engel cehalet ve tembelliktir. Kur'an'ın icazıyla da ilgili kitap yazmış son dönem önemli edebiyatçı ve İslam âlimlerinden Mustafa Sadık er-Rafiî, kulakları ağır işitse de edebiyat ve ilim sahasında derin etkiler bırakmıştır. İlim, sanat, edebiyat dünyasından daha pek çok kimse engelleri aşarak buluşlar yapmış, kitaplar yazmış, fikirleriyle ilham vermişlerdir. Çünkü umut hep vardır... ■

Mahir DEMİRKOL:
Kendinizi dünkü hafızlığınızla kıyaslamanız, başkasının bugün sahip olduğu hafızlık ile kıyaslamaktan daha akıllıcadır.

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Hafıza kodlama tekniğini, Kur'an-ı Kerim ezberinde kullanarak 6236 ayeti satır satır zihninize kazıdınız. Hangi ayetin hangi sayfa ve satırda olduğunu bilmenizi sağlayan bu tekniğe yönelmeniz nasıl başladı? Bu konudaki başarınızdan kısaca söz edebilir misiniz?

Bu hususta başarılı olmak için sayfaların içeriklerini zihnimde görmeli ve sayfaların diğer sayfalarla olan bağlantısını kurabilmeliydim. Bunu sağlamak için üç şeye dikkat etmem gerekiyordu: Sayfaları yavaş okumak, her gün okumak ve gece okumaları

yapmak. Bu şekilde okumanın zihnime yansımaları hissettikçe kodlama çalışmaları üzerine daha fazla kafa yormaya başladım. Yavaş okumalarım, hızlı okurken gizlenen yanlışlarımı gün yüzüne çıkaran bir uyarıcı oldu âdetâ.

Hafızlıkta salt tekrar yapmam, tek başına sayfaların derin gizzemlerini güçlü bir şekilde kucaklamama pek izin vermedi. Uygun şartlar yerine getirilmeden yapılan tekrarlardan elde ettiğim bilgilerin geçici olduğunu anladığımda hafızlık tekrar sistemimi değiştirmem gerektiğini anladım. Uygun şartlardan kastım, okunan herhangi

bir cüzü, on gün sonra da aynı kuvvetlilikle okuyabilmek için yapılan bilinçli tekrarlardır ve sayfa okunurken sayfaya akın eden onlarca ayetin yerlerini zihinde görebilmektir.

Siz hafızlığı basit bir ezber anlayışından çıkararak âdetâ Kur'an-ı Kerim ayetlerinin kişinin zihnine nakış nakış işlenebileceğine dair kitapları olan, seminerler veren ve bu şekilde öğrenciler yetiştiren birisiniz. Bu meseleyi böyle içselleştirmiş ve dert edinmiş biri olarak sizce hafızlık nasıl yapılmalı ve muhafaza edilmelidir?

Hafızlık alanında 11 kitap yazmak nasip oldu. Çalışma sisteminin en ince detaylarına kadar yazmaya çalıştım. Hafız adaylarının, hafızlığı bir an evvel bitirmek için hızlı okuma düşüncesinden vazgeçmeleri, iyi bir hafızlık için çok önemlidir.

Acele, çok hızlı okuyarak yapılan hafızlıklar, hafızlığın kuvvetliliğine, müşabih yani birbirine benzeyen ayetlerin tespitine ve sayfalarda yer alan nüansların fark edilmesine engel olan bir durumdur.

Diğer bir husus ise hafızlığı yapma zamanını iyi tespit etmek gerektiğidir. Çok erken bir zaman diliminde hafız olmak genel algının aksine hafızlık kodlama çalışmalarında riskli bir durumdur. Erken bir zamanda sayfayı ezberliyor olmak, o kişinin zekâsının çok iyi olduğu anlamına gelse de sayfalarının kuvvetli olduğu anlamına -çoğu kez- gelmeyecektir. Çünkü sayfaların okundukça karışması, karıştıkça da zihinde kategorilere ayrılması gerekecektir. Ayrıca ülkemizde çok kısa bir zaman diliminde hafızlığını bitiren kardeşlerimizin varlığı zihinlerimizi o kişinin zekâsına çevirirken “Zihninde ne kadar kaldı?” sorusundan farkına varmadan bizi uzaklaştırıyor. Bu durum tekrar gözden geçirilmelidir.

Mesela hafızlığın üç, altı veya sekiz ayda bitmesinin, öğrenenin zihnini erken teşrif eden ayetlerin düzenini ve birbirlerine olan uyumunu canlı tutmaya elverişli bir zaman olmadığı

kanaatindeyim. Üç ayda veya altı ayda hafızlığını bitirmeye elverişli öğrencilere bir veya iki ham verilip bir veya bir buçuk yılda hafızlık yaptırılmış olsa öğrencilerin -hafızlık açısından- kaybının olmayacağını düşünüyorum. Bu yüzden hafızlık süresi kanaatimce -okumaların yavaşlatılması şartıyla- bir veya bir buçuk yıldan az, iki yıldan fazla olmamalıdır.

Hafızlıkla ilgili yazdığınız kitaplar ve vermiş olduğunuz çeşitli seminerlerden, gerek hafızlığa çalışanlardan gerek Kur'an-ı Kerim öğreticilerinden ne gibi dönüşler alıyorsunuz?

Yavaş okuyarak sayfaların daha kalıcı olduğunu söyleyenlerin sayısı her geçen gün artıyor. Hafızlık yaparken bu sistemi uygulamadıkları için hayıflandıklarını söylüyorlar. Hafızlık haslama çalışmalarında başarılı olmak için farklı sistemlerin keşfedilmesinin zaruri olduğunu dile getiriyorlar.

Kur'an kurslarında yetişen binlerce hafız ve hafizeler başta olmak üzere din görevlilerinin arasında hafızlık alanında ilerleyecek kimselelere hangi tavsiyelerde bulunmak istersiniz?

Cüz okurken tespit ettiğiniz müşabih ayetlerin -okuduğunuz cüzlerden önce veya sonraya kalmış olsa bile- cüz bağlantılarının mutlaka kurulması gerekir. Kur'an-ı Kerim'i evvela her gün, yavaş yavaş okumak ve hatim süresinin 20 günü geçmemesine dikkat etmek

gerekir. Sayfa başlarını ve sayfa sonlarını her ders bitiminde saymak, müşabih ayetleri peş peşe ayrıca okumak hafızlık alanında ilerlemek isteyen kimseler için önemli hususlardır. Hafızlık Mushaf'ını değiştirmemek, onun sayfa yanlarını not almak için kullanmak ve geceleri kalkıp tespit edilen bu bilgilere de göz atmanın hafızlığın ilerlemesinde çok yararlı olacağı kanaatindeyim. Son olarak kendinizi dünkü hafızlığınızla kıyaslamanız, başkasının bugün sahip olduğu hafızlık ile kıyaslamaktan daha akıllıcadır. ■

ÖZ GEÇMİŞ

1978 yılında Almanya'da doğan Mahir Demirkol, 1992'de Bolu Yenichağa Kur'an Kursu'nda hafızlığını tamamladı. 1996-1999 yılları arasında İstanbul'da Aşere-Takrib-Tayyibe ilmini okudu. Kur'an-ı Kerim'i iki kez yazarak icazet aldı. 2004 yılında Bolu merkeze bağlı Demirciler köyünde imam hatip olarak göreve başladı. 2010 yılında Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu sınavda başarılı olarak Kıraat Belgesi'ni aldı. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olan Demirkol, 2017 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kastamonu Eğitim Merkezine Kur'an-ı Kerim Öğretmeni, sonrasında 2023 yılında kurulan Diyanet Akademisi Kastamonu Dinî İhtisas Merkezine Eğitim Görevlisi olarak atandı ve hâlen bu görevi sürdürmektedir.

VATAN SEVGİSİ

|| Mustafa Mirza DEMİR

*“Bu vatan toprağın
kara bağrında,
Sıradağlar gibi duranlarındır.
Bir tarih boyunca
onun uğrunda,
Kendini tarihe verenlerindir...”*

Vatan, milletleri ve ülkü birliği yapmış toplulukları bir arada tutan, sosyal ve kültürel birlikteliğin yaşam alanı, hâkimiyet sahası... İnsanoğlunun tarih boyunca toprakla, hava ve denizle olan münasebetini tanımlayan en anlamlı kelimedir vatan. Genel itibarıyla din, dil, hukuk, örf, âdet ve kültür beraberliği içerisinde yaşayan milletlerin veya millî toplulukların, üzerinde hür ve eşit bir şekilde yaşama imkânı bulduğu; sosyal, dinî ve maddi ihtiyaçlarını karşıladığı ve barındığı toprak/arazi bütününe vatan ya da yurt diyoruz. Devletlerin ve toplulukların varlık ve bağımsızlıklarını devam ettirmeleri için gerekli olan vatan, coğrafi bir mekân tanımlamasını içeriyor olsa da salt bir toprak parçası veya deniz sahasından ibaret değil. Ev, yurt, barınma yeri oluşunun yanı sıra ortak geçmiş, tarih ve kültür birliği-

ni de gerekli kılıyor. Müşterek millî, manevi değerler ve idealler, toplumsal hafıza, zaferler, yenilgiler, hatıralar... Bütün bunlarla birlikte vatan kavramı, asıl hüviyetine kavuşmuş oluyor. Atalar mirası tarihî ve sanatsal eserlerle görsel olarak bezenen vatan toprakları, şehit ve gazilerin kanlarıyla yoğrulduğu için geçmiş ile gelecek arasında maddi, manevi, duygusal ve millî bir bağ oluşmasında öncülük ediyor. Belki de bu manevi yönüyle “vatan” kavramına, “ülke” kavramından biraz daha ayrıcalıklı anlamlar yüklüyoruz.

Vatan sevgisi ve vatanseverlik

Vatan ve yurt deyince gönüllere ve zihinlere nüfuz eden yeni kavramlar dünyasıyla karşılaşıyoruz. Vatanseverlik ve vatan sevgisi, bu kavramlardan bazıları... Vatan sevgisinin, iman gereği olduğuna inanılan Türk İslam geleneğinde vatan kav-

ramına büyük bir kutsiyet atfedilir. Vatanın bölünemez bir bütün ve mukaddes olduğuna inanan Müslüman Türk milleti, vatan müdafaasını kutsal bilip vatan uğrunda gaza etmeyi de yine kendi canından aziz bilir. “Ölürsek şehit, kalırsak gazi...” diyerek türkü yakan vefakâr Anadolu kadınlarının kahraman evlatları tarih boyunca vatan sevgisini her şeyin üstünde tutmuş, bu yolda can vermekten çekinmemiştir.

Türkler, sadece Anadolu değil Asya bozkırlarından itibaren dünyanın pek çok bölgesini yurt edinmiş; vatan bellediği toprak, hava ve deniz sahasını müdafaa ederken çetin ve büyük mücadeleler vermiştir. Asya Hun Devleti'nden Selçuklulara, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne gelinceye kadar Türkleri bir arada tutan, birbirine kenetleyen, devletlerin siyasi ve askerî gücünü ayakta tutan en büyük etkenlerden biridir vatan sevgisi.

Vatanseverlik, duygusal olarak milletin ortak zaferlerinden, fetihlerinden ve ataların eserlerinden, hâsılı geçmişin anılarından beslenir. Fakat mazinin zaferlerine takılıp kalmak, devamlı dünden dem vurmak, bugünün ve geleceğin ruhunu okumaya mani olmamalıdır. İçerisinde bulunduğumuz çağın şartlarına uygun olarak vatanın ve milletin faydasına, hayrına, huzuruna ve refahına katkı sağlamak; gelecek nesillerin hür, bağımsız, mutlu ve ferah bir yaşam sürmeleri adına hizmetlerde bulunmak bu milletin her ferdinin vazifesidir. Diğer bir ifadeyle milletin ve vatanının fayda ve çıkarına olacak eylemlerde bulunmak, bu amaçla eserler üretmek, en kıymetli sosyolojik veya sosyal sevgi olarak nitelendirilen vatanseverliğin bir gereğidir. Son yüzyılda ortaya çıkan ve farklı kültürleri bir araya getirip uzakları yakın eden teknolojik gelişmeler yaşandı. Teknik/teknolojik vasıtaların artması, internet ve yapay zekânın da bütün dünyaya hızla yayılması

sonucu gelineen noktada “küreselleşme” diye bir kavram da karşımıza çıkıyor. Zaman ve mekânın sınırlandırılmaması, dünya üzerinde kültürel ve toplumsal farklılıkların giderek azalmasıyla birlikte deyim yerinde ise bütün dünyanın küresel bir köy hâline geldiği bir süreç. Küreselleşmenin, günümüzde insanlara çeşitli imkân ve fırsatlar sunarken bazı tehlike ve tehditleri de beraberinde getirmesi muhtemel: Nesilleri dinî ve millî bağlarından koparabilir. Din, vatan, millet ve bayrak sevgisinin; vatanseverlik, yardımseverlik, misafirperverlik, vefa duygusu gibi erdemlerin gönüllerimizden ve genç nesillerden eksik olması için gayretimizi yüksek tutmalıyız. Millî şuur, millî edebiyat ve tarih bilincinin ışığında bir eğitime, her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğu muhakkak... Küreselleşmenin getirdiği tehlikelerden korunmanın tek yolu millî ve manevi eğitim ve tarih şuurunun diri tutulmasıdır.

Vatan sevgisi ve edebiyat

Okullarda öğrencilere vatan sevgisi ve bilinci genellikle tarih derslerinde kazandırılır. Fakat okuldaki tarih dersleri ve aile içerisindeki millî kimlik aktarımının yanı sıra önemli bir aktarım aracı da edebiyat ve şiirdir. Millî şuurun kazanılmasında tarih bilinci kadar millî şiir geleneğinin yaşatılması ve yeni nesillere sevdirmesi, büyük önem arz etmektedir.

Bir milletin edebiyatı, o milletin ortak hafızası ve kimliği niteliğini taşır. Beslendiği en büyük

kaynak ise yine kendi tarihidir. İlk yazılı Türk edebiyatı eseri sayılan *Orhun Yazıtları*'ndan *Dede Korkut Hikâyeleri*'ne, kahramanlık destanlarından halk hikâyelerine kadar sözlü ve yazılı edebiyatımız, millî değerler manzumesidir. Eski Türkler, diyarlardan diyarlara göçerken sancak ve tuğlarını dalgalandırdıkları toprakları “yurt” saymış, daha sonra bu kavram, siyasi istikrarla birlikte yurt ve il kelimelerinin anlamdaşı olarak yerini “vatan” kelimesine bırakmıştır. Türk edebiyatının her döneminde millî motifler görülmüş olsa da vatan kavramı, ilk olarak Türk şiirinin ve modern vatanseverlik ideolojisinin öncülerinden olan Namık Kemal'in kullanımıyla dilimize girmiştir. Özellikle 1940'lardan sonra dünya genelinde ve ülkemizde yeniden şekillenen ideolojiler, fikrî akımlar, sosyal ve siyasi hareketler, edebiyatımıza da yansımıştır. Bu sürecin doğal sonucu olarak vatan, millet, bayrak gibi kavramlar, değer olarak bazen realist bazen romantik bakış açısıyla Türk şiirinde fazlasıyla yer edinmiştir. Bilhassa “Vatan Şairi” Namık Kemal, vatan sevgisini her sevgiden önce tutar. Öyle ki kişinin yaşadığı çevreye dair güzellikleri görme saadeti, onun şiirinde hep vatan sayesinde. Onun yanı sıra şiirlerinde vatan sevgisini kendine has coşkulu ifadelerle dillendiren şairlerimizden bazıları, Yahya Kemal başta olmak üzere Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy, Mithat Cemal Kuntay, Orhan Şaik Gökyay, Arif Nihat Asya, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Abdürrahim Karakoç gibi isimlerdir.

Vatan sevgisini büyüten zaferler

Milletleri bir arada tutan vatanseverlik duygusunu büyüten en büyük unsur, o milletin tarih sayfasına yazdıkları destanlar, fetihler ve galibiyetlerdir. Elbette yenilgiler de tarihî bir gerçekliktir ve vatan sevgisine mâni değildir. Yeter ki yenilgiler, öncesi ve sonrasıyla birlikte iyi analiz edilebilsin ve bu mağlubiyetlerden çıkarılacak dersler neticesinde zafere giden yolda kazanımlara dönüştürülebilsin. Diğer bir ifadeyle millî kimlik ve vatan sevgisi aktarımında milletlerin ihtiyaç duyduğu, yenilgilerden ziyade zaferlerdir. Görkemli tarihler, destansı zaferler, çağ açan fetihler, kahraman komutanlar ve liderler, millî mitler, önemli tarihî anlatılar, vatan sevgisinin can damarlarıdır.

Şanlı Türk tarihine bakıldığında bütün bir tarihin yenilgiden çok zaferlerle, fetihlerle, destanlarla örülü olduğu görülür. Malazgirt'ten Çanakkale'ye, Kanije'den Dumlupınar'a, Preveze'den Kosova'ya, Niğbolu'dan Çaldıran'a kadar nice destanlar ve zaferler... İstanbul'un fethiyle nebevi müjdelere nail olan ve dünyanın seyrini değiştiren Fatih Sultan Mehmetlerden Başkomutanlık Meydan Muharebesi'yle bir milletin makûs talihini değiştiren Mustafa Kemal Paşalara... Baştan sona tarihimiz, zaferlerle, destanlarla, kahramanlıklarla ve yeniden dirilişlerle doludur. Hepsini tek tek saymaya yerimiz el vermediği gibi hacet de yoktur. Fakat içerisinde bulunduğumuz ağıs-

tos ayında gerçekleşen tarihî zaferleri hatırla(t)manın, vatan sevgisi açısından da faydası olacaktır.

Ağustos ayı, Türk'ün zaferler ayıdır. Ebu'l-Feth Sultan Alparslan'ın Türk'e Anadolu'yu vatan yaptığı Malazgirt Zaferi'nden (26 Ağustos 1071) yine Anadolu'yu düşmana karşı müdafaayı başlatan Büyük Taarruz'a (26 Ağustos 1922) ve bu taarruzun bir sonucu olan Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ne (30 Ağustos 1922) kadar pek çok zafer, ağustos ayında ger-

Millî kimlik ve vatan sevgisi aktarımında milletlerin ihtiyaç duyduğu, yenilgilerden ziyade yenilgilerden doğan zaferlerdir. Görkemli tarihler, destansı zaferler, çağ açan fetihler, kahraman komutanlar ve liderler, millî mitler, önemli tarihî anlatılar, vatan sevgisinin can damarlarıdır.

çekleşmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Rum Devleti'ni yıkarak (15 Ağustos 1461) Karadeniz'i Türklere yurt yapması da bu ayda gerçekleşen başlıca zaferler arasındadır. Osmanlı'nın talihini değiştiren Çaldıran Zaferi (23 Ağustos 1514), Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık Zaferi (24 Ağustos 1516), Kanuni Sultan Süleyman'ın Mohaç Zaferi (29 Ağustos 1526), Kıbrıs'ın Fethi (1 Ağustos 1571) ve 1921 yılının 23 Ağustos'unda başlayıp günlerce süren ve neticesinde yurdun büyük bir bölümünü düşman işgalinden temizleyen Sakarya Meydan Muharebesi... Ayrıca Sakarya Meydan Muharebesi, Türk milletinin savunma durumundan taarruz durumuna geçtiği dönüm noktalarından biriydi. Sonrasında Büyük Taarruzla birlikte düşman kuvvetlerini tamamen ortadan kaldırmak için hazırlıklar başladı ve 1922'nin Ağustos ayına kadar sürdü. Gazi Mustafa Kemal'in başkomutanlığını yaptığı ordu, 26 Ağustos 1922'de saldırıya geçti. 30 Ağustos'a kadar çembere alınan düşman kuvvetleri, Dumlupınar'da aldığı darbe sonucu kaçmaya başladı.

Vatanseverlik bizleri bir arada tutacak, bir olmamızı ve kenetlenmemizi sağlayacak en büyük unsurdur. Tarihe altın harflerle kayıt düştüğümüz zaferler, fetihler ve destansı kahramanlıklar da bu duyguyu pekiştirecek eserlerdir. İş ki bu eserlerin tarihî okumasını iyi yapabilelim, onların yanına yenilerini ekleyebilelim ve gelecek nesillere de bu şuuru aktarabilelim. ■

SECDE SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Secde suresi, Kur'an-ı Kerim'deki sıralamada otuz ikinci, iniş sırasına göre ise yetmiş beşinci sure olup 30 ayetten oluşmaktadır. Mekke döneminin son yıllarında, Müminun suresinden sonra nazil olmuştur. 16-20. ayetlerinin Medine'de indiğine dair nakledilen rivayetler ise isabetli bulunmamıştır. (Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts., 21/155; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru't-Tûnisiyye, 1984, 21/203, 204.) Sure adını, 15. ayette iman edenlerin nitelikleri tasvir edilirken zikredilen "sücced" (secde edenler) kelimesinden alır. İlgili ayette "Ayetlerimize yürekten inananlar ancak o kimselerdir ki bunlarla kendilerine öğüt verildiğinde büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler." buyrulur. Bunun yanında 16. ayetteki, "Rablerine ibadet ve dua etmek üzere vücutları yatak görmez." ifadesinde geçen "medaci" (yataklar) kelimesinden dolayı "Medaci suresi" olarak da anılır. Ayrıca secde lafzına izafe edilerek "Tenzilü's-secde", diğer bir adı da "Secde suresi" olan Fusilet suresinden ayırt etmek için bir önceki surenin ismine bağlanarak "Secdetü

Lokman" şeklinde de adlandırılır. (İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 21/201-203.)

Secde suresinde Allah'ın varlığı, birliği ve eşsiz kudreti ile nübüvvet ve ahiret gibi temel inanç konularına değinilir. Kur'an'ın ilahi vahiy olduğuna vurgu yapılır. Kıyamet gününde herkesin dünyada yapıp ettiklerinden sorumlu tutulacağı bildirilir. Ayrıca insanın yaratılış serüveni ele alınır. Gerçek müminlerin nitelikleri ve ahirette kavuşacakları nimetler tasvir edilir. Bunun yanında inkârcıların psikolojik tutumları tahlil edilerek karşılaşacakları cezalar belirtilir. Böylece surenin genelinde inananlara umut, inkârcılara ise uyarı mesajları verilir. (İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 21/201, 202, 203; Bekir Topaloğlu, "Secde Suresi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 36/272.)

Secde Suresi, huruf-ı mukattaa olarak bilinen "Elif-Lâm-Mîm" ile başlar. Ardından, Kur'an'ın vahiy olup Allah katından indirildiği, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından uydurulmadığı ve daha önce hiçbir uyarıcı gelmemiş bir topluluğu uyarmak üzere Allah Resulü'ne Rabbi tarafından gönderildiği bildirilir. (Secde, 32/1-3.) Daha sonra Allah'ın yaratma sıfatı ve mutlak kudreti

ele alınır. Bu bağlamda gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri en güzel şekilde yaratıp yönetenin ve zaman dâhil her şeyi hakkıyla bilen yalnızca Allah olduğu, insanların O'ndan başka başvuracağı gerçek dost ve bir yardımcısının bulunmadığı belirtilir. (Secde, 32/4-7.)

Devamındaki ayetlerde insanın yaratılış süreci ele alınır. İlk insanın çamurdan yaratıldığı, sonrasında insan neslinin önemsiz bir suyun özünden devam ettirildiği ve Allah'ın her insana ruhundan üfleyerek ona hayat verdiği vurgulanır. Böylece basit bir maddeden yaratılmış olan insanın asıl değerinin, Rabbinin ona bahsettiği iştme, görme ve akli idrak gibi sorumluluk gerektiren melekelerle donatılmasından kaynaklandığına dikkat çekilir. Bununla birlikte gerçeği fark edip Allah'a şükredenlerin sayısının çok az olduğu ifade edilir. (Secde, 32/7-9.) Ardından inkârcıların, “Biz toprakta yok olduktan sonra mı, biz mi yeniden yaratılacakmışız?” (Secde, 32/10.) diyerek öldükten sonra dirilmeyi alaya aldıkları, aslında onların Rablerinin huzuruna çıkmayı reddederek sadece ölümden sonra dirilmeyi değil tüm ahiret hayatını inkâr ettikleri vurgulanır. Daha sonra ölüm meleğinin canları alacağı, insanın sonunda Allah'a döndürüleceği, ahireti inkâr edenlerin Rablerinin huzurunda başlarını önlerine eğmiş hâlde: “Rabbimiz! (Gerçeği) gördük ve işittik. Artık şimdi bizi (dünyaya) döndür ki salih amel işleyelim. Biz artık kesin

olarak inanmaktayız.” diyerek büyük bir pişmanlık yaşayacakları, ancak bunun hiçbir fayda sağlamayacağı bildirilir. (Secde, 32/11-12.) Sonrasında Allah'ın, dileyseydi dünya hayatında herkesi doğru yola iletebileceği, fakat bu dünyayı bir imtihan alanı kılarak anlamlandırmayı murat ettiği bildirilir. (Secde, 32/13-14.) Bu nedenle ilgili ayetlerde Allah Teâlâ'nın cehennemi insanlar ve cinlerin bir kısmıyla dolduracağını haber vermesi, onları peşinen mahkûm etme değil, aksine kendilerine tanınan fırsatı hatırlatma anlamı taşımaktadır. (Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Ankara: DİB Yayınları, 2020, 4/353.)

Müteakip ayetlerde (Secde, 32/15-19.) gerçek müminlerin vasıfları sıralanarak bunların, Allah'ın ayetlerine gönülden inanan, ayetler okunduğunda hemen secdeye kapanan, kibirden ve büyüklük taslamaktan uzak duran, Rablerini övgü ile anıp yücelten, geceleyin yataklarından kalkıp korku ve ümit içinde Allah'a dua ve niyazda bulunan, sahip oldukları imkânları başkalarıyla paylaşan kimseler oldukları belirtilir. İman edip dünya ve ahirette yararlı işler yapan bu müminlerin, işledikleri amellere karşılık, tarifsiz nimetlere kavuşacakları ve huzur içinde kalacakları cennetlere girecekleri müjdelenir. Bu ayetlerin devamında inkâr edenlerin varacağı yerin cehennem olacağı, oradan her çıkmak istediklerinde geri döndürülecekleri ve kendilerine, “Yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın.”

denileceği bildirilir. Belki tövbe ederler diye büyük azaptan önce dünyada daha yakın bir azabın tattırılacağı, Allah'ın ayetleri kendilerine hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kimse'nin olmadığı ve günahkârların hak ettikleri cezayı muhakkak bulacakları vurgulanır. (Secde, 32/20-22.)

Surenin sonraki bölümünde ise Kur'an'ın âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirildiği gerçeğinin teyidi için Hz. Musa örneği verilir. Bu bağlamda Hz. Musa'ya da kitap verildiği, onun İsrailoğulları için kılavuz yapıldığı hatırlatılır. (Secde, 32/23-24.) Devamında insanların ihtilaf ettikleri konularda kıyamet günü Allah'ın hüküm vereceği belirtilir. Yaşadıkları bölgelerde dolaşarak helak olmuş geçmiş kavimlerin akıbetlerinden ibret almamaları eleştirilir. Allah'ın kupkuru yerlere su ulaştırıp onunla insanlara ve hayvanlara gıda sağlayan bitki ve ekinler çıkarmasına rağmen inkârcıların hâlâ ibret almadıkları dile getirilir. (Secde, 32/25-27.)

Surenin son ayetlerinde, hesap gününe inanmayan ve bu yöndeki uyarıları hafife alanların, o gün gelip çatığında “iman ettik” demelerinin artık hiçbir fayda sağlamayacağı ve kendilerine ek bir mühlet verilmeyeceği hatırlatılır. (Secde, 32/28-29.) Sure Hz. Peygamber'e hitaben, “Şimdi sen onlardan yüz çevir ve bekle. Şüphesiz onlar da bekliyorlar.” (Secde, 32/30.) ayeti ile sona erer. ■

DİJİTAL EBEVEYNLİK 2

EKRANIN ARDINDAKİ ÇOCUK

Dışarıdan bakıldığında çok eğlendiği görünen çocuklarımız, parmaklarının ucuyla temas ettikleri dijital dünyada, farkına bile varmadan bir kuyunun içine çekiliyor olabilirler mi? Renkli simgeler, hızlı akan videolar, sonu gelmeyen sayfalar... Tüm bunlar yalnızca teknolojinin masum yüzü müdür? Yoksa bu baş döndürücü akış, aynı zamanda neslimizin geleceğini tehdit eden bir düzenin habercisi mi? Dahası, zorbalık, yalnızlık, bağımlılık ve teşhirciliğin kol gezdiği; mahremiyetin silikleştiği karanlık bir bölgenin de olduğu bu mecrâ, çocuklarımızı nasıl bir tehlikenin içine sürüklüyor? Dijital dünya, yalnızca bilgi ve eğlence vadetmiyor; aynı

zamanda çocuklarımızın ruhsal, sosyal ve ahlaki gelişimini tehdit eden görünmez riskler de barındırıyor. Siber zorbalıktan dijital yalnızlığa, ekran bağımlılığından beğeniye dayalı benlik gelişimine kadar pek çok başlık, ebeveynlerin yeni nesil rehberliğini zorunlu kılıyor.

Siber zorbalık, dijital dünyanın görünmeyen ama derin yaralar açan tehditlerinin başında geliyor. “Sen çirkinsin!”, “Bu fotoğrafı neden paylaştın?”, “Seninle kim arkadaş olmak ister ki?” gibi ifadeler, sanal ortamda çocuklarımızın her gün maruz kalabileceği sıradan ama yıkıcı cümlelerden sadece bazıları... Bu tür saldırılar, fiziksel dünyada gözle görülür şekilde beliren

zorbalıktan farklı olarak sessiz, sinsi ve çoğunlukla görünmezdir. Çocuklar ise bu saldırıları çoğu zaman içlerine atar; utanç, suçluluk ya da ebeveynin baskıcı yaklaşımından çekinme gibi nedenlerle sessizliklerini korurlar.

Siber zorbalığın biçimleri yalnızca doğrudan hakaretle sınırlı değildir. Rıza olmaksızın fotoğraf paylaşımı, alaycı yorumlar, dijital gruplardan dışlanma ya da sürekli mesajlara maruz kalma gibi davranışlar da bu zorbalığın bir parçasıdır. Özellikle ergenlik döneminde yaşanan bu tür deneyimler, çocuğun kimlik gelişimini, toplumsal aidiyet duygusunu ve öz güvenini zedeleyer. Bu sessiz saldırılar, çocuğun iç dünyasında görünmeyen yaralar açar, izleri dışarıdan değil davranışların derinliğinden okunur. Uyku bozuklukları, okuldan uzaklaşma, öz güven kaybı hatta kendine zarar verme eğilimleri... Tüm bunlar, çocukların çevrim içi dünyada bir “korunma”ya ne kadar ihtiyaç duyduğunu açıkça ortaya koyuyor.

Peki, ebeveynler bu görünmeyen saldırılara karşı ne yapabilir? Öncelikle güven temelli bir iletişim kurmalı; çocuk kendini güvende hissederek yaşadıklarını anlatabilmelidir. Sürekli kurallar koyan ve denetleyen

bir yaklaşım yerine çocuğun dijital deneyimini yargılamadan dinleyebilen, anlamaya çalışan bir tavır geliştirmek gerekiyor. Bir fotoğrafın altına yazılan kötü bir yorum, çocuğun hafızasında bir ömürlük iz bırakabilir. Bunun için dijital izlerin birlikte gözden geçirilebileceği uygun bir zemin oluşturulmalıdır. Olası bir zorbalık durumunda, içeriklerin kaydedilmesi, öğretmen ve okul rehberlik birimleriyle iş birliği yapılması, gerektiğinde Emniyet Genel Müdürlüğü'nün SİBERAY birimi ve ALO 183 Sosyal Destek Hattı gibi kanallardan destek alınması etkili bir yol haritası sunar.

Zorbalık kadar sinsi bir diğer tehlike de ekran bağımlılığıdır. Gündelik hayatı aksatacak ölçüde dijital medya kullanımı olarak tanımlanan ekran bağımlılığı karşısında pek çok aile ekran süresi sınırları belirlese de araştırmalar bu sınırların çoğunun evde defalarca aşıldığını göstermektedir. Dışarıdan bakıldığında sessizce ekrana bakan çocuk, aslında kendi iç dünyasında bir sessizlik kuyusuna düşmüş olabilir. Algoritmalarla kuşatılmış dijital ekranlar, yalnızlığın, duygusal kaçışın ve bağımlılığın kılıfı hâline gelebilir. Aşırı ekran süresi, dikkat eksikliği, öğrenme zorlukları, uyku bozuklukları, fiziksel hareketsizlik, duygusal donukluk ve sosyal becerilerin gerilemesi gibi çok yönlü sorunlara neden olabilir.

Bu bağımlılık, zamanla çocuğun yalnızca dijital içeriklere değil ekranın sunduğu tepkisiz ama sürekli uyarıcı hâle de bağlanmasına yol açar. Bu ise dijital yalnızlık dediğimiz başka bir sorunu doğurur. Ekran başında geçen uzun saatlerin içinde var ol-

maya çalışan çocuk, gerçek hayatta bağ kurmanın yollarını yavaş yavaş yitirebilir. Yüzlerce takipçisi olsa da yalnız hisseder. Bu yalnızlık hâli, dijital dünyanın sunduğu yüzeysel ilişkilerde daha da derinleşir.

Ebeveynin bu noktadaki rolü, ekrana sınır koymanın yanı sıra anlamlı ve nitelikli alternatifler sunmaktır. Ailecek birlikte geçirilen zamanlar, kitap okuma saatleri, doğa yürüyüşleri, sohbet ortamları, yaşı uygun olanlarla sosyal projelerde yer almak, eş dost ve akraba ziyaretlerinde bulunmak dijital dünyanın sunduğu yüzeysellikten farklı olarak çocuğun zihninde ve kalbinde kalıcı izler bırakır. Dijital molalar vermek, evde model olabilecek davranışlar sergilemek, çocukta zamanla iç disiplini ve ekranla mesafeyi yönetme becerisini geliştirebilir.

Tüm bu tabloya eşlik eden bir diğer kırılma ise çocukların dijital beğeni kültürüne olan bağımlılığıdır. Artık çocuklar, görünür olmak için değil görünürlük üzerinden var olmak için çaba gösteriyor. “Kaç beğeni aldı?” ya da “Kim yorum yaptı?” gibi sorular, onların dijital kimliğini biçimlendiriyor. Bu durum, uzun vadede gerçeklikten kopan, dış onaya bağımlı ve iç tatmini zayıf bireylerin ortaya çıkmasına neden olabiliyor.

Beğeniye dayalı benlik inşası; sürekli karşılaştırma, anlık tatmin, sahte başarı algısı ve özgüven sorunları gibi sonuçlar doğurur. Sosyal medya algoritmalarının belirlediği değer ölçütleri, çocukların gerçek ilişkilerinde karşılık bulamaz. Bu durum, onları derin bir hayal kırıklığına ve duygusal boşluğa sürükler. Ger-

çek dostlukların yerini geçici etkileşimler alır, kalıcı bağlar yerini anlık ilgiye bırakır.

İşte tam da bu noktada, çocuğun duygusal dünyasında derinleşen boşluğu anlamlandırmak ve sağlıklı bir benlik inşasını desteklemek, ebeveynin temel rolüdür. Çünkü çocuk, dijital dünyanın bozuk terazisinde sallandıkça bir yandan iç sesini yitirir, diğer yandan kendi değerini başkalarının onayında aramaya başlar.

Bu kırılma zeminde dijital kimlikten öte karakteri beslemek, dış dünyada görünmekten çok kendi iç değerlerini tanımasını sağlamak ebeveynin esas görevidir. Bu da beğeniye değil emeğe, sonuca değil sürece odaklanan bir yaklaşımı gerektirir. “Bu paylaşımı yaparken ne hissettin?” ya da “Sence bu yorum senin için neden önemliydi?” gibi sorularla çocuk sadece görünür değil anlaşılır da olduğunu hisseder. Birlikte sofraya kurmak, günün sonunda duygu odaklı sohbet etmek gibi küçük ama samimi ritüeller, aile içi iletişimi güçlendirir. Bu sayede çocuk dış onayla değil sabır, merhamet, dürüstlük gibi iç değerlerle yön bulmayı öğrenir. Gerçek dostluğu, vefayı ve emeğin kıymetini evde deneyimleyen bir çocuk, dijital dünyada beğenilmenin değil anlamlı ilişkiler kurmanın peşinden gitmeyi tercih eder. Çünkü bir çocuğun gerçek varlığı ne kadar beğenildiğiyle değil ne kadar anlaşıldığı ve değer verildiğiyle gelişir. Çocuk, gerçekten sevmek ile sadece beğenilmek arasındaki farkı ayırt etmeyi de önce evde öğrenir. ■

İman, bir başlangıç noktasıdır. İnsan onunla yola çıkar, varoluşunun gayesini idrak eder ve hayatını anlamlandırır. O, yalnızca aklın tasdiki değil, aynı zamanda gönlün itminanı, hayat yolculuğunda karşılaşılan fırtınalarda sığınılacak en güvenli liman ve karanlıkları aydınlatan bir nurdur. İman, bireyin eylemlerine anlam ve yön verir; ibadetlere ruh, ahlaka sağlam bir zemin, zorluklara karşı sabır ve metanet, geleceğe dair ise tükenmez bir umut aşılır. Aynı zamanda iman, dünya hayatında mutluluğun ve ahirette de ebedî kurtuluşun anahtarıdır.

İman yolculuğunda herkes eşit başlangıç çizgisine sahip olmayabilir. İnsanoğlu, hayata gözlerini açtığı anda kendi seçmediği bir sahnenin içinde bulur kendini. Kimi zaman huzurlu bir köy evinde, kimi zamanda devasa metropollerin uğultulu karmaşasında açar gözlerini dünyaya.

Hayat yolculuğunun bu başlangıcında, bir annenin huzur veren ninnileri gelir kulaklarına. Bu sadece bir ninni değil, aynı zamanda şefkatin ve güvenin de en saf hâlidir. Bu hayata ilk bakışını atan göz için bir ışık, ürkek yürekler için teselli ve hayat yolculuğunun başlangıcında kulaklarda yankılanan huzur tınısıdır. Kulağına fısıldanan şeyler, onu ya bir caminin huzurlu gölgesine ya da bambaşka bir inancın iklimine taşır. Bu ilk dokunuşlar, hayatın tuvaline atılan ilk fırça darbeleri gibidir; bireyin dünyaya bakışını, değerlerini oluşturup onu benzersiz bir yolculuğa hazırlarken insanlık denilen o muazzam mozaığa farklı bir renk, farklı bir desen katar. Şöyle buyurmaz mı Sevgili Peygamberimiz: “Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.” (Buhari, Cenaiz, 92.) Bu, yaradılışın en saf ve en berrak hâlidir. Sonra onu kucaklayan eller, ona fısıldayan sesler, yani ailesi ve içinde büyüdüğü çevre, bu temiz sahifeye kendi harflerini işlemeye başlar.

Yüce dinimizin fitrat adını verdiği bu temiz başlangıç, henüz hayatın renkleriyle boyanmamış, dünyanın sesleriyle şekillenmemiş, inanmaya eğilimli bir potansiyel taşır ve yaratıcısını bulmaya ayarlı pusula gibidir. Doğuştan iyiliğe, güzelliğe, hakikate ve inanmaya eğilimlidir. Bu sayfaya ilk dokunanlar, ilk harfleri yazanlar anne ve babadır. Çocuklar, anne babalarının ellerinde şekil alan ve gelişen filizlerdir. İlk suyunu onlar verir ve hangi gölgede büyüyeceğine onlar karar verir. Bu açıdan iman, çocuğun kulağına okunan ilk ezan, sofradaki şükür ve büyüdüğü evin atmosferinde yankılanan ilk sestir. Doğan her çocuk, ilk dinî eğitimini, aile içindeki yaşamışlıklarla elde eder. Babanın alnını secdeye koyuşu, annenin ellerini duaya açışı, çocuk için en tesirli derstir. Böylece inanç, soyut bir kavram olmaktan çıkar, sevginin, şefkatin ve güvenin somut tezahürü hâline gelir.

Aile ocağında tüten manevi hava, çocuğun ruhunu ömür boyu ısıtacak ilk ateşi yakar. Bu ilk nakış, yalnızca aile ocağında işlenmez; doğup büyüdüğümüz sokağın sesleri, komşunun ikramı, minareden yükselen ezan sesiyle beslenir. Müslüman ailede dünyaya gelmek, fitrat tohumunun çorak topraklara değil besmelelerle sulanmış, ezan sedalarıyla yeşermeye hazır mümbit bir toprağa düşmesi demektir. Bu bir insan için önemli bir kolaylık, lütuftur. Elbette ki insan, hayat yolculuğunun sonraki aşamalarında farklı yollara gidebilir ve inancını derinleştirebilir. Ancak ona hitap eden şefkat-

İman yalnızca Müslüman ailede doğan insanlara yönelik bir yükümlülük değildir. Her insan, yaratıcısını tanımak ve Allah’a iman etmekle mükelleftir. Ehl-i sünnetin iki ana damarından biri olan Matürîdîlere göre yeri, göğü ve kendisinin yaratılışını gören kimsenin Allah’ı bilmeme konusunda bir mazereti olamaz.

li bir annenin ilk sesi, hayatının fon müziği olmaya devam eder. Müslüman anne babadan dünyaya gelmek, iman edip İslam’ı kabul etmeyi kolaylaştırır ve insan için önemli bir lütuftur. Zira o, imanını ailesinden miras almıştır, gideceği yol bellidir.

İman etmede herkes eşit mi?

İman yalnızca Müslüman ailede doğan insanlara yönelik bir yükümlülük değildir. Her insan, yaratıcısını tanımak ve Allah’a iman etmekle mükelleftir. Ehl-i sünnetin iki ana damarından biri olan Matürîdîlere göre yeri, göğü ve kendisinin yaratılışını gören kimsenin Allah’ı bilmeme konusunda bir mazereti olamaz. Bu noktada, bir insanın imanı elinde hazır bulurken diğerinin iman yolculuğuna bir sıfır geriden başlaması ilahi adaletle nasıl bağdaşır? Müslüman çevrede dünyaya gelmeyen, manevi yolculuğuna dezavantajlı başlayan birey ile Müslüman bir ailenin çocuğu aynı imtihana mı tabi olacaktır? Adalet, herkesi aynı imtihana tabi tutmak mıdır, yoksa herkeşe taşıyabileceği yükü vermek ve ona göre değerlendirmek midir? Müslüman çevrede yetişen birey, imanı hazır bulurken diğeri niçin imana erişebilmek için kurak çölleri aşmak zorundadır? Böylesi sorular, görünüşte haklı gibi görünse de unutmamak gerekir ki adalet, başlangıçların eşitliğinde değil yolculuğun samimiyetinde ve gayretin değerinde tecelli eder. Belki de yaşanan zorluk, iman daha sağlam bir zeminde inşasına yol açacak, ruhu olgunlaştıracak, arayışı samimi kılacaktır.

İnsanın her durumunu bilen Allah, yaşanan bu zorlukları da bilecek, teraziyi kurduğunda, o sarp yokuşta hakikate uzanmaya çalışan bireyin samimiyetini de görecek ve ona göre karşılığını verecektir. Asıl olan yolun nereden başladığı değil kalbin samimiyeti, teslimiyeti ve gidilen yolun bizi nereye götürdüğüdür. Müslüman olmayan çevrede dünyaya gelen bireyin yolculuğu, sisli vadide tek başına yürümeye çalışan insan gibidir. Kalbinin derinliklerinde bir yaratıcıyı sezmek, arayış içine girmek, bulunduğu kültürü ve alışkanlıkları sorgulamak zor olsa da bunu yapabilmek, ciddi bir samimiyet ve cesaret ister; imanın daha samimi temelde oluşmasını sağlar. Çünkü bu, kişinin gerçekliğe ulaşmak için çetin yollardan geçmeyi, daha fazla soru sormayı, yaygın kabullerle, kültürel önyargılarla mücadele etmeyi de gerektirecektir. Ancak bu zorluklar, onun arayışını daha samimi, imanını daha köklü kılabilir. Sonsuz kudret ve merhamet sahibi Allah, her kalbi, her çabayı ve her samimi arayışı en iyi bilendir. Başlangıçtaki farklılıklar, belki de ilahi adaletin sonsuz merhameti ve bilgeliği karşısında yeniden anlam kazanacak, her kul kendi şartlarına göre, kendine özgü imtihanını yaşayacaktır. Çünkü Allah mutlak adalet ve hikmet sahibidir. Kimseye de taşıyamayacağı yükü yüklememez. (Bakara, 2/286.) Yetişkin insanın taşıyacağı yük ile bir çocuğun taşıyacağı yük aynı olmadığı gibi, değişik imkân ve bilgi düzeylerindeki insanların sorumlulukları da aynı olmayacaktır. Yükümlü olmanın

şartı (akıl/buluğ) herkes için aynı olsa da bu yükümlülüğün boyutları, kişinin imkânlarına, vüsatine göre şekillenecektir.

Diğer taraftan iman etme/hidayet konusunda, ailenin ve çevresel şartların etkisi olabilse de iman özünde insanın iradesine dayanır ve özü gereği ihtiyari bir durumdur. Doğru yolu bulma ve iman etme, yalnızca coğrafi veya ailevi bir miras olmayıp insanın kendi tercihini ve gayretini de gerekli kılan bir durumdur. Tabii ki Müslüman bir ailede dünyaya gelmek, hakikate ulaşma noktasında önemli bir kolaylıktır ve bu, tohumun ekime hazırlanmış verimli bir toprağa düşmesi gibi bir şeydir. Ancak unutmamak gerekir ki tohumun filizlenip büyümesi ve meyve verebilmesi için yalnızca toprağın verimli olması yeterli değildir. Aynı zamanda tohumun kendi iç potansiyelini harekete geçirmesi, güneşten ve sudan istifade etmesi de gerekir. Çok olumsuz şartlarda bulunan bir tohumun da sonradan uygun şartlar oluştuğunda ağaca dönüşmesi ve meyve verebilmesi mümkündür. Burada belirleyici olan bireyin kendi iç potansiyeli yanında hakikati arama yolundaki samimiyet ve kararlılığıdır.

Yüce Allah, insanın özüne, doğruyu yanlıştan ayırt etme potansiyeli/fitrat yerleştirmiş ve insanda Yaradan'ın varlığına ilişkin fitri bir arayış mevcuttur. İnsan, kendisine ilahi mesaj ulaşmamış veya ulaşan mesaj tahrif edilmiş olsa da kendisini var edeni arayıp bulmakla mükelleftir. Peygamber gönderilmeyen toplumlar

bağlamında, “Biz bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz.” (İsra, 17/15.) ayeti, bazı yükümlülükler konusunda bir muafiyet sağlasa da bu, kişinin özünde var olan sezgi ve potansiyel ile yaratıcısını aramaya engel değildir. Bu arama çabası ve yöneliş bile başlı başına değer taşır. Bu durumda olan kişi samimi arayışına, fitratına ne kadar sadık kaldığına, iyiliğe ve doğruluğa ne kadar yöneldiğine göre imtihana tabi tutulabilir. Bu nedenle onların özlerinde var olan o fitri sese ne kadar kulak verdikleri önemlidir.

Daha fazla sorumluluk

Müslüman anne babaya sahip olmak, manevi yolculukta önemli bir kolaylık olsa da aynı zamanda önemli bir sorumluluk ve zorlu bir imtihanın başlangıcıdır. Bu, bir lütuf olsa da onu korumak ve sürdürmek de önemlidir. İçinde yaşadığı bu manevi iklim, bir lütuf olduğu kadar, aynı zamanda omuzlara yüklenmiş bir emanettir. İnsanın bu lütfu kalıcı zannetmesi, rehavete kapılması onu sıradanlaştırır. Bu ise inancın insanın gönül dünyasına kök salıp yeşermesini engelleyerek sadece atalardan intikal eden içi boş bir görünüme indirger. Hazır bulunan bu imana bilinçli bir sahiplenme ile amel ve güzel davranışlar eşlik etmezse gönül dünyasında bir karşılık bulmaz ve şekilden öteye de geçemez.

Bireyin imanının dönüştürücü gücünü hayatına yansıtması, ahlakını onunla güzelleştirmesi ve onu sadece bir kimlik

“

**Çocuklar, anne babalarının ellerinde
şekil alan ve gelişen filizlerdir. İlk
suyunu onlar verir ve hangi gölgede
büyüyeceğine onlar karar verir.
Bu açıdan iman, çocuğun kulağına
okunan ilk ezan, sofradaki şükür
ve büyüdüğü evin atmosferinde
yankılanan ilk sestir. Doğan her
çocuk, ilk dinî eğitimini, aile içindeki
yaşanmışlıklarla elde eder.**

”

kartı olarak değil varoluşunu anlamlandıran bir pusula olarak görmesi gerekir. Müslüman çevrede doğup büyüyen insanın, iman etme ve güzel davranışlarda bulunma sorumluluğu da erken başlar. Müslümanlığı en güzel şekilde temsil ederek yaşantısıyla iyi bir örnek olmak, Müslüman çevrede yetişmeyen insanlara ilahi mesajın doğru biçimde ulaşması açısından da önemlidir. Bu yapılmadığı takdirde “başlangıç avantajı”, kişinin ruhunu beslemeyen, onu daha iyi bir insan kılmayan, aksine onu atalete, tembelliğe sürükleyen bir engelle dönüşebilir.

Görüldüğü gibi Müslüman anne babadan dünyaya gelen kimse için “kolaylık” görünen şey, aynı zamanda daha ince bir hesabı, daha büyük mesuliyeti de beraberinde getirir. Ona verilen bilgi ve imkânlar, bir avantaj olduğu kadar aynı zamanda emanettir. İnsanın emanete riayet etmesi, onu en güzel şekilde değerlendirmesi beklenir. Onun imtihanı, bu nimetlerin rehabetine kapılmamak, şükrünü eda etmek, öğrendikleriyle amel etmek ve başkalarıyla paylaşmaktır. Mesele kimin hayata avantajlı başladığı değil kimin, kendisine verilenlerle en iyi şekilde yarıştığı, fıtratına sa-

dık kaldığı ve Rabbinin rızasını kazanmak için samimiyetle gayret gösterdiğidir. Bu hayat yolculuğunda aslanan, hangi noktadan başladığımızdan ziyade, hangi hedefe doğru, ne tür bir azim ve samimiyetle yürüdüğümüzdür. İlahi adalet, her bir bireyin eşsiz hikâyesini, tüm karmaşıklığı ve derinliğiyle kuşatır ve en nihayetinde herkes, sadece kendi kazandıklarıyla ve kendi imkânlarıyla hesaba çekilecektir. Bu bilinç hem sorumluluklarımızı idrak etmemize hem de Allah’ın sonsuz rahmet ve adaletine olan güvenimizi pekiştirmemize vesile olmalıdır. ■

AHŞAP SANATINDA ULAŞILAN MÜNTEHA

Naht Sanatı

Naht: Mesut Dikel

Ahşabın hikâyesi de tıpkı insanınki gibi toprakta başlar. Belki de bu sebeple aralarında fitri bir bağ ve yakınlık vardır. Ağaç, insanlık için yaratılmıştır. İnsan ise ağaçla hemhâl olduğunda yaradılışında var olan bir ihtiyacın karşılandığına şahit olur, âdeta huzur bulur. Mayası birdir onların. Toprağın bağrında bir serüven başlar ve bu öylece sürüp gider. İşte sanat tam da bu esnada devreye girer. Aralarındaki bağın daha uzun bir ömre sahip olması, sevgiyle dokunuş neticesinde estetik ve sanatsal bir paye alması, insan ve ağacın bir ömür birlikte anılması, naht sanatı ile gerçekleşir.

Evet, nasıl ki toprak, ağacın habitata ise insanın da fitri olan habitata ağaçlarla müzeyyen bir mekândır. Kadim zamanlarda çok daha fazla örneklerine rastladığımız ağaç ve insan birlikteliği günümüzde sanatın mihmandarlığında onları sevgi ve muhabbetle ağırlamaktadır.

Ağaçta insanın ruhuna esenlik veren bir cihet vardır. Bu yüzden insan ferahlık ve huzura onların yanı başında kavuşur. Naht sanatı, bir yandan bu huzuru ruhlarımıza hissettirirken bir yandan da yaşanmışlıkları, vefayı, özveriye üzerinde sergiler.

Tüketimden öte, üretime meyyal ruhların harcıdır sanatla iştigal. Kadirşinaslığın nişanesidir. En küçük bir ayrıntıda saklı eserlerin üzerinde uzun uzun tefekkür etmeye

sebeptir. Bu yönüyle ruhlarımızı vefayı, kıymet bilmeyi öğretir. Bütün geleneksel İslam sanatlarında olduğu gibi naht sanatında da asıl gaye Allah'ı bulmak ve inanç yolculuğuna revan olmaktır. Bu sebeple sanatta daima insanın inancının yansımaları görülür.

Genellikle ahşap malzemenin kıl testere ile hassas bir şekilde kesilerek başka bir zemine uygulanması yahut oyma, kakma, yontma gibi işlemlerle suret bulması şeklinde icra edilen naht sanatı, motif ve desenlerinin güzelliği ile büyüler görenleri. Nahhatlar el ayarı hassas, ruhları nahif ve duygusal insanlardır. Öyle olanlar mı nahhat olur, yoksa naht sanatı mı insanı bu arzu edilen ahşenü'l-hâle bürür bilinmez, lakin aşikâr olan şudur ki insan naht sanatı ile icra edilmiş tüm eserlerde bu farklılığı görür. Sadelik, zarafet ve incelik, ilk bakışta göze çarpan hususiyetlerdir. Hele ki harcanan emek, verilen zaman, gösterilen özen ve hassasiyet bambaşka bir yere çıkarır müşahede edenlerin gözünde naht sanatını.

Hat sanatı ile bütünleşmiş olan naht sanatı insana ilahi sanatı hatırlatan tesirli bir ilan edici olur. Onun çağrısı ile işit-

mez kulakların duyması, bakıp da görmeyen gözlerin müşahade ve tefekkürü vuku bulur.

Naht sanatı yüzyıllardır, mihrap, cami kapısı, mimari eserlerde karşımıza çıkarken günümüzde; rahle, sandık, Kur'an mahfazası gibi formlara da bürünmüştür. Bazen bir tabloda ibretler dağıtır dünyaya hanından geçen yolculara. Naht sanatı, bazen bir mahfaza bazen de bir rahle olup Mushaf'ı taşımakla şeref-yab olur.

Naht sanatı, ağacın canlı hâlindeki fevkalade güzelliğini, sonrasında da devam ettirmesi açısından insanın hayatıyla benzerlik arz eder. Evet, insanın hayatı güzel olduğu gibi ölümü de elbette güzel olmalıdır ve bunu hatırlatan naht sanatı da bir ibret tablosu olarak akıllarda kalır. Sanat güzeldir lakin Allah'ı ve insanın vazife-i asliyyesini ihtar eden sanat en güzeldir. Merhum şair Necip Fazıl Kısakürek'in dediği gibi:

Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış;

Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış...

Ne mutlu geleneksel İslam sanatlarının ışığında, ebediyete ulaştıran yolun yolcusu olanlara. ■

”

Ağaç, insanlık için yaratılmıştır. İnsan ise ağaçla hemhâl olduğunda yaradılışında var olan bir ihtiyacın karşılandığına şahit olur, âdeta huzur bulur. Mayası birdir onların. Toprağın bağrında bir serüven başlar ve bu öylece sürüp gider.

KIRILGANLIĞIN TERAZİSİ

|| Seda Nur ÇETİNKAYA

Bazı sabahlar uyanmak değil de uyanıklığa katlanmak zor gelir insana. Perdeden sızan ışık, odanın sessizliğinde bir hakikat gibi asılı durur. Eşyalar yerli yerindedir. Her şey dışarıdan bakıldığında normal görünür. Bardaklar dizili, kitaplar rafında, perdeler hafifçe kıpırdıyor... Ama içeride, göğsün tam ortasında bir boşluk... Ne ses verir ne de belirgin bir ağrı bırakır. Ama oradadır. Varlığı görünmez, yokluğu taş gi-

bi... Bir ağırlık gibi taşır insan onu. Adını bilmeden, sebebi ni sormadan, sadece taşır. Zamanla fark edersin ki bu eksiklik hissi, yalnızca büyük kayıpların değil, ertelenmiş duyguların da yankısıdır. Söylenmemiş bir cümle, yarıda kesilmiş bir bakış, cesaret edilememiş bir adım... Hepsi içimizde tortu bırakır. Suyun dibine çöken ama asla tamamen kaybolmayan tortular gibi. Ne zaman ki bir dalga geçer içimizden bir ses, bir koku, bir yüz işte o tortular karışır yeniden gün yüzüne. Ve biz, sandığımızdan daha kırılğan olduğumuzu anlarız.

İnsan kırılğandır. İnkâr etmenin, saklamanın, cilalamanın faydası yok. En dayanıklı görünenin bile bir yerinde bir çatlak vardır. En dik duran bile, gecenin bir yarısı kendi içindeki labirente yolunu kaybeder. Bunu itiraf etmek zayıflık değil, bilgeliktir aslında. Çünkü insan, ancak kırılabilir olduğunu kabul ettiğinde güçlenmeye başlar. Güç, her şeyi bastırmakta değil; acıyı tanımakta, kabul etmekte ve onunla yaşamayı öğrenmektedir. Kendine yetmek meselesi de buradan çıkıyor.

Ne büyük bir beklenti bu. Koca bir yük... “Kendine yet!” diyorlar. “Başkasına ihtiyaç duyma, dayanıklı ol, kendi başının çaresine bak.” Ama kimse sormuyor: Peki ya insanın, kendi kendisini taşıyacak hâli yoksa? Ya omuzlarındaki yük, tek başına taşınamayacak kadar ağırsa? O zaman ne olacak? Sessizce çöküp kalacak mıyız bir köşeye? Hayır. Aslında mesele tam da burada başlıyor. İnsan, tek başına tamamlanamaz. Başkasıyla değil, başkasının gözlerinde kendisini görerek, başka bir sesin yankısında kendi iç sesini duyarak çoğalır. Bazen bir cümle olur bu: “Ben de öyle hissediyorum.” Bazen bir sessizlik; sadece yanında durmak, hiçbir şey demeden. İnsan anlaşılacak ister. En karmaşık duygularının bile bir başkasında yankı bulmasını, bir sesin içindeki “sen de yalnız değilsin” vaadini... Fakat bu, her zaman mümkün olmaz. Çünkü dünya çoğu zaman hızlı, gürültülü ve acımasızdır. Kimse kimseyi duymaya vakit ayırmaz. Herkes kendi terazisini taşımakla meşguldür. Bu yüzden insan, zamanla kendi içine kapanır. Kırıklıklarını göstermemeye,

duygularını parantez içine almaya, fazlalıklarını budamaya başlar. Sadeleşir ama eksilir. İçten içe yitirmeye başlar bir şeyleri. Belki kendiliğini, belki umutlarını... Yine de insan dirençlidir. Belki de en çok burada başlar direniş: Kendine rağmen ayakta kalmakta. Dışarı çıkıp hayata karışmakta, gülümsemeyi unutmamakta... Bazı sabahlar sırf bu yüzden değerlidir. Çünkü kendine karşı kazandığın bir zafer gibidir, küçük ama gerçek. Ve bu zaferlerin toplamı, yaşam dediğimiz büyük resmi oluşturur. İnsan zamanla şunu da öğrenir: Güçlü olmak, duvar örmeyle değil, duvarların arkasını da gösterebilmekle ilgilidir. Ben iyiyim yalanının arkasında susan bir kalbin çılgınlıklarını duymak... Ve sonra cesaret edip o çılgılığı kendine duyurmak. Bazen yazıyla, bazen müzikle, bazen sadece gözlemlerle anlatmak. Çünkü bazı şeyler dile gelmez ama varlığı inkâr edilemez. Bir arkadaşınla konuşurken dilin sürçer de asıl söylemek istemediğin şey dökülürverir ağzından. İçinde tuttuğun o cümle, o kırılgan parça. İşte o an, gerçek bir temas gerçekleşir. İnsan, en çok o zaman kendine yaklaşır. Çünkü içindekiyle yüzleşmiştir. Kendi aynasına bakmıştır. O anlar çoğaldıkça hayat daha derin bir anlam kazanır. Bazen sadece bir defter açarsın. Sayfalarına dökülürsün. Kalem kâğıda değil, kalbine dokunur. Cümleler yuvarlanır içinden, nereden geldiğini bilmediğin imgelerle. Ve fark edersin: İçinde birikenleri söylemeden yaşamaya çalışmak, suskun bir yara gi-

bi taşımaktır kendini. Konuştukça kabuk bağlar. Sustukça kanar. İnsanın iç dünyasında bir terazi vardır. Her gün yenden kurulur. Bir kefesine kendini koyarsın, diğerine beklentilerini. Birine sabrını, diğerine kırgınlıklarını. Dengede tutmak zordur. Çünkü yaşadığın her şey, seni senden biraz daha uzaklaştırabilir. Ama bu teraziyi yargılayıcı değil, anlayıcı bir yerden tutmak gerekir. “Neden böyle hissediyorum?” demek yerine, “Bu his ne anlatmak istiyor bana?” diye sormak... Kendine merhamet göstermek. Çünkü kendimize acımasız olmayı en çok biz öğrenmişizdir. Bu yüzden bazı günler sadece oturmak gerekir. Bir çiçeğe su vermek, sokağın köşesindeki kediyi izlemek, sessizce pencereyi açmak... Bunlar küçük gibi görünür ama insanı insana bağlayan, ruhu yerle buluşturan şeylerdir.

Hayat, büyük kararlarla değil, küçük farkındalıklarla değişir. O farkındalıkların içinde, kırılganlığın da bir yeri vardır. Ve ona sahip çıkmak, kendine sadık kalmak demektir. Çünkü bazen kırılgan olmak, hayata daha çok dokunmaktır. Sertleşen eller değil, titreyen parmaklar anlatır hakikati. Güçlü görünmenin altında saklanan boşluğu değil, o boşlukla barışabilmiş olmayı ister insan. Çünkü o boşlukla yaşamak, insani bir deneyimdir. Herkesin içinde bir boşluk vardır. Ve o boşluk, zamanla biçim değiştirir. Bir tür odacık hâline gelir. İçinde sesini yankılayan bir mağara gibi. Kimi zaman

acı, kimi zaman umut, kimi zaman yalnızlıkla dolar. Bir gün gelir, o boşluğa bir ışık süzülür. Hiç beklemediğin anda, hiç ummadığın bir yerden. Belki bir çocuk kahkahasıdır, belki eski bir mektup, belki yıllardır görmediğin bir dostun sesi. O ışık içeri sızdığında anlarsın: Hiçbir şey tamamlanmak zorunda değil. Hiçbir yara tamamen kapanmak zorunda değil. Ama hepsiyle birlikte yaşamak mümkün. Ve o gün, kendi terazini yargılamadan eline aldığı anda; yaşadıklarını, kırıldıklarını, affettiklerini ve affedemediklerini aynı kefeye koyabildiğinde, belki ilk kez kendi ağırlığıyla barışmış olursun. Eksik ama gerçek. Yarım ama sahibi. Çünkü kırılganlık bir eksiklik değil, bir varoluş biçimidir. Onu onurla taşıyabilenler, bu dünyayı biraz daha insanlaştırır. Ve belki de en çok onlar kalır hatırdaki, çünkü hayatın sert taşlarına rağmen, içlerinde bir yerleri yumuşak bırakabilmişlerdir. ■

EDEBİYAT VE SOFRALAR

R. Gazel DEMİR

“Haydi, sofraya hazır!” Ne hoş bir seslenmedir bu cümle; hele bir de anne sesiyle erişmişse kulaklara, ruha dokunan bir bestenin güftesi oluverir bir anda. Tüm koşturması, gürültüsü ile akıp giden yaşamın içinde ayakta geçirilen öğünlerden biri değildir sofralar. Hep bir yerlere yetişme telaşında olduğumuz zamanlardan ayrı bir yerde durur. Bizleri de durdurur böylece. Onca hengâmenin arasında derin bir soluk aldırır. Üstelik sadece yemek vakti değildir sofralar bizler için. Bir araya gelebilmenin, paylaşmanın, buradayım demenin bir yoludur. Sevinçli cıvıltılar kadar bağırmaların da olduğu, kederin mutlulukla yan yana durduğu,

sözlerin yanında suskunlukların da anlamlı olduğu sahnelerdir sofralar. Edebiyat, bu sahnelerde yemeği hem somut hem mecaz olarak işler; hayatın pek çok sahnesini de böylece kelimelerle kurduğu sofralarla yaşatır bizlere. Kadim zamanlardan günümüze, Halil İbrahim sofralarından iftar sofralarına, yer sofralarından ziyafet masalarına dek süren sofraya yaklaşımımız varlığa yaklaşımımızı, dünyayla kurduğumuz ilişkiyi özetler aslında. Edebiyat, sofralar üzerinden insanı, toplumu anlatır. Bu yüzden sofralarda sadece ne yenildiği önemli değildir. Zira kimlerle, nasıl ve neden yenildiği de edebiyatın anlatı dünyasında oldukça kapsamlı bir yer alır. Edebiyatta yemek sadece hayatta kalmak için biyolojik ihtiyaç değildir, sosyal bir törendir. Sofra başında çocuklar büyür, aile fertleri konuşur, dertleşir, tartışır, kavuşmalar kadar ayrılıklar yaşanır, dostlar küser, küsler barışır. Her milletin belleğinde bir sofrası, yemek kültürü, yemek masası, o masanın üstünde çeşit çeşit yemekleri, etrafında türlü türlü insanları vardır ancak Türk edebiyatı kadar sofrayı bu denli edebîleştiren, sofradaki her bir lezzeti, kokuyu, hissi kelimelere dökeni pek yoktur. Türk edebiyatında yemek, sadece karın doyurmaz; karakterleri inşa eder, kültürü taşır, zamana dirençli bir kimlik oluşturur.

Dede Korkut hikâyelerinden bu yana sofralar bir anlatı mekânıdır edebiyatımızda. O hikâyelerde sofraya misafirlik, cömertlik, yiğitlik kavramlarının merkezindedir. Hikâyelerde Han tahta geçtiği zaman veya bir av dönüşünde bir toy düzenleyip “attan aygır, deve-den buğra, koyundan koç kırıdırıp” halkın karnını doyurur. Bey, kurduğu sofralarda kimseyi aç bırakmayandır.

Keloğlan hikâyelerinde Keloğlan’ın arkadaşlarıyla bir araya gelerek yemek yediği sofralar dostluğu, dayanışmayı bir arada olanın kıymetini anlatır. Nasrettin Hoca hikâyelerinde sofralar Hoca’nın akıllıca çözümleri ve mizahi anlatımı için sıkça kullanılır. Nasrettin Hoca’nın sofraya başında yaşadığı olaylar hem insan doğasının mizahi yanlarını gözler önüne serer hem de toplumsal eleştiriler içerir.

Divan edebiyatının şatafatlı sofralarında yemek bir estetik unsurdur. Şerbetler, sofralarda dizili gülsuyu kokulu tatlılar ihtişamlı zamanları anlatırken mecazlar, simgeler, mazmunlar ilahi aşktan, vuslattan haber verir.

Tanzimat dönemi ve sonrasında eserlerde çoğu zaman dönemin ruhu, anlatılan sosyal çevre, karakterin iç dünyası sofraya ile açığa çıkar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Mithat çizgisinde yazdığı eserlerinde sofraları alatur-

ka-alafranga çatışmasıyla kurar. Şipsevdî romanında Avru-pa’dan ülkeye dönen Meftun, oradan getirdiği adabımuâşeret kitabıyla diğer aile bireylerinin yaşantısını alafranga bir şekle sokmaya çalışır. Meftun’un aileye yeni bir biçim verme çabası sofraya kültürü üzerinden ele alınır.

Reşat Nuri Güntekin’in Çalıkuşu romanında Feride’nin misafiri olduğu konak sofralarında insanların sofraya oturmuş biçimleri, yemek yeme adabı ve konuşmaları dönemin değerlerini gözler önüne serer. Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* romanındaki köylü sofraları savaş sonrasındaki fakirliğin bir sembolüdür. Bu zıt sofralar sadece toplumun sınıfsal ve kültürel çeşitliliğini ortaya koymakla kalmaz yaşanan dönemin anlaşılmasını da sağlar.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı eserinde anlattığı yemeklerle hem geleneğin varlığını sürdürme çabasını hem de modernleşmenin sancılı zamanlarını anlatır. Halit Ayar’ın kurduğu şatafatlı sofralar, yeni burjuvazi yaşantısının modernlik çabalarını yansıtır.

Tanpınar’ın *Huzur* romanında ise sofralar şehrin yavaş yavaş silinen incelikli, zarif kültürünü yansıtır. Mümtaz ve İhsan Bey’in evindeki kahvaltı sofraları, ikinci çayları... Bu sofralar eserde sadece bir dekor değildir; yaşamın

ritmini, zamanın akışını, eski İstanbul'un kültürünü ve gör-güsünü anlatır. Roman boyunca sofralar, yemekler geçmişin direnen yüzü olarak karşımızda durur. Tatlar ve yemekler geride kalan dünyanın tanıkları olarak kaybolan bir estetiği temsil eder.

Safiye Erol yemeği ve sofrayı romanlarında oldukça önem-ser. Karakterlerinin sofralarını ayrı ayrı tasarlar. Ancak belirt-mek gerekir ki Erol'un eser-lerinde kendi sofrasını kuran kahraman sayısı çok azdır. Ya-zarın dört romanında yemeğini kendi pişiren üç örnek vardır. Bu üç örnek de fakir ve orta hâle yakın üç evi temsil eder.

Samiha Ayverdi, *İbrahim Efen-di Konağı* romanında Hacı Sü-leyman Ağa Yalısı'ndaki gün-delik ikramların yoğun olduğu saatlerin gece vakitleri oldu-ğunu söyler. Yalıdaki gece ha-yatının ilk ikramı akşam yeme-ğidir. Ailenin tüm fertlerinin bir araya toplandığı sofranın ha-zırlanmasında birçok hizmet-linin görevi vardır. Birbirinden güzel sini, peşkir, çatal kaşık-lar sofraya özenle yerleştirir-ilir; leğen-ibrik ve havlu tutan halayıklar yerlerini alır. Akşam sofrasının itina ile hazırlanma-sından sonra, hane halkı sofraya başındaki yerlerini alır. Bundan sonrası hizmetçilerin hünerle-rini gösterme zamanı gibidir. Zira elinde peşkirle bekleyen hizmetçi, usta bir şekilde, peş-kiri oturanların tam dizlerine gelecek biçimde yayıverir. Ay-verdi'ye göre bu sahne, aile sofrasının şiiir tarafıdır.

”

Roman ve hikâyelerde olduğu gibi şiiirimizde de sofralar oldukça mühimdir. Sofra başlarında okunan şiiirler kadar sofralardan bahseden şiiirler de edebiyatımızda göze çarpar. Şiiir, sofraya kurmayı değil doymayı anlatır. En sade satırlar dahi biz okurların damağında ruha dokunan bir tat bırakır.

Sofralar her zaman bir ara-ya gelişi, birlikteliği anlatmaz edebiyatımızda. Kurulsa da kimsenin gelmediği sofralar da vardır. Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ı Bay C. kendi kendine yemek yerken aslında yaşadığı aidiyetsizliği anlatır. Sofra bu-rada kurulmuş olsa da boş bir masadır. Bay C.'nin toplumla kuramadığı ilişki, bir yalnızlık manifestosuna dönüşen tek başına yediği bu yemeklerdir. Sofra karşımıza *Aylak Adam*'ın içsel boşluğu olarak çıkar ki-tapta böylece.

Latife Tekin'in romanlarında kadınlar sadece yemek yap-maz; aynı zamanda kaderleri-ni pişirir. “Nişandan bir hafta evvel, Akçalılı kadınlar topla-nıp Atiye'ye yardıma geldiler. Dağlar gibi yufka kayıldı, ho-şafklar kaynatıldı, baklavalara açıldı.” *Sevgili Arsız Ölüm* kiti-bindeki bu cümleler, kurulan sofralarda kadınların birbirine nasıl kenetlendiğini, hayatın içinde yaşayan ritüeller oldu-ğunu gösterir. Birlikte yapılan bu hazırlıklar sadece yemek değil bir hayat deneyiminin paylaşımıdır. Yazarın yoksul semtleri anlattığı eserlerinde kenar mahallelerdeki kadınla-rın kurdukları sofralar sadece açlığı doyurmak için kurulmaz. O sofralar umudun da sofrala-rıdır.

Ayfer Tunç gibi çağdaş yazar-larda kadın karakterler için mutfak ve sofraya fiziksel bir alan olmaktan çıkıp duygusal bir zemine dönüşür. Karak-terin iç dünyasına ayna olan sofralarda karakterin kendini

anlatışı özel bir yer tutar. *Yeşil Peri Gecesi* romanında karakterin ailesiyle mutlu yaşantısı, bir arada olmaktan duydukları huzur, uzun uğraşlar sonucu pişen yemekler, özenli sofralar etrafında geçen uzun saatlerle anlatılırken yine ana karakterin bir kaza sonucu dağılan ailesi ve babasının yaşadığı ruhsal sıkıntılar sofralarda yenilen yemeklerle anlatılır.

Roman ve hikâyelerde olduğu gibi şiirimizde de sofralar oldukça mühimdir. Sofra başlarında okunan şiirler kadar sofralardan bahseden şiirler de edebiyatımızda göze çarpar. Şiir, sofrayı kurmayı değil doymayı anlatır. En sade satırlar dahi biz okurların damağında ruha dokunan bir tat bırakır.

Didem Madak'ın şiirlerinde sofraya konan reçeller bir anenin kızına aktardığı mirastır, sevinince renk renk dizdiği kalbinin raflarından indirdiği.

Mehmet Akif'in savaş yıllarının yoksulluğunu *Kocakarı ile Ömer* adlı şiirinde geride kalan çocukların bakımını üstlenen çok sayıda kadının fakirlik ve sefalet sebebiyle kuramadıkları sofralar, pişiremedikleri yemekler üzerinden dile getirir.

Necip Fazıl Kısakürek, ölüm gerçeğini yok sayan ve dünya nimetlerine dalan insanın düştüğü durumu *Sofra* şiirinde, "Doymayan nefis, gözünü kara toprak doyursun! / Soframıza açlığı besleyenler buyursun!" dizeleriyle gözler önüne serer.

Hayatını diriliş neslinin yetişmesine adanmış Sezaî Kara-

koç'un *Hızır 40 Saat* şiirinin özellikle 24. kısmında sofralardan bahsedilir. Çocuklukta ki güz oruçlarının iftar sofraları da anlatılır, ikindi Kur'an'ından sonra gönül azığı bir ekmek olan sofralar da. Okudukça aldığımız tattan anılar ki şiirin kendisi de bizlere açılmış bir gök sofrasıdır.

Sofralarda tatlar değişse, nice yemekler yense, anlar yaşanıp geçse de sofraların etrafında yaşananlar, söylenenler belleğimizde bizimle kalır. Üstünden ne kadar vakit geçse de hâlâ okurken o mis gibi yemeklerin kokusu burnumuza geliyor, damağımızdaki tatlar zihnimizde canlanıyorsa edebiyat soframızda her şey taze kalabildiği içindir. Elimize aldığımız her kitap bizi bir sofraya davet eder. Tadı anlamda saklı olan sofralar kitaplarda bizi bekler. ■

EVLİLİK ÜZERİNE...

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

İnsan yarımındır ve diğer yarısını bulduğunda tamamlanır. İnsanın iç dünyasındaki huzur ve hayatındaki nizam, büyük ölçüde noksanını ikmal etmesine bağlıdır. Bu açıdan evlilik, söz konusu tekâmül sürecinin önemli bir adımını ifade eder. İnsanın kemalat yolculuğunda aile kurumunun etkin bir rolü vardır. Gerçekçi bir anlayış, doğru bir tercih ve ulvi bir amaçla kurulan aile, kişinin noksanını tamamlar; onu ruhsal açıdan olgunlaştırır, huzur, güven ve esenlik iklimine ulaştırır.

İnsanın beşerî gereksinimlerini meşru yoldan temin edebilmesi, hayatını nefsanî dürtülerden müstağni olarak sürdürebilmesi ve neslini sağlıklı bir şekilde devam ettirebil-

mesi, ancak aile kurumuyla mümkündür. Bu anlamda ailenin yerini dolduracak alternatif bir sosyal yapı bulunmamaktadır. Nitekim insanoğlunun yeryüzü serüveni aileyle başlamış ve onunla devam edegelmiştir. Bununla birlikte aile, insanın hayat yolculuğundaki en temel ihtiyacı olan huzur ve güven ortamının temin edilmesi bakımından da önemli bir işleve sahiptir. Ancak, ailenin bu işlevinin tam anlamıyla işlerliği, başta eşler olmak üzere aile bireylerinin birtakım sorumlulukları hassasiyetle gözetmesine bağlıdır. Bu bağlamda bir Müslümanın en temel sorumluluğu, İslam'ın aile adabı olarak teklif ettiği hukuki ve ahlaki ölçülere riayet etmektir. Zira hu-

kukun ihlal ve ahlakın ihmal edildiği durumlarda aile hayatının kargaşa, kavga ve kriz ortamına dönüşmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Açıkçası sosyal hayatta huzur ve güvenin temeli, hukuk ve ahlaktır. Bu sebeple İslam, toplumun özü olan ailenin kuruluşundan işleyişine kadar her aşamasını hukuk kuralları ve ahlak ölçüleri ile çerçevelemiştir. Hiç şüphesiz bütün aile fertleri için ideal bir huzur ve güven iklimi, ancak söz konusu kural ve ölçülere riayet edildiğinde hâsıl olacaktır. Bu durum, aynı zamanda bu konudaki insan faktörünün önemini de ortaya koymaktadır. Zira aile kurumunun niteliği, onu oluşturan kişilerin inanç, bilinç ve kültür düzeyleriyle

yakından ilişkilidir. Onun için güçlü, güvenli ve huzurlu bir aile yuvası kurma süreci, iyi bir eş tercihiyle başlar. İyi bir eş, iyi bir aile demektir. İyi bir aile de huzurlu bir hayat ve güvenli bir gelecek demektir. Bu anlamda, "...Evlenirken dindar olanı tercih et ki bereket/huzur bulasın." (Buhari, Nikâh, 15.) nebevi tembihi, iyi bir aile kurmanın öncelikli şartı hususunda son derece değerlidir.

Eş seçiminde birincil kriter olarak tavsiye edilen dindarlıktan maksadın iman ve istikamet üzere bir hayat yaşama gayreti olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Dindarlığın en temel ölçütü ise kişinin Allah ile bilişsel, duygusal ve ruhsal irtibatıdır. İman ile tesis edilen bu irtibat, hayata söz, tavır ve davranış olarak yansır. Nitekim Allah'a yakinen iman eden bir kimse, O'nun her an kendisini murakabe ettiğinin farkındalığıyla dosdoğru bir hayat yaşama gayreti içinde olur. Hâliyle böyle bir kimsenin evliliği de ibadet bilincinin bir tezahürü olacaktır. Bu bilince sahip olan eşler, elbette evlilik akdine ve ahdine daima sadık kalarak birbirlerine huzur ve güven verecek; birbirlerini her açıdan tamamlamanın ve birbirlerinin vakarını, onurunu, haysiyetini korumanın gayreti içinde olacaktır. Böylece aile kurumu hem kendileri hem çocukları hem de toplum için bir huzur, güven ve sekinet membaına dönüşecektir.

Bu bağlamda iyi bir evliliğin ve mutlu bir ailenin pek çok emaresi vardır. Bunlardan en belirgini olan sekinet, eşlerin fizyolojik ve psikolojik açıdan teskin

olması, dinginleşmesi ve ruhsal bakımdan olgunlaşmasıdır. Bu bir bakıma evliliğin en temel amacı ve en önemli hikmetlerinden biridir. "İçinizden, kendileriyle sekinet bulacağınız eşler yaratıp aranızda meveddet ve merhamet var etmesi, O'nun varlığının delillerindendir..." (Rum, 30/21.) ayeti, bu hakikate dikkat çekmektedir. Burada Cenab-ı Mevla, evliliğin teskin olma, ülfet bulma ve huzura kavuşma vesilesi olduğuna vurgu yaparken aynı zamanda "meveddet" gibi saf bir sevgiyi ve "merhamet" gibi iyileştirici bir değeri de varlığının bir delili olarak eşlere lütfettiğini haber vermektedir. Bu itibarla denebilir ki sekinet, meveddet ve merhamet, iyi bir aile kurumunun sacayağını oluşturmaktadır.

Diğer taraftan bu üç kavramın, mezkûr ayette birlikte zikredilmesi, aralarında bir illiyet ilişkisi bulunduğunu da düşündürmektedir. Esasen sekinet, meveddet ve merhamet arasında doğru orantılı bir etkileşim olduğu açıktır. Şöyle ki eşler arasındaki meveddet ve merhamet, aileyi bir sekinet limanı, bir huzur, güven ve mutluluk kaynağı hâline getirmekte; ailedeki sekinet de eşler arasındaki meveddet ve merhameti pekiştirmektedir. Bununla birlikte insanın psiko-sosyal yapısı göz önüne alındığında söz konusu etkileşimde öncelikli ve baskın unsurun sekinet olduğunu söylemek de mümkündür. Zira sekine-te medar olamayan bir aile yuvasında meveddet ve merhamet de barınamayacaktır. Dolayısıyla aralarında meveddet

ve merhametin daim olması için eşlerin öncelikle duygu, düşünce ve diğer tüm gereksinimler bakımından birbirlerini teskin etmiş, birbirlerine huzur ve güven iklimi sağlamış olmaları önemli bir sorumluluktur. Bunu hakkıyla ifa etmenin yolu da eşlerin birbirlerini gerçek anlamda tanımalarından geçmektedir.

Bu anlamda birini tanımak, onun adını, memleketini, ailesini veya hayat kronolojisini bilmek değildir. Bilakis acılarını, korkularını, hüznlerini, sevinçlerini, umutlarını bilmektir. Hassasiyetlerini, hayallerini, beklentilerini hissetmektir. Suskunluğunda bile onu duyabilmektir. Onunla kelimelere ihtiyaç duymadan konuşabilmektir. Böyle bir tanışıklık, eşlerin yolu birlikte yürüme ve her işe birlikte omuz verme iradelerini pekiştirecek; onları birbirlerinin kalbini telaş, endişe, öfke, korku, gam, keder gibi olumsuzluklardan korumaya sevk edecektir. Birbirlerine sekinetin kapılarını açacak olan bu irade ve yöneliş, nihayetinde aile ortamını huzur, güven ve esenlik iklimine dönüştürecektir. Aksi hâlde evlenmiş olsa da insan tamamlanmamış, yarım kalmış demektir. Bu yarım kalmışlık onu hayat yolculuğunda zayıf düşürecek, hırçınlaştıracak, hatta laçkalık, doyumsuzluk, açgözlülük gibi hastalıklara düşürerek hem ailenin hem de toplumun bekası için bir tehdiye dönüştürecektir. Geçmişten bugüne pek çok aileyi yoran, yıpratın ve parçalayan huzursuzluğun arka planında tam da böyle bir yarım kalmışlık vardır. ■

OTLUKBELİ SAVAŞI

Alparslan AKÇA

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethiyle birlikte Anadolu hâkimiyetini kuvvetlendirmiş, 15 Ağustos 1461'de Trabzon Rum Devleti'ni (Komnenos Krallığı) ortadan kaldırarak Karadeniz'de, 1468 Nisan'ında önce Gevele'yi sonra da Konya'yı alarak Orta Anadolu'da Karamanoğulları üzerinde hâkimiyet kurmuştu.

Doğu'daki en güçlü rakibi ise o sıralarda İran ve Doğu Anadolu'nun önemli bir kısmına sahip olan Akkoyunlu Devleti idi.

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, Anadolu'da Osmanlı'nın ilerlemesini engellemek için Karamanoğulları'ndan kendisine sığınan beylerin kışkırtmalarıyla Osmanlı topraklarına ordu gönderiyor, şehirleri yağmalyordu.

Venedikliler, Macarlar, Rodos şövalyeleri ve Kıbrıs Krallığı gibi Osmanlı aleyhinde konumlanan kuvvetlerle birlikte hareket ediyordu.

Akkoyunlu ordusunun düşman kuvvetleriyle ittifak ettiği ve Osmanlı topraklarındaki saldırı haberleri İstanbul'a ulaştı.

Haçlılarla ve Macarlarla mücadele eden Fatih Sultan Mehmet, bir de bunlarla uğraşmak istemediği için otağını Üsküdar'a kurdurup sefer hazırlıklarına başlanması emrini verdi.

Akkoyunlular üzerine ilk seferi Konya Valisi Şehzade Mustafa düzenledi.

1472'nin Ağustos'unda onları bozguna uğrattı.

Bu arada her iki tarafın da siyasi hamleleri devam ediyordu.

İttifaklar bozuluyor, yeni ittifaklar kuruluyordu.

Kış boyu taraflar, büyük karşılaşma için hazırlandı.

Venedik; top, topçu ustası ve silahlarla dolu gemisini Akdeniz sahillerine gönderse de Fatih Sultan Mehmet, bu mühimmatın Uzun Hasan'a ulaşmasına engel oldu.

Bu arada Uzun Hasan, Sultan'a bir mektup yazmış, şayet Kapadokya ve Trabzon kendisine verilirse barış yapabileceğini bildirmişti. Sultan ise buna karşılık Uzun Hasan'ı baharda savaşa davet etti.

Fatih Sultan Mehmet, 1473 yılının Mart ayında Üsküdar'dan hareket etti. Uzun Hasan da müttefiklerinden yardım haberleri aldıkça çok seviniyordu.

Ancak Venedik'ten beklediği mühimmat yardımı yine kendisine ulaşamayacak, Otlukbeli mevkiinde Fatih'in şanlı toplarıyla baş başa kalacaktı.

Şebinkarahisar üzerinden Erzincan'a ulaşan Osmanlı ordusu, burada Uzun Hasan'ın 5000 kişilik kuvvetini bozguna uğrattı. Osmanlı, Fırat'ı takip ederek Tercan taraflarına ilerlediği sırada Akkoyunlu birlikleri ile karşılaştı. Otlukbeli adı verilen tepeler mevkiinde iki ordu arasında çetin bir mücadele başladı.

Dar ve zor bir geçitte Osmanlı'yı sıkıştırmak isteyen Uzun Hasan, mukavemetin mümkün olmadığını anlayarak kendisine çok benzeyen Alpagot Pir Mehmet Bey'i yerine bırakıp savaş alanını terk etti. Ondan geriye kalan hükümdarlık nişaneleri, cephanesi ve hazinesi ise Fatih Sultan Mehmet'in huzuruna getirildi.

11 Ağustos 1473'te gerçekleşen Otlukbeli Savaşı, Osmanlı'nın top ve tüfek üstünlüğü, düzenli ordusu, şehzade ve paşaların gayretleri sayesinde Akkoyunluların mağlubiyetiyle sonuçlandı.

Böylelikle Akkoyunlu Devleti de tarih sahnesinden çekilmek zorunda kaldı.

Otlukbeli zaferiyle Doğu Anadolu'nun kapılarını açarak Anadolu'da Türk birliğini sağlayan Osmanlı, yönünü tamamen Avrupa'ya çevirdi.

Böylece cihan hâkimiyeti ve fetihler yolunda önemli bir kırılma noktası da Otlukbeli Savaşı oldu.

KUSEM B. ABBAS SEMERKAND'IN MUHAFIZI

|| Enbiya YILDIRIM

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye hicret etmesinden sonra İslam çok hızlı bir şekilde Arap Yarımadası'na yayıldı. Onun vefatından sonra da fedakâr sahabilerin gayretiyle İslam daveti akla hayale gelmeyecek mesafelere çok kısa sürede ulaştı. Bu güzide şahsiyetler vesilesiyle farklı coğrafyalar İslam rengine büründü. Nitekim biz bugün Müslüman isek sahabilerin İslam'ı yaymadaki gayretlerinin bunda büyük bir rolü var. Onlardan biri de hiç şüphesiz Kusem b. Abbas'tı.

Amcaoğlu

Mekke'de dünyaya gelen Kusem, Sevgili Peygamberimizin

amcası Hz. Abbas'ın oğludur. Kardeşlerinden Abdullah b. Abbas ile Fadl b. Abbas meşhurdur. Adına gelince, babasının Kusem adında bir kardeşi vardı. Peygamberimizin doğumundan üç yıl önce dokuz yaşındayken vefat etmişti. Hz. Abbas onun adını yâd etmek için oğluna bu ismi vermişti. Annesi Ümmü'l-Fadl Lüba-be'ye gelince, Hz. Hatice annemizin yakın arkadaşıydı. Onun ardından İslam'ı kabul eden ilk kadındır. Bir özelliği de Peygamberimizin eşi Meymune validemizin kız kardeşi olmasıdır. Dolayısıyla Kusem, akrabalık olarak Resulullah'a çok yakın bir insandı.

Hz. Hüseyin'in sütkardeşi

Mekke'nin fethinden önce kocası ve çocuklarıyla birlikte Medine'ye taşınan annesi, Kusem'i emzirdiği günlerde bir rüya görür. Rüyasında Peygamberimizin vücudunun bir azası onların evindedir. Çok garipsediği ve korktuğu rüyayı koşup Hz. Peygamber'e anlatır. Resulullah ona endişe etmemesini söyleyerek şöyle buyurur: "Gördüğün hayırdır. Fatıma bir oğlan doğuracak. Sen onu oğlun Kusem'le emzireceksin." (Müsned, 26875; İbn Mace, 3923.) Böylece kadıncağız hem rahatlar hem de son derece mutlu olur. Çünkü Resulullah onu kendisine o derece

yakın tutmaktadır ki torununa sütannesi olmasını istemektedir. Nitekim bir müddet sonra Hz. Hüseyin dünyaya gelir ve Ümmü'l-Fadl, onu da emzirmeye başlar. Böylece akrabalık yanında Kusem ile Hz. Hüseyin (r.a.) arasında bir de süt-kardeşliği gerçekleşir.

Allah Resulü'ne benzerliği

Kusem'in bir özelliği de Resulullah'a çok benzemesiydi. (İstiab, III, 1304.) Nitekim kaynaklarda, onunla birlikte sahabilerden Cafer b. Ebu Talip, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan ile Ebu Süfyan b. Haris'in de Peygamberimize benzediği zikredilir. Yine kaynaklarda, sayılanlar içinde ona en çok benzeyenin Kusem olduğu ifade edilir. İşte böyle de güzel bir yönü vardı. Babası küçükken onu bu yönüyle de sever ve önünde zıplattırarak şöyle derdi: "Kusem! Güzel burunlu Kusem! Cömert insana (Resulullah'a) benzeyen çocuk!" (Tarihu İbn Ebu Hayseme, II, 646.)

Peygamberimizin ona şefkati

Allah Resulü'nün yakınında bir çocukluk geçiren Kusem, tabii olarak Peygamberimiz'in iltifatına mazhar oluyordu. Bu iltifatlarından biri de onu zaman zaman bineğinin üzerine almasıdır. Çünkü Peygamberimiz çoğunlukla hayvanın önüne ve terkesine bir çocuk almayı çok severdi. Hatta Medine sokaklarında yürürken bir çocuğun elinden tutup dolaşmaktan da mutlu olurdu. İşte bir gün Hz. Peygamber hayvanının üzerin-

de amcasının çocukları Kusem ve Ubeydullah üçlünün oyununa denk gelir. Abdullah'ı işaret ederek "Şu delikanlıyı bana uzatın!" der. Onu alıp ön tarafına oturtur. Sonra Kusem'i işaret ederek "Şu delikanlıyı da uzatın!" der. Onu da alıp arkasına oturtur. Ardından önünde oturmakta olan Abdullah'ın başını üç kez okşar ve hayır duada bulunur. (Müsned, 1760.)

Hz. Peygamber bazen de Hz. Abbas'ın oğulları Abdullah, Ubeydullah, Kesr ve Kusem'i yan yana dizer ve "Kim önce yanıma gelirse ona şunu şunu vereceğim." derdi. Onlar da koşarak gelirler, Resulullah'ın sırtına ve kucağına kapanırlardı. Resulullah da onları bağrına basardı. (el-Mu'cemu'l-Kebîr, 423; Hayâtu's-Sahâbe, III, 511.)

Peygamberimize son hizmeti

Kusem, amcasının genç bir oğlu olarak Allah Resulü'nün cenazesinin yıkanmasında hazır bulundu. Sonrasında da Hz. Ali, Üsâme b. Zeyd, Peygamberimizin azatlısı Şukran gibi Allah Resulü'nün aile efradından insanlarla beraber kabre inerek mübarek bedenini yerleştirdi. Bu tamamlandıktan sonra insanlar yaş sırasına göre dışarı çıktılar ve en gençleri olarak en son Kusem çıktı. Bu nedenle Allah Resulü'ne en son dokunan ve onunla bir arada olan kişi odur. (Müsned, 787.) Dolayısıyla Hz. Peygamber ile ilişkisinde şu üç mümtaz meziyete sahiptir: Resulullah'ın yakın akrabasıdır, ona benzemektedir, Allah Resulü'nün yanında bulunan son kişidir.

Resulullah'tan sonra

Kusem, halife olduktan sonra Cemel, Sıffin ve Nehrevan savaşlarında Hz. Ali'nin yanında yer aldı. Çünkü hakkaniyetli ve doğruyu takip eden biriydi. Hatta o derece hakkaniyetliydi ki kendisine Hz. Ali'nin Resulullah nezdinde neden amcası Abbas'tan bile daha değerli bir konumda olduğu sorulmuş, o da hakikati ifade ederek şöyle demiştir: "Vallahi, içimizden ona ilk katılan ve ona en çok bağlı olan oydu." (Üsdü'l-Gâbe, IV, 373; İbn Ebî Şeybe, 35938.) Görüldüğü gibi babası Hz. Abbas'ı öne çıkarmamış, olanı söylemiştir.

Hz. Ali ile hareket ettiği süreçte onun idari işleri üstlenebilecek yaş ve kıvamda olduğunu fark eden halife, kısa süreliğine onu Medine gibi bir şehrin valiliğiyle görevlendirdi. Bir müddet sonra da Ebu Kata-de el-Ensari'yi Mekke valiliğinden alarak yerine onu tayin etti ve halifenin şehit edilmesine kadar bu görevi sürdürdü. Bu zaman zarfında idari görevleri yanında hac emirliği de yaptı ve hacıların karşılaştıkları meselelerle ilgili fetvalar verdi.

Muaviye, Hz. Ali ile yönetim mücadelesine girince Şam'da yanında bulunan Yezid b. Şecre er-Ruhavi'yi hac emiri olarak atadı. Ondandır orduyla Mekke'ye gitmesini ve Kusem'i görevden alarak Mekkelilerden kendi adına biat almasını emretti. Yezid de üç bin kişilik bir kuvvetle Şam'dan yola çıktı.

Kusem, Hz. Ali adına görevde bulunduğundan dolayı bunu duyar duymaz karşı çıkarak ve şehri savunmak adına halkı kendisiyle beraber hareket etmeye çağırdı fakat istediği desteği bulamadı. Bu arada Hz. Ali'den askerî yardım istemeye niyetlendi ancak Ebu Said el-Hudri, Mekke gibi bir yerde çatışma yaşanmaması için onu bundan vazgeçirdi. Sonunda şehre gelen Yezid, "Bizimle savaşmadığınız ve tartışmaya girmedığınız sürece emniyettesiniz." diyerek güvence verdi ve herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan Mekke'ye girdi. Yezid daha sonra Ebu Said el-Hudri'yi çağırarak onun aracılığıyla Kusem'den halka imamlık yapmaktan vazgeçmesini, halkın kendilerine bir başka imam seçmesini istedi. Başka çaresi kalmayan Kusem, onun bu isteğine uymak durumunda kaldı. Ardından Ebu Said el-Hudri'nin tavsiyesiyle hac idaresine Şeybe b. Osman getirildi ve halka imamlık ile hac emirliği yaptı. Kusem bu arada gelişmeleri Hz. Ali'ye bildirdi. Haber alan Hz. Ali (r.a.) Mekke'ye askerî bir birlik gönderdi ancak hac vazifesi tamamlanmış ve Yezid şehri terk etmişti. Bu nedenle iki ordu karşılaşmadı ve müminlerin kanı dökülmedi. Ardından Kusem Mekke emirliğine devam etti.

Maveraünnehir seferleri

Hz. Ali'nin şehadetinin ardından, zamanında Hz. Ali'nin tarafında yer almış olan Kusem'in yüreği, Allah yolun-

**Fedakâr
sahabilerin
gayretiyle
İslam daveti
akla hayale
gelmeyecek
mesafelere çok
kısa sürede
ulaştı. Bu güzide
şahsiyetler
vesilesiyle farklı
coğrafyalar
İslam rengine
büründü.
Nitekim biz
bugün Müslüman
isek sahabilerin
İslam'ı
yaymadaki
gayretlerinin
bunda büyük
bir rolü var.
Onlardan biri
de hiç şüphesiz
Kusem b.
Abbas'tı.**

da cihat ve tebliğ faaliyetlerine katılmakla yanıyordu. Bu amaçla Muaviye'nin Horasan valisi Said b. Osman b. Affan komutasında civar bölgelerin fethine iştirak etti. Yaşantısından ve yüreğinin temizliğinden çok etkilenen vali ona son derece saygı duyuyor ve yanından ayırmıyordu. Öyle ki üstün başarıları nedeniyle elde edilen ganimetlerden kendisine fazla pay bile teklif etti. Lakin son derece mütevazı ve hakkına razı biri olarak bunu kabul etmedi. Önce herkesin hakkının ödenmesini, artanlardan hak ettiği payının ayrılmasını istedi. 57/676 yılında valiyile birlikte katıldığı Semerkand seferinde, yaşı elli üç civarındayken şehit oldu.

Abdullah b. Abbas, yolda bineği üzerinde giderken kardeşinin şehadet haberini aldı. Duyar duymaz büyük bir teslimiyetle, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz." (Bakara, 2/156.) ayetini okudu. Ardından bineğini yolun kenarına çekerek iki rekât namaz kıldı. Okuduğu dualar nedeniyle teşehhüdü oldukça uzattı. Namazı kıldıktan sonra hayvanına doğru yürürken yine bir ayet okudu: "Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphesiz yok ki Allah sabredenlerle beraberdir." (Bakara, 2/153; Üsdü'l-Ğâbe, IV, 373.) Abdullah daha sonraları kardeşi için şöyle diyecek ve hâline üzülecektir: "Doğduğu yerle öldüğü yer birbirinden ne kadar da uzak! Mekke'de doğdu fakat Semerkand'da öldü."

Hız. Abbas'ın çocuklarının vefat yerlerini inceleyen bilginler şöyle demişlerdir: Onun çocukları gibi kabirleri birbirine bu derece uzak olan başka bir aile görülmemiştir. Annele-ri Ümmül-Fadl onları aynı evde doğurmuş olmasına rağmen Fadl Ecnadeyn'de şehit odu. Ma'bed ile Abdurrahman Afrika'da vefat etti. Abdullah Taif, Ubeydullah Yemen, Kusem Semerkand, Kesîr de kalp krizinden Yenbu'da öldü. (İbn Abdilber, *İstîâb*, I, 197.)

Kişiliği

Kusem fazilet ve takva sahibiydi. Küçüklüğünde babasının, "Cömert insana (Resulullah'a) benzeyen çocuk..." diye sevdiği evladı, ileride gerçekten de cömert bir insan olmuştu. Öyle ki bu yönünden bahsetmek için şiirler bile yazıldı. Zaten kendisi de şöyle dedi: "Cömert kişi, bir şey istendiğinde cömertçe ihsanda bulunan ve istemek için yüzünü uzatan kişiyi kendisinden üstün görendir." Bunun yanında o, güzel koku sürünmeyi sevdi. Geriye çocuk bırakmadı ama herkese örnek olacak ve rahmetle anacağımız bir yaşantı bıraktı.

Kabrinin ifade ettiği anlam

Allah Resulü'nün sahabisi Kusem'in kabri Semerkand'ın İslamlaşmasından sonra Müslümanlar tarafından bir emanet olarak kabul edilmiştir. Mezarı zamanla ziyaretgâh olmuş, etrafına cami ile medrese yapılmış, Semerkandlılar tarafından Şah-ı Zinde (Yaşayan Sultan) diye anılır olmuştur. Sultan Babür devrinde de kabrine Mezarşah adı verilmiştir. Meşhur seyyah İbn Battuta (1304-1369) seyahatnamesinde buraya yaptığı ziyarette gördüklerini anlatmış, kabrin bulunduğu mevkiden, üzerindeki kubbeden ve çevresinde yapılan merasimlerden bahsetmiştir. Buna göre şehir halkı cumartesi ve pazar günleri kabrini ziyaret ediyorlardı. Adaklık kurbanların etleri ziyaretçilere, fakirlere ve kabrin bulunduğu bölgenin hizmetini görenlere dağıtıyordu.

Unutulmaması gereken

Kusem b. Abbas, Şah-ı Nakşibend, Ahmed Yesevi, İmam Matüridi, İmam Buhari, Kafal Şaşı, Hâkim-i Tirmizi, Darimi, İmam Serahsi gibi büyük insanlar Türkistan coğrafyasının çekim merkezleridir. Bulundukları Semerkand, Buhara, Fergana, Merginan, Hive, Tirmiz, Nesef gibi bölgelerin İslamlaşmasında ve insanların Müslümanlıklarını devam ettirmesinde hem yaşarken hem de vefatlarından sonra büyük hizmet icra etmişlerdir. Nitekim müminler, vefatlarından sonra büyük hizmetleri nedeniyle onları asla unutmamış ve çeşitli vesilelerle kabirlerini ziyaret etmişlerdir. Kusem'in (r.a.) kabri bunun canlı şahididir. Hz. Ebu Eyyub el-Ensari bizim için ne ise Türkistan coğrafyası için de Hz. Kusem aynıdır. Müslümanlar düğün veya başka vesilelerle onun kabrini ziyaret ederek Allah'a dua etmektedirler. Sonuç olarak şu tespiti yapmak zorundayız: Özellikle Sovyetler döneminde onun ve diğer İslam büyüklerinin türbeleri insanların Müslüman kimliklerinin korunmasında büyük görev icra etmiştir. ■

DUYGU FARKINDALIĞI VE DUYGU DİLİYLE KONUŞMANIN İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Günümüz dünyasında insanlar, her zamankinden daha fazla bilgiye maruz kalıyor, daha hızlı düşünüyor, daha çabuk karar veriyor. Ancak tüm bu “hız”, iç dünyamızla kurduğumuz bağı zayıflatabiliyor. Gün içinde yaşadığımız birçok olay bizde birtakım duygular uyandırır da çoğu zaman bu duyguların adını bile koyamadan bir sonraki ana geçiyoruz. İşte bu noktada duygu farkındalığı ve duygu diliyle konuşma becerisi, sağlıklı bir iç dünya için vazgeçilmez hâle geliyor.

Duygu farkındalığı nedir?

Duygu farkındalığı, bireyin içinde bulunduğu anda ne hissettiğini tanıyabilmesi, bu hissin kökenini anlayabilmesi ve onu yargılamadan kabul edebilmesidir. Bu farkındalık, öfke, kaygı, sevinç, hayal kırıklığı gibi duyguları bastırmak yerine anlamlandırma sürecini içerir. Örneğin, bir kişi gün içinde yaşadığı gerginliğin yalnızca iş streşiyle değil, aynı zamanda sabah evden çıkarken yaşadığı kısa bir tartışmanın etkisiyle ortaya çıktığını fark ettiğinde o duyguya bir yön vermeye başlar.

Duygu farkındalığı bireyin içsel radarını güçlendirir. Duyguların farkına varmak sadece onları tanımak değil, aynı zamanda onlara eşlik eden düşünce ve bedensel tepkileri de gözlemleyebilmektir. Öfkelendiğimizde kalbimizin hızlı atması, mideye

giren kramplar ya da gözyaşlarının sebebinin kavrayabilmek, duygularla sağlıklı bir bağ kurmanın ilk adımıdır.

Duygu diliyle konuşmak ne anlama gelir?

Duygu diliyle konuşmak, yaşadığımız duyguları açıkça ve uygun bir şekilde ifade edebilmektir. Bu, sadece “mutluyum” ya da “üzgünüm” demekten öte duygunun altındaki nedeni de dile getirebilmeyi kapsar: “Üzgünüm, çünkü söylediklerimin beni değersiz hissettirdiğini düşünüyorum.” Bu tür cümleler, karşılıklı anlayışı güçlendirir ve ilişkilerdeki çatışmaları yumuşatır. Duygularını açıkça ifade edebilen bir birey, kendisine ve çevresindekilerine karşı daha dürüst bir iletişim kurar. Bu da uzun vadede güveni, empatiyi ve psikolojik sağlamlığı artırır.

Toplum olarak çoğu zaman duygularımızı bastırarak büyürüz. Bu da zamanla iç dünyamıza yabancılaşmamıza, hatta duygu ifadesinin “zayıflık” olarak görülmesine neden olur. Oysa duygular, yön verilmesi gereken işaret fişekleridir, saklanacak ya da bastırılacak karanlıklar değil.

Duygu farkındalığı ve duygu dilinin insan hayatına etkileri:

• İlişkileri derinleştirir ve iletişimi güçlendirir

İnsanlar arasındaki çatışmaların büyük çoğunluğu, duyguların doğru ifade edile-

memesinden kaynaklanır. Bir kişi kırıldığı hâlde bunu öfke maskesiyle gösterdiğinde, karşısındaki kişi savunmaya geçebilir. Oysa “Bu söz beni kırdı.” gibi net ve yumuşak bir ifade, karşılıklı anlayışı güçlendirir. Duygularımızı dürüst ve şefkatli bir şekilde ifade ettiğimizde, hem kendimizi daha iyi anlatır hem de karşımızdakini daha iyi duyabiliriz.

• **Ruh sağlığını korur ve psikolojik dayanıklılığı artırır**

Duygularını fark edemeyen ya da ifade edemeyen bireylerde, bastırılmış duygular fiziksel ya da ruhsal rahatsızlıklar şeklinde ortaya çıkabilir. Depresyon, anksiyete, öfke patlamaları ya da içe kapanma gibi durumların arkasında çoğu zaman bastırılmış duygular yatar. Duygu farkındalığı olan bireyler, duygularını tanımlayabildikleri için bu duyguların esiri olmaz; onları yönlendirebilir hâle gelir.

• **Kendini tanıma ve sınır belirleme becerisini geliştirir**

Hangi durumlarda ne hissettiğimizi fark ettiğimizde, hangi insanlarla ya da ortamlarla iyi hissettiğimizi ya da zorlandığımızı daha net görebiliriz. Bu farkındalık, kişinin kendi duygusal sınırlarını koruyabilmesini, “hayır” diyebilmesini ve kendine zarar veren ilişki ya da ortamlardan uzaklaşabilmesini sağlar.

• **Çocuklar ve gençler için hayati bir gelişim alanı**

Çocuklara erken yaşta duygularını tanımayı ve ifade etme-

yi öğretmek, onların duygusal zekâlarını geliştirir. “Ne hissediyorsun?”, “Bu seni nasıl etkiledi?” gibi sorularla çocuklara duygularının doğal olduğu mesajı verildiğinde, bu çocuklar ilerleyen yaşlarda kendini daha iyi ifade eden, empati kurabilen bireyler hâline gelir.

Duygularınızı konuşun, kendinize iyilik edin

Duygularımız bize kendimizle ve hayatla ilgili sürekli bilgi verir. Bu bilgiyi dikkate almak, hem zihinsel hem de bedensel sağlığımız açısından ol-

dukça değerlidir. Duygu farkındalığı ve duygu diliyle konuşmak, sadece psikolojik bir beceri değil, aynı zamanda insani bir ihtiyaçtır. Kimi zaman zor, kimi zaman rahatsız edici olabilir ama uzun vadede bireyin kendisiyle kurduğu ilişkiyi derinleştirir ve yaşam kalitesini artırır.

Unutmayalım; duygularımızı tanımak, onları açıkça ifade edebilmek bir zayıflık değil, aksine güçlü ve bilinçli bir yaşamın kapılarını aralayan en önemli anahtardır. ■

GÖNÜLDEN GÖNÜLE UZANAN YOL AFRİKA'DA BİR KALBİN UYANIŞI

Dr. Mehmet Fatih TUNÇ

DİB Başkanlık Vaizi

Zaman, kutsal günlerin eşliğine geldiğinde farklı bir ritme bürünür. Sanki kâinat, ilahi bir senfoniye kulak verir. Günler sıradanlığını terk eder, saatler daha yumuşak akar ve dakikalar dua ile dolar. Kurban Bayramı'nın yaklaştığı o mübarek vakitlerde, görünmeyen bir zarafet iner yeryüzüne. Gönüller hafifler, kalpler eski bir özlemi hatırlamış gibi titrer.

Kurban Bayramı'nın yaklaştığı bu eşikte semada yükselen dualar, meleklerin kanatlarında taşınır gibi yavaşça göğe yükselir, sonra rahmet taneleri gibi yeryüzüne düşer. Bu dualar kuru bir söz değil; her biri bir niyet, bir hasret, bir teslimiyettir. Zaman, artık sadece mekânın içindeki bir akış değil, ruhun içinde yankılanan bir çağrıdır. Sanki ezelden gelen bir nida, tüm kalplerin derinliklerine ulaşır: "Yaklaş, paylaş, affet, ver..."

Kalabalıklar arasında kaybolmuş benlikler birbirini bulur. Zengin fakiri, güçlü zayıfı, küçük büyüğü fark eder. İşte o zaman bir tebessüm ömür boyu hatırlanır, bir selam hayata tutunma ipi olur. Ve herkes bi-

lir ki bu günler sadece kesilen kurbanlarla değil; kesilen ben-cilliklerle, kırılan kibirle, tamir edilen gönüllerle anlam bulur. Bu yüzden, semaya yükselen her dua, aslında bir kavuşmanın habercisidir. İnsanın Rabbiyle, kardeşiyle, vicdaniyla yeniden buluşmasının...

Ben de bir Kurban Bayramı'nda Türkiye Diyanet Vakfı gönüllüsü olarak kurban organizasyonunda yerimi aldım ve Afrika'nın iç bölgelerine doğru yola çıktım. Sıradan bir yolculuk değildi bu; kalplerin birbirini bulduğu, dillerin farklı ama duyguların aynı olduğu bir vuslattı.

Bir köyde kadim bir kabilenin kadın lideriyle tanıştım. Sanki o, bir halkın öykülerini taşıyan, tarihin derinliklerinden gelen bir figürdü. Her bakışında yorgun yılların izini görüyordum. Bir kadın, bir ana, bir lider olarak, hayatı yalnızca yaşamakla kalmamış; yaşadığı her anı bir miras olarak içselleştirmiş. Yıllar öylesine ağır bir yük gibi sırtına binmişse de o yükü taşıyan omuzlar hiçbir zaman çökmemiş. O an, gözlerinde bir boşluk, bir derinlik olduğunu fark ettim. Onun sessizliğinde kelimeler gereksizdi; bu sessizlik

hiçbir kelimenin anlatamayacağı bir hikâyeyi fısıldıyordu.

Onda insanlığın ortak acılarının, sevinçlerinin ve umutlarının izlerini görmek mümkündü. Ve sadece o an değil; zamanın bütünsel gücü hissediliyordu. Bir gün, Allah'tan, adaletten, merhametten söz açıldı. Gözlerinde İslam'ın sadeliğine, Müslümanların ahlakına, kalpten kalbe uzanan o görünmeyen bağa duyulan bir hayranlık parlıyordu. Konuşmadan önce derin bir nefes aldı; sanki kalbinin en kuytusundan, yıllarca sakladığı bir hakikati serbest bırakmak ister gibiydi. Sonra içten ama titrek bir ifadeyle konuştu. Kelimeleri yavaşça dököldü dudaklarından; her biri sanki bir yükten arınır gibi... "Ben uzun zamandır İslam'ı merakla izliyorum." dedi. Sesi hem bir itiraf hem de bir teslimiyet gibiydi. Sanki o an, yıllardır içinde taşıdığı bir arayış nihayet karşılığını bulmuştu. "Artık hazırım." dedi. Bu iki kelime bir ömürlük bir arayışın, geceler boyu edilen samimi duaların, sessiz gözlemlerin ve derin bir teslimiyetin özetiydi. Bu sadece bir hazır oluş değildi; kalbin ilahi hakikate açılan kapısı-

nı aralamasıydı. Gönlünde yan-
kılanan çağrının farkına varma-
sı, yıllardır uzaktan baktığı bir
yolun artık kendisine ait oldu-
ğunu anlamasıydı. Onun “Hazi-
rım.” deyişi, toprağın yağmura,
gecenin yıldızlara, ruhun Rab-
bine kavuşması gibi bir buluş-
maydı. O an orada zaman dur-
du, dünya sustu ve yalnızca ha-
kikat konuştu.

Ve ben anladım ki bir insa-
nı imana götüren yol, sadece
bir hâldir. Turkuaz yeleleriyle
Türkiye Diyanet Vakfı gönüllü-
lerinin necip milletimizin vekili
olarak orada bulunurken üzer-
lerinde taşıdığı hâl, onun kal-
binde yankı bulmuştu. O an,
zaman durdu. Kelimeler artık
dünya dili değil, semanın diliy-
di: “Eşhedü en lâ ilâhe illallah
ve eşhedü enne Muhammeden
abdühû ve resûlüh.”

Ben söyledim, o gözyaşlarıyla
tekrarladı. Her harfi kalbi-
ne nakşoldu sanki. O an gör-
düm ki bir insanın gönlüne gir-
menin yolu, onun hayatına do-

kunmaktan geçer. Ve bizim ta-
şındığımız, bir duaydı, bir çağrı-
ydı, bir insanı Rabbine yönelten
sessiz bir fısıltıydı.

Sonra köylünün huzuruna geç-
tik. Liderleri, sakın bir sesle on-
lara artık Müslüman olduğunu
ve İslam’ı din olarak kabul et-
tiğini söylediğinde bir gürültü
koptu. Meğer bu, imanin ayak
sesleriymiş; bir halkın asırlar-
dır beklediği bir çağrının yan-
kısıymış. Tercüman, köy halkı-
nın benim işaretimle şehadet
getirmek istediklerini söyledi-
ğinde kulaklarıma inanama-
dım. O an, ne dünya vardı ne
de zaman. Sadece anın kutsal
sessizliği ve gözlerdeki karar-
lı inanç...

Ve sonra, sevinç gözyaşları ara-
sında tüm köy bir arada aynı
kalp atışıyla şehadet getirdik.
Hep birlikte bir çılgılık gibi yankı-
landı sözlerimiz:

“Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve
eşhedü enne Muhammeden
abdühû ve resûlüh.”

Gönüllerde bir şeyler, bir daha
asla eskisi gibi olmayacak şe-
kilde değişti. O anın güzelliği,
kelimelerle anlatılamazdı. Bi-
zim için o an, sadece bir baş-
langıçtı. Bir halkın yeniden do-
ğuşunun, imanla hayat buluşu-
nun anıydı. O an anladım ki iyi-
liği yayma gayreti ve paylaşma;
gönle uzanan niyetin, insana
yönelen şefkatin de adıdır.

Yalnızca bir ibadet değil; bir
köprüdür kurban. Bu köprü,
gönülden gönüle uzanır önce;
sonra nesilden nesile geçer,
asırları aşar. Ardından insandan
insana varır; kalpten kalbe, dil-
den dile, bakıştan bakışa akar.

Sadaka bir selamla, bir bakış-
la, bir omuzla da verilir. Her kü-
çük iyilik, yeni bir gönül köprü-
südür. Birinin hayatına bir umut
tohumu eker, belki de o tohum
bir gün kocaman bir sevgi çiçe-
ğine dönüşür. İşte benim gön-
lümü; kardeşlerimin ise hayatı-
nı yeşerten bu tohum, paylaş-
maktı. ■

ÇOCUK İLMİHALİ

-İBADET REHBERİ-

Mustafa Mirza DEMİR |

Okulların tatil olmasıyla birlikte sıkı bir eğitim öğretim hayatına mola veren çocuklarımız, epeydir yaz tatilinde... Bu sürecin adı her ne kadar tatil olsa da yazın rehavetine kapılmamalı, hayatın her safhasına yayılması gereken eğitime yazın da devam edilmeli. Yaz ayları, çocuklarımızın Kur'an-ı Kerim'le buluşma, yüce kitabımız Kur'an'ı gönüllerine nakşetme, Sevgili Peygamberimizi tanıma ve dinimizin güzelliklerini de öğrenme vaktidir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığının yaz boyunca camilerde ve Kur'an kurslarında devam

eden yaz kurslarına katılan çocukların civıltıları, şükür ki eksik olmuyor.

Gerek geleneksel din öğretilerinde ve Hz. Peygamber'in hadislerinde, gerekse çocuk eğitimi alanında modern ve akademik yaklaşımlarda karşımıza çıkan bir hakikat: Din eğitimi erken çocukluk döneminde başlanmalıdır. Temel din eğitimi, ibadet ve ahlak bilgisi, Kur'an öğretimi ve hafızlık için erken yaşlardan itibaren eğitime başlamak, bunun için gençlik ve yetişkinlik dönemini beklememek gerekiyor. Dinî eğitimin verilmesi, millî ve manevî değerlerin kazandırılması hususlarında dikkat edilmesi gereken bir nokta da bu süreci, çocukların kolay anlayacağı ve seveceği bir dille, eğlenceli etkinliklerle yürütebilmek. Tabii çocukların dinî eğitime yardımcı olacak eserler, kılavuz ve materyaller de son derece önemli.

Ayşe Gül Gürbüz ile Bayram Gürbüz'ün kaleme aldığı, ayrıca Ramila Aliyeva'nın da çizimleriyle katkıda bulunduğu,

Çocuk İlmihali -İbadet Rehberi- isimli kitap, çocuklarımızın kolaylıkla istifade edebileceği güzel bir çalışma olarak Türkiye Diyanet Vakfı yayınları arasında yerini aldı. Eser, sorulu cevaplı ilerliyor, temel ibadet konularını eğlenceli diyaloglar ve kolay anlaşılır bir dille çocuklarımıza aktarıyor. Kitabın giriş kısmında kendilerini tanıtan Meryem ve Mustafa adlı iki kardeşin, aile büyüklerine ve birbirlerine sorular sorarak ve evlerinde bulunan kütüphanelerinde araştırma yaparak öğrendikleri bir sürece şahit oluyoruz. Çocuklarımız, bu eğlenceli ve öğretici kitabı okurken dinî sorularına net ve anlaşılır cevaplar, ilmihal bilgilerini ise Meryem ile Mustafa'nın sorduğu sorular sayesinde doğru bir şekilde öğrenme imkânı bulacaklar.

Allah Teâlâ'nın en büyük emanetleri olan yavrularımızın, ibadetleri ve dinimizin tüm güzelliklerini küçük yaşlardan itibaren öğrenmelerini, sevmelerini ve yaşamalarını temenni eder, iyi okumalar dileriz. ■

DİYANET HABER

Her Gün

18.30

canlı

*Hafta İçi
Fatih Şahin'in
sunumuyla*

*Hafta Sonu
Abdullah Kasım AYTEKİN'in
sunumuyla*

DİYANET TV

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

Digitürk - 68. kanal

D-Smart - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

tv8 - 49. kanal

“Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.”

(Bakara, 2/168.)

